

Fundusze Europejskie
dla Podkarpacia

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

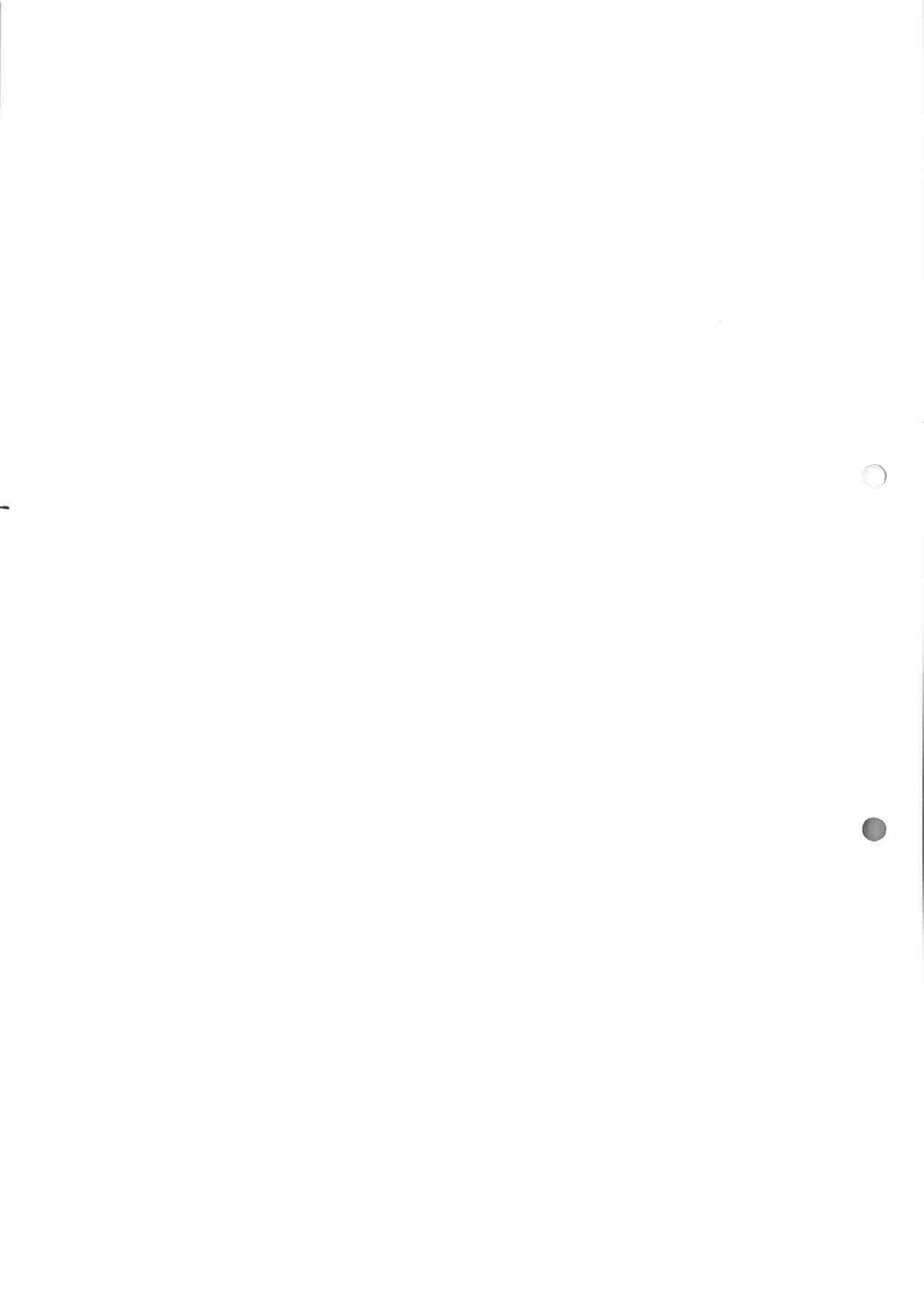

STRATEGIA ROZWOJU LOKALNEGO KIEROWANEGO PRZEZ SPOŁECZNOŚĆ NA LATA 2023 – 2029

STOWARZYSZENIA LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA „LIWOCZ”

Brzyska, sierpień 2023 r.

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
Rozdział I Charakterystyka partnerstwa lokalnego	7
1.1 Nazwa LGD i forma prawna	7
1.2 Opis procesu tworzenia partnerstwa	7
1.3 Opis struktury LGD	10
1.4 Opis składu organu decyzyjnego	12
1.5 Zwięzła charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym	13
1.6 Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD	13
Rozdział II Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR	15
2.1 Zwięzły opis obszaru i ludności	15
2.2 Mapa obszaru objętego LSR	17
2.3 Spójność obszaru w tym zaprezentowanie wyróżniających go cech i czynników	18
Rozdział III Partycypacyjny charakter LSR	21
3.1 Przebieg procesu tworzenia LSR	21
3.2 Metody i narzędzia angażowania społeczności lokalnej w przygotowanie LSR	21
3.3 Dane z konsultacji i wyniki analizy wniosków	24
3.4 Partycypacyjny charakter wdrażania LSR	28
Rozdział IV Analiza potrzeb i potencjału LSR	31
4.1 Analiza potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR wraz z ich uzasadnieniem	31
4.1.1 Potrzeby rozwojowe i potencjał w obszarze społecznym	31
4.1.2 Potrzeby rozwojowe i potencjał w obszarze gospodarczym	39
4.2 Określenie grup docelowych szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR oraz problemów odnoszących się do tych grup wraz z ich uzasadnieniem	48
4.3 Możliwości wsparcia lokalnych i ponadlokalnych inicjatyw z uwzględnieniem pozostałych instrumentów terytorialnych	52
Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia	53
Rozdział VI Cele i wskaźniki	61
6.1 Specyfikacja i opis celów, przypisanych im przedsięwzięć oraz ich uzasadnienie	61
6.2 Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania	62
6.3 Przedsięwzięcia realizowane w ramach RLKS oraz sposoby ich realizacji	63
6.4 Przypisanie wskaźników do celów i przedsięwzięć w kontekście ich adekwatności	65
Rozdział VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru	69
7.1 Charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD oraz przyjętych rozwiązań formalno-instytucjonalnych	69
7.2 Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru	70
7.3 Innowacyjność oraz operacje realizowane w partnerstwie w kryteriach wyboru	70
7.4 Realizacja projektów grantowych, operacji własnych, operacji realizowanych w partnerstwie	73
Rozdział VIII Plan działania	75
Rozdział IX Plan finansowy LSR	77
Rozdział X Monitoring i ewaluacja	79
Rozdział XI Wykaz wykorzystywanej literatury	83
Rozdział XII Załączniki do LSR	85
12.1 Załącznik nr 1. Cele i przedsięwzięcia	85
12.2 Załącznik nr 2. Plan działania	87
12.3 Załącznik nr 3. Budżet LSR	91
12.4 Załącznik nr 4. Plan wykorzystania budżetu LSR	93

Wstęp

Strategia Rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność (LSR) na lata 2023 – 2029 Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „LIWOCZ” (LGD) to dokument strategiczny, który będzie wdrażany w ramach:

- Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 (I 13.1. – LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS)), finansowanego z Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), oraz
 - Programu Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027 (Priorytet 8 – Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność), finansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+),
- co pozwoli na realizację założeń w sposób komplementarny, wzajemnie się uzupełniający, a ich współdziałanie będzie skuteczniejsze niż suma ich oddzielnych działań.

W LSR określone zostały kierunki dla rozwoju obszaru pięciu gmin, w tym: dwóch gmin powiatu jasielskiego: Skołyszyn i Brzyska oraz trzech gmin powiatu dębickiego: Jodłowa, Brzostek i Pilzno.

Niniejsza Strategia jako długofalowy program rozwoju opracowany zgodnie z w/w programami, jest równocześnie dokumentem spójnym z dotychczasowym dorobkiem planistycznym gmin tworzących obszar LGD „LIWOCZ”. Strategia Rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność jest spójna z uwarunkowaniami przestrzennymi, historycznymi, kulturowymi i przyrodniczymi, oraz sytuacją społeczno-gospodarczą obszaru LGD.

Dokument powstał w oparciu o wyczerpującą analizę obszaru, po uprzednich konsultacjach społecznych, w których udział wzięły podmioty publiczne, społeczne i gospodarcze oraz mieszkańcy.

Społeczność LGD „LIWOCZ” opowiedziała się za rozwojem swojego regionu poprzez realizację wybranych celów strategicznych. Wybrane cele i zadania wynikają z uwarunkowań obszaru objętego Strategią Rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność, przeprowadzonej analizy potrzeb i potencjałów oraz stanowią odpowiedź na zidentyfikowane podczas konsultacji obszary problemowe.

Cele Strategii Rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność nakierowane są przede wszystkim na:

- tworzenie warunków sprzyjających powstawaniu miejsc pracy poprzez rozwój gospodarczy obszaru z wykorzystaniem lokalnych zasobów i innowacyjne rozwiązania, a także aktywizację polegającą na podnoszeniu kompetencji zawodowych i cyfrowych,
- poprawę dostępu do edukacji, wiedzy rozwoju zainteresowań oraz oferty spędzania czasu wolnego, oraz
- włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych oraz osób w niekorzystnej sytuacji i potrzebujących wsparcia.

Wskazane cele są odpowiedzią na zdefiniowane podczas konsultacji oddolne potrzeby. Założone przedsięwzięcia, działania aktywizujące, a także realizacja zaplanowanych wskaźników, z pewnością przyczynią się do poprawy jakości życia mieszkańców, w tym określonych grup docelowych i osób w niekorzystnej sytuacji zdiagnozowanych na obszarze LGD.

Ponieważ Strategia Rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność jest dokumentem wypracowanym przy aktywnym udziale lokalnej społeczności i lokalnych partnerów (samorządu, biznesu i organizacji społecznych), jesteśmy przekonani, iż dobra współpraca, zarówno przy określaniu problemów, potrzeb, propozycji ich rozwiązań jak i zaplanowane działania zaowocują zrównoważonym rozwojem obszaru LGD „LIWOCZ”.

Rozdział I Charakterystyka partnerstwa lokalnego

1.1 Nazwa LGD i forma prawna

Nazwa LGD: Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „LIWOCZ”;

Siedziba: 38-212 Brzyska 11A;

Forma organizacyjno-prawna: stowarzyszenie specjalne posiadające osobowość prawną, od dnia 28.08.2008 r. wpisane do KRS przez Sąd Rejonowy w Rzeszowie, XII Wydział Gospodarczy Krajowego Rejestru Sądowego;

Nr KRS: 0000312600;

REGON: 180362373;

NIP: 6852263070;

Numer w ewidencji ARiMR: 062972521;

Organ sprawujący nadzór – Marszałek Województwa Podkarpackiego.

1.2 Opis procesu tworzenia partnerstwa

Pierwsze pomysły utworzenia LGD pojawiły się już w 2007 roku. Głównymi inicjatorami tego działania byli wójtowie, a szczególnie Ryszard Papciak – Wójt Gminy Brzyska. Pierwowzór obecnej Lokalnej Grupy Działania „LIWOCZ” stanowiło Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego „Góra Liwocz”, które utworzone zostało w ramach Pilotażowego Programu Leader+ w dniu 19 września 2004 roku, a w dniu 18 listopada 2004 r. zostało wpisane do rejestru sądowego (KRS) nr: 221710 przez Sąd Rejonowy w Rzeszowie. Przygotowana wówczas zintegrowana Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich obejmowała obszar gmin: Brzostek, Brzyska, Jodłowa, Kołaczyce i Skołyszyn. Siedzibą stowarzyszenia była miejscowość Brzyska. Stowarzyszenie „Góra Liwocz” w ramach swojego działania wydało pozycję książkową: „Wspomnienia o Księdzu Prałacie Władysławie Gwoździckim [1900 – 1988]. Pamięcią serca pisane”, ponadto pozyskało środki na rozpoczęcie cyklicznej imprezy pn. „Dni Liwocza – czyli ratujmy zanikające zawody i umiejętności rzemieślnicze bo to wielkie bogactwo naszej kultury”.

Prace nad utworzeniem LGD w obecnej formie rozpoczęły się już w II połowie 2007 r. gdy gminy wyraziły chęć działania w partnerstwie. Pierwsze spotkanie związane z powstaniem partnerstwa rozpoczęły się od szkolenia przeprowadzonego w Brzyskach w maju 2008 r. przez pracownika Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Boguchwale Pana T. Płoszaja. Spotkanie to miało charakter informacyjny o możliwościach, jakie daje Lokalna Grupa Działania. Po tym spotkaniu w miarę regularnie rozpoczęły się spotkania robocze przedstawicieli poszczególnych gmin, w których często brali udział sami wójtowie. Ostatecznie w dniu 01.07.2008 r. po wcześniejszym nawiązaniu partnerstwa z przedstawicielami trzech sektorów: publicznego, społecznego i gospodarczego doszło do spotkania założycielskiego. Odbyło się ono w Brzyskach i wzięło w nim udział 26 członków założycieli. W późniejszych latach liczba członków stowarzyszenia wzrastała, osiągając wg stanu na dzień 31.12.2022 r. liczbę 49 członków.

W dniu 05.01.2009 r. Walne Zebranie Członków LGD „LIWOCZ” uchwaliło Lokalną Strategię Rozwoju na lata 2009 – 2015. W strategii zaplanowano do realizacji następujące cele:

1. Cel ogólny 1: Poprawa jakości życia mieszkańców poprzez wykorzystanie naturalnych i kulturowych zasobów dla podniesienia atrakcyjności, rozwoju turystyki i sportu, a w nim cele szczegółowe:
 - 1.1 Wzrost atrakcyjności oferty turystycznej poprzez rozwój usług publicznych i komercyjnych,
 - 1.2 Wzrost kompetencji mieszkańców obszaru w zakresie kultywowania dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i historycznego.
2. Cel ogólny 2: Rozwój małej przedsiębiorczości i tworzenie pozarolniczych miejsc pracy, a w nim cel szczegółowy:
 - 2.1 Wspieranie mieszkańców obszaru w podejmowaniu i rozwijaniu działalności gospodarczej.

W dniu 21.05.2009 r. przedstawiciele Zarządu Stowarzyszenia podpisali umowę ramową na realizację LSR, której budżet wynosił 8 125 644,00 zł. Budżet na poszczególne działania przedstawiał się następująco:

- 4.1/413 - Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju – 6 368 748,00 zł.,
- 4.21 - Wdrażanie projektów współpracy – 164 709,00 zł.,
- 4.31 - Funkcjonowanie lokalnej grupy działania – 1 592 187,00 zł.

Przez okres realizacji LSR 2009 – 2015, LGD ogłosiło 27 naborów wniosków. W wyniku ogłoszonych naborów wpłynęło 175 wniosków. Do dofinansowania wybrano 139 wniosków, a zrealizowano 109. Został zrealizowany również projekt współpracy z dwoma innymi lokalnymi grupami działania. Z dniem 30.06.2015 r. zakończono realizację Lokalnej Strategii Rozwoju 2009-2015. Stopień realizacji budżetu w ramach działania 4.1/413 wyniósł prawie 96 %, a wskaźnik realizacji działania 4.1/413 do całego budżetu LGD wyniósł 79,15 %. Przyjęte wówczas wskaźniki zostały osiągnięte, a przyglądając się szczególnie zrealizowanym operacjom uznać należy, że przyczyniły się one z jednej strony do zintegrowania zasobów ludzkich, jak również zasobów instytucjonalnych. Poziom współpracy zarówno samorządów jak i przedsiębiorców skupionych wokół Lokalnej Grupy Działania znacznie się polepszył. Relacje pomiędzy przedstawicielami różnych sektorów uległy poprawie i nabrały charakteru wspólnego zaufania ale i poczucia, że tylko współpraca może przynieść wymierne korzyści. Potencjał ten został wykorzystany poprzez dalszy, systematyczny ich rozwój, doinwestowanie, a także dokształcenie zasobów zaangażowanych w realizację poszczególnych działań w kolejnej perspektywie realizacji LSR w latach 2016 – 2022.

Poza realizacją LSR w okresie 2009 – 2015, LGD realizowała również inne projekty. W 2009 r. realizowała na terenie gminy Brzyska projekt w ramach Programu Integracji Społecznej, który był skierowany do dzieci i młodzieży z terenu gminy Brzyska i polegał na organizowaniu zajęć rekreacyjno – sportowych. Wartość projektu to 36 000,00 zł.

Kolejnym projektem był projekt pt.: „Agroturystyka – inwestycją w przyszłość” realizowany w ramach działania 9.5 Oddolne inicjatywy edukacyjne na obszarach wiejskich w ramach POKL. Wartość tego projektu wynosiła 48 000,00 zł.

Doświadczenie LGD „LIWOCZ” w realizacji LSR na lata 2009 – 2015 zostały pozytywnie ocenione przez mieszkańców, beneficjentów oraz członków pod kątem trafności, użyteczności i skuteczności. Dlatego bazując na pozytywnych doświadczeniach i aktualnej sytuacji obszaru LGD, realizację Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność w kolejnym okresie programowania w ramach PROW na lata 2014 – 2020, oparto na następujących celach:

1. Cel ogólny: 1 Aktywizacja lokalnej społeczności w oparciu o potencjał i zasoby lokalne, w tym cele szczegółowe:
 - 1.1 Wzmocnienie więzi społecznych i kulturowych mieszkańców oraz zwiększenie oferty spędzania wolnego czasu,
 - 1.2 Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców.
2. Cel ogólny 2. Rozwój gospodarczy obszaru w oparciu o lokalne zasoby, z możliwością wykorzystania rozwiązań innowacyjnych, w tym cele szczegółowe:
 - 2.1 Zwiększenie kompetencji i aktywności mieszkańców dotyczących rynku pracy, w tym grup defaworyzowanych,
 - 2.2 Rozwój lokalnej przedsiębiorczości.
3. Cel ogólny: 3 Wzmocnienie potencjału partnerstwa oraz jego osiągnięć, w tym cele szczegółowe:
 - 3.1 Rozwój współpracy pomiędzy partnerami realizującymi strategie rozwoju lokalnego,
 - 3.1 Wspieranie aktywnego udziału społeczeństwa w procesie realizacji LSR.

LSR z perspektywą na lata 2016 – 2022 została uchwalona przez Walne Zebranie Członków dnia 28.12.2015 r., a umowę na jej realizację zawarto z Zarządem Województwa Podkarpackiego w dniu 23.05.2016 r. z pierwotnym budżetem 7 911 000,00 zł. (1 977 750,00 euro). W wyniku otrzymania przez LGD dodatkowych bonusów za wysoki poziom realizacji wskaźników ostatecznie budżet LSR wyniósł 3 065 520,00 euro.

W okresie realizacji LSR 2016 – 2022 LGD zrealizowała:

- 4 nabory wniosków o udzielenie wsparcia finansowego dla osób rozpoczynających działalność gospodarczą, w ramach których wpłynęło 71 wniosków, z których do dofinansowania w ramach posiadanego limitu środków wybrano 40 wniosków i 40 beneficjentów otrzymało wsparcie,
- 2 nabory wniosków o udzielenie wsparcia finansowego dla podmiotów rozwijających działalność gospodarczą, w ramach których wpłynęło 21 wniosków, z których do dofinansowania w ramach posiadanego limitu środków wybrano 10 wniosków, 9 beneficjentów otrzymało wsparcie,
- 3 nabory wniosków o udzielenie wsparcia na budowę i przebudowę ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury związanej z turystyką, rekreacją lub kulturą, w ramach których wpłynęło 17 wniosków, z których do dofinansowania w ramach posiadanego limitu środków wybrano 17 wniosków, a 16 beneficjentów otrzymało wsparcie,
- 1 nabór wniosków o udzielenie wsparcia na wydanie publikacji książkowych dotyczących dziedzictwa lokalnego, w ramach których wpłynęło 2 wnioski, które zostały wybrane do dofinansowania, a beneficjenci otrzymali wsparcie,
- 6 naborów na granty, w ramach których wpłynęło 30 wniosków, z których do dofinansowania w ramach posiadanego limitu środków wybrano 29 wniosków i 29 grantobiorców otrzymało wsparcie,
- 5 projektów grantowych, *pt. Wspieramy wydarzenia kultywujące lokalną historię i tradycję na obszarze LGD „LIWOCZ”, Doceniamy i chronimy lokalną kulturę i dziedzictwo obszaru LGD „LIWOCZ”, Wspieramy działania integracyjne z osobami niepełnosprawnymi na obszarze LGD „LIWOCZ”, Budowa małej infrastruktury rekreacyjnej na obszarze LGD „LIWOCZ”, Wspieramy działania promujące ekologię, przeciwdziałanie zmianom klimatu i OZE na obszarze LGD „LIWOCZ”*, w ramach których wsparciem objęto 7343 osób,
- 2 operacje własne w zakresie organizacji szkoleń, kursów kwalifikacyjnych zgodnie z zapotrzebowaniem lokalnego rynku pracy dla grup defaworyzowanych, w ramach których wsparcie w zakresie uzyskania kwalifikacji zawodowych, tj. prawa jazdy kat. C, C+E z kwalifikacją wstępną przyspieszoną do przewozu rzeczy, specjalisty ds. rachunkowości – samodzielny księgowy i operatora obrabiarek sterowanych numerycznie CNC, uzyskało łącznie 20 osób.

LGD ogłosiła łącznie 16 naborów, w ramach których wpłynęło 141 wniosków o dofinansowanie. Na dzień 30 kwietnia 2023 r. wsparcie przyznano 95 projektom, dla których łączna kwota dofinansowania wyniosła **2 384 836,06 €**, co stanowi blisko 94 % budżetu wdrażania LSR.

Zrealizowano również zakładane poziomy wskaźników, w tym:

- powstało 40 nowych przedsiębiorstw,
- utworzono 64 miejsca pracy,
- powstano 35 obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej,
- zrealizowano 8 operacji obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego,
- przeprowadzono 16 wydarzeń/imprez dla lokalnej społeczności,
- wydano 3500 publikacji dotyczących dziedzictwa lokalnego,
- utworzono 5 siłowni plenerowych,
- 20 osób nabyło nowe kwalifikacje zawodowe,
- prowadzono działania animacyjne, informacyjno-komunikacyjne, szkoleniowe oraz doradcze na rzecz lokalnej społeczności oraz beneficjentów LSR.

Ponadto LGD „LIWOCZ” zrealizowała w partnerstwie 2 projekty współpracy (poddziałanie 19.3), w tym jeden regionalny i jeden międzynarodowy, o łącznej wartości 57 144,36 €. W ramach projektu regionalnego współpracę podjęło 4 LGD celem poprawy jakości życia, aktywizacji mieszkańców, podniesienia atrakcyjności obszaru objętego projektem poprzez budowę 24 obiektów infrastruktury rekreacyjnej – siłowni plenerowych na terenie każdej z gmin partnerów projektu współpracy. Na obszarze LGD „LIWOCZ” powstało 5 obiektów małej architektury pełniących funkcje rekreacyjne. Projekt międzynarodowy zrealizowano

wspólnie z 5 partnerami, w tym z partnerem węgierskim, celem zwiększenia atrakcyjności turystycznej, promocji obszarów i produktów lokalnych oraz wzmocnienia współpracy obszarów objętych LSR partnerskich LGD, poprzez rozwój enoturystyki i produktów lokalnych, publikację, aplikację mobilną oraz wizytę studyjną.

Poza wdrażaniem LSR zrealizowano również inne projekty. W latach 2016 – 2018 zrealizowano projekt pt. „Kierunek na przedsiębiorczość” z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014 – 2020, Priorytet VII – Regionalny rynek pracy, Działanie 7.3 Wsparcie rozwoju przedsiębiorczości (z EFS). Był to projekt partnerski, gdzie Innovo Innowacje w Biznesie Sp. z o.o. występowała jako lider, a LGD „LIWOCZ” był partnerem realizując działania szkoleniowo-doradcze dla grupy docelowej 100 osób, w ramach którego przeprowadzono „doradztwo grupowe przed założeniem działalności gospodarczej” oraz szkolenie „Prawno – księgowo aspekty prowadzenia działalności gospodarczej”. Całkowita wartość projektu to 4 657 682,73 zł.

LGD zrealizowała również projekt pt. „Moja przygoda z teatrem” (2017 – 2018 r.) finansowany ze środków Fundacji PZU, którego celem była edukacja kulturalna oraz wyrównywanie szans dzieci i młodzieży poprzez stworzenie możliwości obcowania ze sztuką teatralną, wzbogacenie słownictwa związanego z teatrem, przełamywanie zahamowań, wyrabianie umiejętności wystąpień publicznych i radzenia sobie z sytuacją stresową, uwrażliwianie uczniów na kulturę języka. W projekcie udział wzięło 141 dzieci z klas od 0 do VIII z obszaru LGD. Całkowity koszt projektu wyniósł 17 764,00 zł.

Podjęte przez LGD działania i zrealizowane projekty wpłynęły na poprawę jakości życia lokalnej społeczności poprzez ich oddziaływanie na aspekty społeczno-gospodarcze i kulturowe obszaru. Są pozytywnie oceniane przez mieszkanki i mieszkańców obszaru LGD, beneficjentów, organizacje pozarządowe, lokalne samorządy, którzy w sposób bardziej aktywny włączyli się w działania na rzecz lokalnego rynku pracy, ochrony tradycji, zwyczajów, kultury, wzmocnienia więzi społecznych, wzmacniając współpracę w ramach partnerstwa. Dlatego zbudowany dotychczas potencjał zostanie wykorzystany w celu realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2023 – 2029 i pozwoli na jeszcze sprawniejsze i efektywniejsze wykorzystywanie środków Unii Europejskiej.

1.3 Opis struktury LGD

Zgodnie z założeniami podejścia RLKS, Lokalna Grupa Działania „LIWOCZ” jest partnerstwem w skład którego wchodzi przedstawiciele lokalnych interesów społeczno-gospodarczych reprezentujących interesy każdego z następujących sektorów: społecznego, publicznego oraz gospodarczego.

Skład LGD jest reprezentatywny w stosunku do lokalnej społeczności i uwzględnia przedstawicieli wszystkich trzech sektorów oraz grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR, bez dominacji jakiegokolwiek grupy interesu.

Stowarzyszenie LGD liczy 49 członków (stan na 31.12.2022 r.). Sektor społeczny tworzony jest przez mieszkańców obszaru LGD oraz organizacje pozarządowe, w tym Koła Gospodyń Wiejskich i Ochotnicze Straże Pożarne – łącznie 26 członków. Sektor gospodarczy liczy 11 członków, są to osoby prowadzące działalność gospodarczą, przedsiębiorstwa, spółdzielnie i rolnicy. Do sektora publicznego należy 12 członków i są to gminy, sołtysi, wójtowie, burmistrzowie oraz członkowie rady gminy i powiatu. Członkowie będący osobami prawnymi reprezentowani są w LGD przez osobę upoważnioną wskazaną w dokumentacji członkowskiej.

Uwzględniając charakterystykę i specyfikę obszaru LGD szczególnie istotne z punktu widzenia realizacji LSR są: *seniorzy (osoby w wieku 60+)*, *osoby młode (do 25 roku życia)*, *organizacje pozarządowe*, w tym OSP, KGW angażujące się w realizację działań aktywizujących na rzecz lokalnej społeczności oraz kultywowanie lokalnych tradycji; *osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą* w zdecydowanej mierze odpowiadające za poziom rozwoju gospodarczego obszaru; oraz *władze lokalne* (gminy, sołtysi, wójtowie, burmistrzowie, radni, dyrektorzy szkół, kierownicy GOPS/MOPS) wspierający i odpowiadający za politykę rozwoju obszaru LGD. Były to grupy szczególnie zaangażowane w partycypacyjny proces tworzenia LSR.

Mając na uwadze strukturę LGD „LIWOCZ” oraz reprezentatywność jej członków względem mieszkańców obszaru, zdiagnozowano następujące grupy interesariuszy (interesu) LSR:

- seniorzy (osoby w wieku 60+),
- sołtysi (w przypadku miasta funkcja równorzędna to Przewodniczący Rady Miasta), oraz
- osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą.

Budowanie partnerstwa LGD „LIWOCZ” oraz tworzenie Strategii Rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność oparte jest na stopniowym włączaniu nowych środowisk społecznych i zawodowych oraz poszerzaniu reprezentacji partnerstwa o przedstawicieli tych grup. Proces przyjmowania nowych członków jest **otwarty i ciągły** co gwarantuje Statut Stowarzyszenia i potwierdza inkluzyjny charakter LGD. Dzięki temu LGD jest dynamicznym podmiotem, który dostosowuje się do specyfiki lokalnej, odpowiadając jednocześnie na aktualne potrzeby i problemy mieszkańców.

Wykres nr 1. Reprezentatywność poszczególnych sektorów w LGD „LIWOCZ” (liczba członków).

Źródło: Opracowanie własne, stan na 31.12.2022 r.

Strukturę Stowarzyszenia LGD „LIWOCZ” tworzą jego organy, tj.:

1. **Walne Zebranie Członków**, które stanowi najwyższą władzę Stowarzyszenia. Odpowiedzialne jest przede wszystkim za uchwalanie kierunków i programu działania Stowarzyszenia, podejmowanie uchwał w sprawie zatwierdzenia i aktualizacji LSR, zatwierdzanie kryteriów wyboru operacji oraz wybór i odwołanie członków Zarządu, Komisji Rewizyjnej i Rady, a także rozpatrywanie i zatwierdzanie sprawozdań finansowych, Zarządu, Komisji Rewizyjnej i Rady oraz podejmowanie pozostałych decyzji przewidzianych w statucie.

2. **Rada** organ decyzyjny Stowarzyszenia, do którego kompetencji należy przede wszystkim: dokonywanie oceny projektów oraz wybór operacji, które mają być realizowane w ramach LSR. Szczegółowy opis znajduje się w Rozdziale 1.4.

3. **Zarząd** działa w imieniu Stowarzyszenia, realizując cele statutowe, kieruje całokształtem działalności Stowarzyszenia (na podstawie uchwał WZC), a także reprezentuje Stowarzyszenie i kieruje jego bieżącą działalnością w okresie między Walnymi Zebraniem.

4. **Komisja Rewizyjna**, do której podstawowych kompetencji należy kontrolowanie działalności Stowarzyszenia, ze szczególnym uwzględnieniem działalności finansowej (w tym występowanie do Zarządu z wnioskami pokontrolnymi oraz żądanie wyjaśnień), a także dokonywanie oceny pracy Zarządu.

Podział funkcji pomiędzy Walne Zebranie Członków, Zarząd (organ zarządzający i wykonawczy), Komisję Rewizyjną (organ kontrolny) oraz Radę (organ decyzyjny) ma na celu właściwą koordynację i sprawne działanie Stowarzyszenia, a także zapewnienie przejrzystości i jawności podejmowanych decyzji. *Statut Stowarzyszenia gwarantuje kadencyjność organów: Rady, Zarządu i Komisji Rewizyjnej (kadencja każdego z organów trwa cztery lata), co świadczy o inkluzyjnym charakterze LGD.*

Jednostką administracyjną Stowarzyszenia Lokalnej Grupy Działania „LIWOCZ” jest Biuro, które kieruje pracami organizacyjnymi i przygotowawczymi. Prowadzi sprawy LGD, między innymi poprzez inspirowanie i podejmowanie działań na rzecz Stowarzyszenia oraz pełną obsługę w zakresie spraw administracyjnych, finansowych i organizacyjnych. Pracownicy biura prowadzą działania informacyjne, animacyjno-komunikacyjne oraz prowadzą doradztwo dla potencjalnych Wnioskodawców.

W celu zapewnienia prawidłowej i sprawnej realizacji zadań, stowarzyszenie dysponuje biurem o powierzchni 34 m² składającym się z dwóch pomieszczeń biurowych i archiwum oraz z możliwości korzystania nieodpłatnie z sali konferencyjnej. Personel biura to osoby, z wieloletnim doświadczeniem w zakresie wdrażania LSR. Zgodnie ze statutem personel biura zatrudniany jest przez Zarząd. Zarząd także dostosowuje strukturę i skład osobowy biura do realnych potrzeb Stowarzyszenia oraz jego możliwości finansowych i organizacyjnych. Biurem Stowarzyszenia kieruje Kierownik Biura, który odpowiada za organizację pracy całego personelu oraz może z upoważnienia Zarządu reprezentować Stowarzyszenie na zewnątrz w granicach umocowania. Biuro Stowarzyszenia pracuje według uchwalonego regulaminu, w którym określona jest struktura organizacyjna biura oraz są wskazane kompetencje i wymagania na konkretnych stanowiskach.

Wiedza i doświadczenie osób zaangażowanych w prace na rzecz Stowarzyszenia wynikają bezpośrednio z realizacji poprzedniej LSR i innych projektów oraz merytorycznie odpowiadają funkcjom, jakie te osoby pełnią. Zarówno pracownicy biura, Zarząd oraz organy LGD, są gruntownie przygotowani i posiadają odpowiednie kwalifikacje niezbędne do gospodarowania środkami publicznymi.

Relacje między członkami LGD zarówno na etapie opracowania jak i wdrażania LSR są oparte na partnerstwie i komunikacji. Przejawiają się one w zasadach funkcjonowania LGD, otwartości na inicjatywy członków LGD i całej lokalnej społeczności oraz w zasadach wzajemnej komunikacji. Zasady funkcjonowania LGD określone w statucie zapewniają, iż to członkowie decydują kolegialnie poprzez kompetencje walnego zebrania członków o wdrażaniu LSR, uchwalając LSR i dokonując potrzebnych zmian, w tym określając kryteria wyboru, co powoduje ograniczenie zakresu czynności, co do których zarząd podejmuje decyzje bez konsultacji/uzgodnienia z pozostałymi członkami LGD. Otwartość na inicjatywy członków LGD zapewniona jest poprzez statutową gwarancję rozpatrzenia wniosków składanych zarówno przez organy (Zarząd, Radę, Komisje Rewizyjną) oraz samych członków. Stosowana jest również zasada, iż walne zebranie członków jest zwoływane także na wniosek dość wąskiej grupy członków LGD, tj. 1/3 liczby członków.

Zastosowane różnorodne formy komunikacji na etapie opracowania LSR jak i zaplanowane na etapie wdrażania (Rozdział III) są przyjazne dla odbiorców poprzez sformułowanie zachęt do zgłaszania nowych pomysłów, co stanowi motywację do bezpośredniego kontaktu i przekazywania informacji do LGD.

1.4 Opis składu organu decyzyjnego

Zgodnie ze Statutem LGD organem decyzyjnym Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „LIWOCZ” jest Rada, licząca się od 7 do 12 członków, w tym Przewodniczący, Zastępca Przewodniczącego, Sekretarz. Rada wybierana jest przez Walne Zebranie Członków spośród członków LGD, a w jej skład wchodzi przedstawiciele publicznych i prywatnych lokalnych interesów społeczno-gospodarczych i w których żadna pojedyncza grupa interesu nie kontroluje procesu podejmowania decyzji (zgodnie z art. 31 ust.2 lit b rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r.). Do kompetencji Rady należy przede wszystkim: dokonywanie oceny projektów i wybór operacji, które mają być realizowane w ramach LSR, a także ustalanie przyznanej kwoty wsparcia (zadania, o których mowa w art. 4 ust. 3 pkt 4 ustawy o RLKS). Szczegółowe uregulowania dotyczące organizacji wewnętrznej i trybu pracy Rady określa Regulamin Rady Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „LIWOCZ”. Zapewnia on również, że członek rady nie jest jednocześnie członkiem organu kontroli wewnętrznej ani zarządu ani pracownikiem LGD.

W dniu 23 marca 2023 r. w drodze uchwały Walnego Zebrania Członków Stowarzyszenia LGD „LIWOCZ” wybrano 7-śmio osobowy skład Rady. Wybrani członkowie reprezentują interesy społeczno-gospodarcze sektorów: publicznego, społecznego i gospodarczego. Reprezentatywność członków rozłożono w sposób równomierny, dbając o to aby zapobiec dominacji jakiegokolwiek sektora czy grupy interesu,

w wyniku czego ani władze publiczne, ani żadna pojedyncza grupa interesu, nie kontroluje procesu podejmowania decyzji. Przynależność do poszczególnych sektorowych grup interesów i ewentualnie” innych” określane są na podstawie złożonych deklaracji i oświadczeń członków Rady.

Rada jest również reprezentatywna względem obszaru LGD, w skład której wchodzi m.in. przedstawiciele władz lokalnych, osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, przedstawiciele organizacji pozarządowych oraz mieszkańcy. Imienny skład Rady i jego reprezentatywność względem sektorowych grupą interesu (i innych) został wykazany w załączniku do wniosku o wybór LSR.

W celu profesjonalnej realizacji zadań stowarzyszenia polegających na ocenie i wyborze wniosków oraz ustalaniu kwot wsparcia, członkowie Rady posiadają odpowiednią wiedzę i kompetencje. Wymagane i wykorzystywane będzie przede wszystkim doświadczenie zdobyte w realizacji LSR na lata 2016 – 2022. Aby podnieść wiedzę i kompetencje członków Rady będą oni uczestniczyć w szkoleniach, przygotowanych w oparciu o zgłoszone przez przedstawicieli rady zapotrzebowania. Od 2024 roku przewidziane są również szkolenia z zakresu procedur oceny i wyboru operacji.

1.5 Zwięzła charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

Działalność Rady, która jest organem decyzyjnym reguluje Statut Stowarzyszenia oraz Regulamin Rady. Znajdują się w nim uregulowania dotyczące zachowania bezstronności członków w ocenie, wyborze i ustalaniu kwoty wsparcia operacji, szczegółowe rozwiązania dotyczące wyłączenia z oceny operacji, szczegółowe zasady zwoływania i organizacji posiedzeń Rady, podejmowania decyzji w zakresie wyboru operacji, protokołowania posiedzeń i zasad wynagradzania.

Ocena, wybór i ustalenie kwoty wsparcia operacji dokonywany jest w formie uchwały Rady, podjętej zwykłą większością głosów przy obecności co najmniej połowy członków uprawnionych do głosowania. Zasady funkcjonowania Rady określone w Statucie i Regulaminie pozwalają unikać konfliktu interesów oraz gwarantują, że na poziomie podejmowania decyzji żadna pojedyncza grupa interesu nie kontroluje procesu podejmowania decyzji. Zarząd stowarzyszenia LGD „LIWOCZ” prowadzi rejestr interesów, bazujący na oświadczeniach przedstawicieli organu decyzyjnego.

Dbając o prawidłowość wyborów dokonywanych przez członków Rady podejmuje się działania dyscyplinujące wobec członków, którzy systematycznie nie biorą udziału w posiedzeniach rady lub też podczas dokonywania oceny wniosków nie stosują zatwierdzonych kryteriów (dokonują oceny w sposób niezgodny z treścią kryteriów oceny). Dla zapewnienia prawidłowości wyborów dokonanych przez członków Rady LGD „LIWOCZ” przewidziane są także działania dyscyplinujące w przypadku gdy członek organu decyzyjnego opuścił 2 kolejne posiedzenia Rady bez usprawiedliwienia lub nierzetelnie wywiązuje się z powierzonych mu obowiązków.

1.6 Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD

Zasady funkcjonowania LGD regulują następujące dokumenty:

Statut uchwalany i zmieniany jest przez Walne Zebranie Członków. Zakres uregulowań jest zgodny z przepisami ustawy prawo o stowarzyszeniach oraz ustawą o rozwoju lokalnym. Organem nadzoru jest Marszałek Województwa Podkarpackiego. Statut określa cele i kierunki działań podejmowanych przez Stowarzyszenie. Określa strukturę organów, ich podstawowe obowiązki i uprawnienia w zakresie uchwalenia LSR i jej aktualizacji, zmian w regulaminach Walnego Zebrania Członków, Zarządu, Rady, Komisji Rewizyjnej. Statut określa zasady nabywania i utraty członkostwa oraz skład i kompetencje organów stowarzyszenia. Statut zapewnia podział kompetencji pomiędzy poszczególnymi organami, w szczególności gwarantuje rozdział funkcji zarządczej, kontrolnej i decyzyjnej (w zakresie oceny i wyboru projektów do dofinansowania).

Regulamin Walnego Zebrania Członków określa zasady: zwoływania, organizacji i protokołowania posiedzeń oraz podejmowania uchwał.

Regulamin Zarządu określa zasady zwoływania, organizacji i protokołowania posiedzeń oraz podejmowania uchwał.

Regulamin Komisji Rewizyjnej określa zasady zwoływania, organizacji, protokołowania posiedzeń, podejmowania uchwał oraz prowadzenia działań kontrolnych.

Regulamin Rady określa organizację wewnętrzną i tryb pracy, zasady zwoływania, organizacji i protokołowania posiedzeń, podejmowania uchwał, prowadzenie rejestru interesów członków Rady oraz sposób wyłączenia członka z oceny. Przyjęcie oraz ewentualne zmiany w zapisach regulaminu Rady uchwalane są przez Walne Zebranie Członków zwykłą większością głosów przy obecności, co najmniej połowy członków uprawnionych do głosowania.

Regulamin Biura LGD określa zasady zatrudniania, wynagradzania pracowników, uprawnienia pracowników biura, zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD uwzględniające zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych, opis oceny efektywności świadczonego przez pracowników biura doradztwa.

Polityka rachunkowości zawiera ogólne zasady prowadzenia ksiąg rachunkowych, sporządzania sprawozdań finansowych, metody i terminy inwentaryzacji składników majątku.

Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD są ogólnodostępne, znajdują się na stronie internetowej Stowarzyszenia i są zgodne z obowiązującymi przepisami prawa.

Rozdział II Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR

2.1 Zwięzły opis obszaru i ludności

Lokalna Grupa Działania „LIWOCZ” obejmuje swym działaniem teren 5-ciu sąsiadujących ze sobą gmin: **Brzyska, Skołyszyn, Brzostek, Jodłowa i Pilzno**, położonych w południowo-zachodniej części województwa podkarpackiego, gdzie gminy Brzyska i Skołyszyn należą do powiatu jasielskiego, a gminy Brzostek, Jodłowa i Pilzno do powiatu dębickiego. Obszar LGD to 3 gminy wiejskie (Brzyska, Skołyszyn i Jodłowa) oraz dwie miejsko – wiejskie (Brzostek i Pilzno), na którym znajduje się łącznie 61 wsi i 2 miasta: Brzostek i Pilzno (liczba mieszkańców każdego z miast nie przekracza 20000 osób). Powierzchnia obejmuje 47 tys. ha, a liczba ludności wynosi 54879 osób, w tym 27424 kobiet (49,97 %). Jest to obszar spójny przestrzennie, gdzie granica obszaru LGD „LIWOCZ” przebiega po granicach administracyjnych gmin.

Tabela 1. Liczba ludności i powierzchnia obszaru LGD „LIWOCZ”

Nazwa gminy		Typ gminy	Liczba ludności		Powierzchnia (km ²)		Liczba miejscowości
Brzyska		wiejska	6408		45		7
Skołyszyn		wiejska	12175		78		14
Jodłowa		wiejska	5288		60		5
Brzostek	miasto	miejsko -wiejska	2711	12865	9	122	19
	gmina		10154		113		
Pilzno	miasto	miejsko-wiejska	4942	18143	16	165	18
	gmina		13201		149		
Razem obszar LGD			54879		470		63

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS Bank Danych Lokalnych (BDL), stan na 31.12.2020 r.

Wykres 1. Liczba ludności obszaru LGD „LIWOCZ” w podziale na gminy, w tym podział procentowy

Wykres 2. Powierzchnia obszaru LGD „LIWOCZ”, w tym podział procentowy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, stan na 31.12.2020 r.

Wg najaktualniejszych danych na dzień 31 grudnia 2021 r. obszar objęty działaniem LGD „LIWOCZ” zamieszkiwało 54693 osób, (z czego 47012 na wsiach, tj. 86 %), w tym kobiet 27350 (50 %) i mężczyzn 27343 (50 %). Miasto Pilzno, liczyło 4957 mieszkańców, a miasto Brzostek 2724 mieszkańców.

Ważnym wskaźnikiem demograficznym charakteryzującym badany obszar jest gęstość zaludnienia, wyrażona w liczbie osób przypadających na 1 km². Średnia wartość wskaźnika gęstości zaludnienia dla obszaru LGD wynosi 117,7 osób na 1 km² i jest zbliżona do analogicznej wartości dla województwa podkarpackiego (118).

Na przełomie ostatnich lat tendencja w strukturze ludności na obszarze LGD kształtuje się niekorzystnie. Sukcesywnie wzrasta udział osób w wieku poprodukcyjnym, w 2014 r. było to 16,7 % mieszkańców, w 2016 r. – 17,6 %, a w 2021 r. już 18,9 %. Osoby w wieku produkcyjnym stanowią 61,1 % mieszkańców obszaru LGD w 2021 r., a w 2016 r. ich udział wyniósł 63,2 %. Dodatkowo malejący przyrost naturalny na 1000 ludności, który w 2021 r. wyniósł średnio dla obszaru LGD (-) 4,4, w 2016 r. było to (-) 0,08, co świadczy o postępującym procesie starzenia się społeczeństwa.

Struktura demograficzna obszaru LGD jest nieco korzystniejsza niż dla całego województwa podkarpackiego. W 2014 roku osoby w wieku przedprodukcyjnym stanowiły na obszarze LGD 20,5 % mieszkańców, w 2016 r. – 19,7 %, natomiast w 2021 r. odsetek ten wyniósł 20 %. W woj. podkarpackim udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności w 2021 roku kształtował się na poziomie 18,8 %, w wieku produkcyjnym – 59,9 %, a w wieku poprodukcyjnym – 21,3 %. Dodatkowo współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi na obszarze LGD wynosi 23,6, a dla woj. podkarpackiego 26,9.

Obecnie osoby młode do 24 roku życia stanowią 28,4 % mieszkańców obszaru LGD, z kolei osoby po 50 roku życia to blisko 35 %. Kobiety dominują w przedziale wiekowym 60+ gdzie stanowią blisko 56 %, w pozostałych przedziałach wiekowych udział kobiet mieści się w przedziałach od 47 % do 49 %.

Tabela 2. Ludność obszaru LGD „LIWOCZ” wg podziału na wiek

Dane	Wiek (liczba osób)						Razem
	0-17 lat	18-24 lat	25-44 lat	45-49 lat	50-59 lat	60 lat i więcej	
Liczba osób (w tym kobiet)	10952 (K:5390)	4592 (K:2222)	16172 (K:7691)	3943 (K:1969)	7060 (K:3408)	11974 (K:6670)	54693 (K:27350)
% udział w ludności ogółem	20%	8,4%	29,6%	7,2%	12,9%	21,9%	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych, stan na 31.12.2021 r.

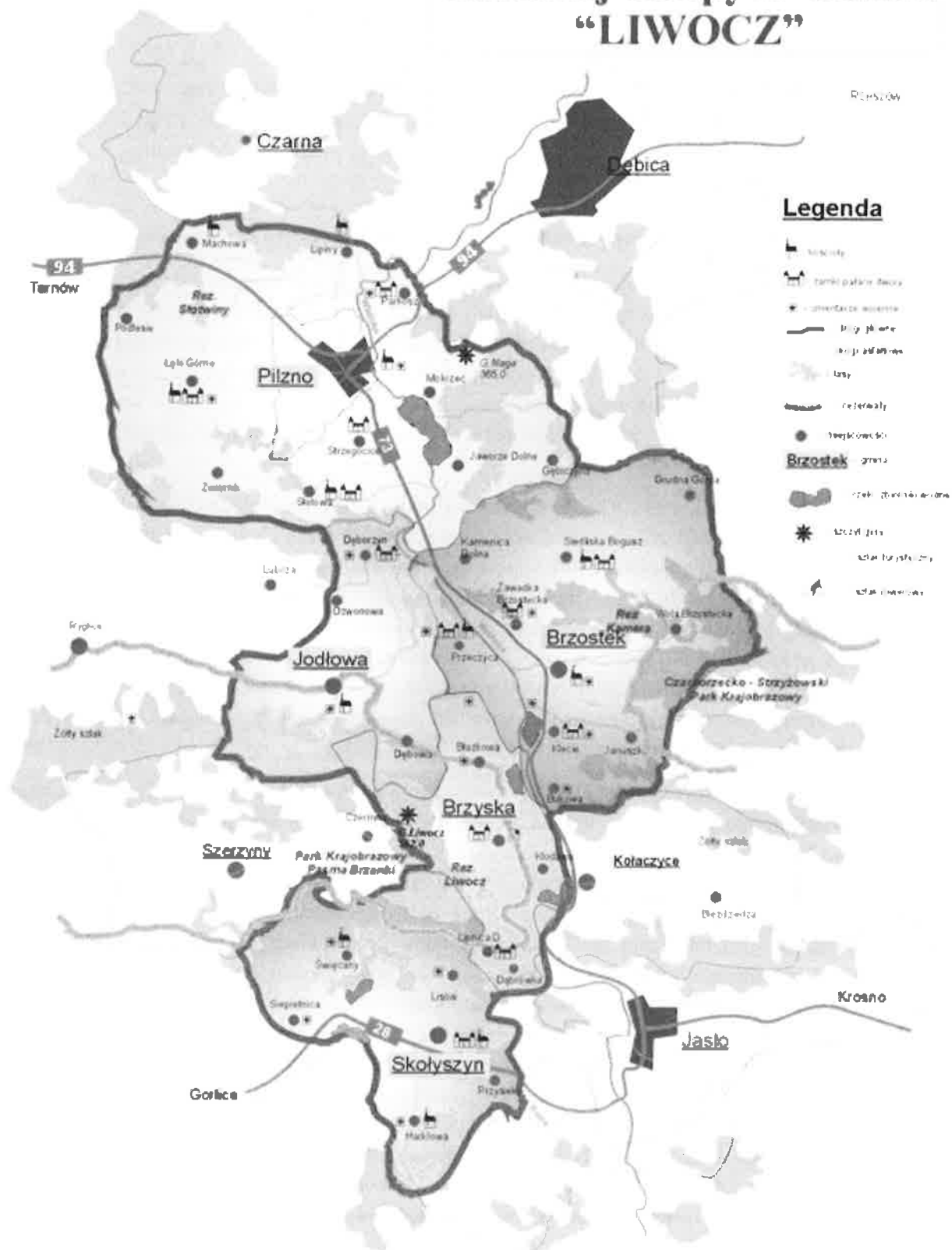
Zgodnie Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2030, trzy z pięciu gmin obszaru LGD „LIWOCZ” – Brzyska, Skołyszyn i Jodłowa, znajdują się na liście gmin zagrożonych trwałą marginalizacją.

Lokalna Strategia Rozwoju LGD „LIWOCZ” na lata 2023 – 2029 jest dokumentem wielofundusowym. Planowane do realizacji działania będą współfinansowane w ramach EFSI, tj.: z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023 – 2027 oraz z Europejskiego Funduszu Społecznego+ w ramach Programu Regionalnego: Fundusze Europejskie dla Podkarpacia na lata 2021 – 2027. Realizacja operacji w ramach każdego z funduszy będzie możliwa na całym obszarze objętym LSR.

Dzięki zastosowaniu dwóch funduszy możliwe będzie rozwiązywanie konkretnych problemów z jakimi zmagają się obszary wiejskie LGD (EFRROW), przy jednoczesnym wspieraniu i inwestowaniu w kapitał ludzki w dziedzinie edukacji, rozwoju umiejętności i zatrudnienia (EFS+).

2.2 Mapa obszaru objętego LSR

Obszar Lokalne Grupy Działania "LIWOCZ"

Źródło: Opracowanie własne G. Mikoś

Administracyjnie obszar Stowarzyszenia LGD „LIWOCZ” objęty opracowaniem, należy do województwa podkarpackiego i dwóch powiatów: jasielskiego (gmina Skołyszyn i Brzyska), oraz dębickiego (gmina Jodłowa, Brzostek i Pilzno). Od zachodu obszar LGD graniczy z województwem małopolskim, od północy z gminami Czarna i Dębica w powiecie dębickim, a na wschodzie z powiatem ropczycko-sędziszowskim i strzyżowskim. Południowa część graniczy z gminami Jasło i Kołaczyce w powiecie jasielskim.

Powierzchnia obszaru LGD „LIWOCZ” wynosi 470 km², co stanowi 2,6 % powierzchni województwa podkarpackiego, w tym 25 km² zajmują miasta Pilzno i Brzostek. Obszar LGD stanowią w zdecydowanej większości tereny wiejskie (94,68 % obszaru).

Obszar objęty LSR leży w większości na terenach Pogórza Karpackiego oraz w Kotlinie Sandomierskiej. Przyjmując dokładniejszy podział fizjograficzny Kondrackiego teren ten znajduje się od wschodu w subregionie Pogórza Strzyżowskiego, zachodu Pogórza Ciężkowickiego, a od południa w obrębie Równiny (Dołów) Jasielsko- Sanockich.

2.3 Spójność obszaru w tym zaprezentowanie wyróżniających go cech i czynników

Spójność obszaru Lokalnej Grupy Działania „LIWOCZ” nie ma wyłącznie charakteru terytorialnego, ale przejawia się także na płaszczyźnie społecznej, gospodarczej oraz środowiskowej. Współuczestnictwo mieszkańców w opracowaniu LSR oraz dokonana analiza zasobów i potencjałów obszaru, potwierdza jego spójność poprzez wyróżniające go cechy. Łączą go tradycje historyczne, wspólne dziedzictwo kulturowe, tożsame zasoby przyrodnicze i naturalne, występujące uwarunkowania demograficzne, społeczne, podobieństwo struktury ekonomicznej, tradycji gospodarczych oraz walorów stanowiących podstawę dla rozwoju funkcji gospodarczych.

Historia obszaru LGD „LIWOCZ” to przede wszystkim aspekt przynależności państwowej, już od czasów Bolesława Chrobrego. Bardzo silny rozwój obszaru nastąpił w trakcie akcji osadniczej za czasów króla Kazimierza Wielkiego. Na ten okres datuje się powstanie większości miejscowości znajdujących się na obszarze działania LGD „LIWOCZ”. U schyłku I Rzeczypospolitej, tereny te stały się miejscem wielokrotnych przemarszów, bitew i utarczek oddziałów konfederatów barskich z wojskami rosyjskimi. Na obszar duży wpływ miała zarówno I jak i II wojna światowa. Po wyzwoleniu, ludność włożyła dużą ilość pracy w odbudowę kraju i obszaru z pożogi wojennej. Powoli zaczęło rozwijać się życie kulturalne i oświatowe. Zamieszkująca te tereny ludność wykształciła swoisty stosunek do władzy i typ identyfikacji związany ze środowiskiem lokalnym tzw. „patriotyzm lokalny”.

Uwarunkowania **kulturowe** silnie spajają obszar pięciu gmin LGD „LIWOCZ”. Cały teren zamieszkuje ludność nawiązująca pochodzeniem i kulturą do terenów Powiśla i Sandomierszczyzny. Są to więc Pogórzanie należący do wielkiej grupy Małopolan. Na kształtowanie się grupy Pogórzan wpływ mieli sąsiadujący z nimi: Krakowiacy, Sandomierzanie, Górale, Wołosi, Rusini, Słowacy a także koloniści węgierscy i niemieccy. Jest to obszar zwarty pod względem religii, tradycji, obrzędów a także, muzyki i folkloru. Teren charakteryzuje się silną integracją społeczną i kulturalną, co przekłada się na występowanie na obszarze rozwiniętego „patriotyzmu lokalnego”, polegającego na przywiązaniu mieszkańców do tradycji, gwary i występujących na tym terenie odrębności społeczno-gospodarczych. Na obszarze żyje wielu utalentowanych rzeźbiarzy, malarzy, a także poetów, hafciarek, którzy podtrzymują tradycje kulturowe przekazując je z pokolenie na pokolenie. Ten obszar cechują typowe zwyczaje ludowe, które skupiają się wokół świąt kościelnych, a szczególnie wokół świąt Wielkanocnych i Bożego Narodzenia. Obszar LGD „LIWOCZ” zawiera szereg elementów wywodzących się z połączenia kultury miejskiej z wiejską. Kultywowanie tradycji i obrzędów podtrzymywane jest zwłaszcza przez aktywność społeczną straży pożarnych, kół gospodyń wiejskich czy działalność zespołów folklorystycznych. Wspólnota kulturowa objawia się również poprzez zachowywanie i dbanie o zasoby dziedzictwa kulturowego. Znajduje się tu wiele zabytków kultury materialnej i sakralnej.

Jedną z najważniejszych cech, która spaja i wyróżnia LGD „LIWOCZ” jest **bogactwo przyrodnicze**. Na obszarze LGD znajdują się trzy rezerваты przyrody o łącznej powierzchni 125,5 ha (Liwocz, Kamera i Słotwina) oraz dwa parki krajobrazowe (Park Krajobrazowy Pasma Brzanki i Czarnorzecko-Strzyżowski Park Krajobrazowy). Północna część terytorium wchodzi w skład trzech obszarów chronionego krajobrazu

(Jastrzębsko-Żdziarskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, Obszaru Chronionego Krajobrazu Pogórza Ciężkowickiego oraz Obszaru Chronionego Krajobrazu Pogórza Strzyżowskiego). Znajdują się tu również obszary objęte europejską siecią ochrony przyrody NATURA 2000. Łącznie obszary objęte różnymi formami ochrony przyrody zajmują ok. 70 % powierzchni obszaru LGD i występują na terenie każdej z członkowskich gmin.

Większość obszaru charakteryzuje się mocno zróżnicowaną rzeźbą terenu. Obejmuje rozległe wzniesienia, wznoszące się średnio 250 metrów nad dna większych dolin rzecznych i na około 420 – 480 m n.p.m. Wierzchowiny pogórza mają formy łagodne, spłaszczone tworzą jakby falistą powierzchnię o małych różnicach wysokości. Ponad tę wyrównaną powierzchnię wznoszą się Liwocz i Brzanka. Wśród tych szczytów najwyższy na Pogórzu Karpackim jest „Liwocz” (562 m n.p.m.) zwany „Górą Liwocz”.

Obszar rezerwatu leśnego „Liwocz” jest jednym z najcenniejszych terenów pod względem przyrodniczym oraz najbardziej popularnym turystycznie ze względu na znajdującą się na „Górze Liwocz” platformę widokową (24 m) zwieńczoną metalowym krzyżem (18 m), z której podziwiać można piękne panoramy okolicznych wsi i miasteczek, a w pogodne dni nawet szczyty Tatr. Rezerwat położony jest na terenie dwóch gmin wiejskich: Brzyska i Skołyszyn oraz obejmuje obszary leśne o powierzchni 84,23 ha. Pieszne szlaki turystyczne (żółty, zielony i niebieski) prowadzące na masyw „Liwocza” łączą gminy obszaru LGD. Lesistość obszaru kształtuje się na poziomie 24 %.

Na terenie LGD występuje kilka udokumentowanych złóż surowców mineralnych, z których najważniejsze to:

- złoża kruszyw mineralnych (żwiry i piaski) występujące praktycznie na terenie wszystkich gmin objętych LSR w dolinach rzeki Wisłoki i Ropy, obecnie eksploatowane przez Zakład Eksploatacji Kruszywa KRUSZGEO S.A. w miejscowościach Pilzno, Jaworze Górne, Strzegocice, Klecie, Wróblowa;
- złoża gazu ziemnego na terenie Pilzna i Kunowej w gminie Skołyszyn;
- złoża ropy naftowej w Harkłowej i okolicach (gmina Skołyszyn);
- złoża węgla brunatnego w Grudnej Dolnej i okolicach (gmina Brzostek);
- złoża ilaste na potrzeby ceramiki budowlanej – Brzostek;
- złoża piaskowców – Brzyska rejon Liwocza.

Obecność surowców mineralnych świadczy o bogactwie naturalnym tych terenów.

W wyniku eksploatacji złóż powstały łowiska należące do Polskiego Związku Wędkarzy, min. kompleks łowisk specjalnych Siepietnica-Ujazd-Wróblowa, czy stawy w Kleciach. Prowadzona gospodarka zarzybieniowa przyczyniła się do tego, że w łowiskach można liczyć na różnorodność gatunków ryb spokojnego żeru, takich jak karp, lin, leszcz, płóc, wzdręga, karaś, lin, amur, a także drapieżników: szczupak, sandacz, okoń, węgorz czy pstrąg tęczy.

Korzystne uwarunkowania przyrodnicze sprzyjają również rozwijaniu hobbistycznych zainteresowań mieszkańców obszaru LGD jak np. zakładanie pasiek pszczelich, czy uprawa winiarska.

Gospodarczo i społecznie obszar LGD cechuje koncentracja ludności na obszarach wiejskich przy niewielkiej liczbie ośrodków miejskich. Ma on charakter rolniczy z rozdrobnionymi, małymi gospodarstwami rolnymi, z funkcjonującymi małymi jednoosobowymi firmami i brakiem dużych zakładów pracy. Spójność przejawia się również w zjawiskach zachodzących na rynku pracy oraz technicznych możliwościach prowadzenia działalności gospodarczej. Gminy obszaru objętego LSR cechują podobne problemy społeczne i demograficzne, a także wyzwania dotyczące świadczenia usług publicznych, rozwijania kapitału społecznego oraz lokalnej przedsiębiorczości.

Spójność obszaru LGD ma wielowymiarowy charakter. Walory przyrodnicze, krajobrazowe, występowanie obszarów chronionych i rezerwatów mogą być atutem do rozwoju obszaru. Wspólna tożsamość historyczna, kulturowa czy posiadane zabytki stanowią również potencjał rozwoju. Mając na uwadze lokalne uwarunkowania i posiadane zasoby istotnej jest z punktu widzenia mieszkańców, aby w celu rozwoju obszaru LGD położyć nacisk na rozwój infrastruktury rekreacyjnej, wypoczynkowej, turystycznej oraz społecznej, wspierać przedsiębiorczość i zapobiegać alienacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Rozdział III Partycypacyjny charakter LSR

3.1 Przebieg procesu tworzenia LSR

Strategia Rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność jest dokumentem który powstał przy aktywnym udziale lokalnej społeczności. Do opracowania LSR powołany został zespół roboczy złożony z pracowników Biura LGD oraz członków LGD, który był odpowiedzialny za koordynację prac nad strategią i organizację spotkań ze społecznością lokalną. Aby zagwarantować udział lokalnej społeczności w procesie tworzenia strategii i jej realizacji, Lokalna Grupa Działania „LIWOCZ” upubliczniła informacje o konsultacjach w sprawie tworzenia LSR na swojej stronie internetowej, stronach internetowych gmin będących członkami LGD oraz na tablicach ogłoszeń w gminach. Konsultacje zostały przeprowadzone w każdej z gmin będącej członkiem LGD na równych zasadach, tzn. wzięli w nich udział przedstawiciele wszystkich sektorów, na których oparte jest działanie LGD, tj. przedstawiciele sektora społecznego, publicznego i gospodarczego.

W procesie opracowywania LSR, jako kluczowe – obok danych wynikających ze statystyki publicznej – uznano informacje pochodzące z szerokich konsultacji społecznych, w których uczestniczyli przedstawiciele głównych grup istotnych z punktu widzenia realizacji zapisów dokumentu: przedstawiciele wspólnot samorządowych (wójtowie, sołtysi, radni, kierownicy GOPS, dyrektorzy szkół), mieszkańcy obszaru LGD, członkowie organizacji pozarządowych (OSP, KGW) i grup nieformalnych, przedsiębiorcy, rolnicy oraz lokalni wytwórcy.

Tworzenie Strategii przebiegało zgodnie ze standardami planowania strategicznego, przechodząc przez kolejne etapy, tj.: diagnozę, analizę potrzeb i potencjałów, określanie celów, przedsięwzięć i wskaźników LSR oraz opracowanie planu działania, opracowanie zasad wyboru operacji i ustalania kryteriów wyboru, opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji, przygotowanie planu komunikacyjnego w odniesieniu do realizacji LSR.

W trakcie konsultacji ze społecznością lokalną poruszone zostały zagadnienia dotyczące głównych cech podejścia LEADER w szczególności *innowacyjność, cyfryzacja, środowisko i klimat, zmiany demograficzne z uwzględnieniem starzenia się społeczeństwa i wyludnienia oraz partnerstwa w realizacji LSR polegającego na wspólnej realizacji przedsięwzięć i projektów*. W wyniku prac zostały zdefiniowane problemy, potrzeby i oczekiwania lokalnej społeczności oraz propozycje ich rozwiązania. Konsultacje z udziałem lokalnej społeczności pozwoliły na przeprowadzenie analizy potrzeb i potencjałów, określenie celów i przedsięwzięć, ustalenie ich hierarchii, sformułowanie wskaźników realizacji LSR oraz identyfikacji grup docelowych strategii.

Po przygotowaniu przez zespół roboczy wstępnej wersji dokumentu strategicznego zawierającego główne kierunki wypracowane podczas konsultacji przeprowadzono konsultacje społeczne opracowanej LSR za pośrednictwem strony internetowej. Wyznaczony został termin do zgłaszania uwag bądź wniosków dotyczących LSR. Podsumowaniem konsultacji i prac nad LSR była organizacja spotkania informacyjnego (podsumowującego) dla członków LGD i mieszkańców obszaru, podczas którego nastąpiła prezentacja wyników prac nad strategią, jej założeń, celów, przedsięwzięć i wskaźników, w celu nadania jej ostatecznego kształtu.

3.2 Metody i narzędzia angażowania społeczności lokalnej w przygotowanie LSR

Prace nad dokumentem w procesie konsultacji były prowadzone aktywnymi metodami w różnych formach, tj.: otwarte spotkania konsultacyjne, badania ankietowe, spotkania fokusowe, indywidualne konsultacje, konsultacje treści LSR poprzez stronę internetową, spotkanie informacyjne (podsumowujące), spotkania zespołu roboczego.

Otwarte spotkania konsultacyjne. W czerwcu 2022 r. przeprowadzono 5 spotkań konsultacyjnych na obszarze każdej z członkowskich gmin LGD, z udziałem moderatora. Do udziału w spotkaniach zaproszono mieszkańców, przedstawicieli oraz członków stowarzyszeń, fundacji, Kół Gospodyń Wiejskich, Ochotniczych Straży Pożarnych, przedstawicieli samorządu terytorialnego, radnych, sołtysów, przedstawicieli jednostek systemu oświaty, pomocy społecznej, ośrodków kultury oraz wszystkie osoby zainteresowane przyszło-

ścią i rozwojem gmin członkowskich LGD. W spotkaniach udział wzięło łącznie 58 osób, w tym mieszkańcy, przedstawiciele OSP, KGW, fundacji i innych NGO, kultury, przedsiębiorcy, wójtowie, burmistrzowie, radni, sołtysi, członkowie LGD „LIWOCZ”. Informacja o konsultacjach dotyczących projektowania LSR z mieszkańcami została szeroko rozpropagowana celem dotarcia do jak największej liczby odbiorców. Umieszczono ją na stronie internetowej LGD oraz stronach internetowych gmin członkowskich. Pisma i plakaty w tej sprawie przekazano również wójtom, burmistrzom oraz przewodniczącym rady gmin oraz sołtysom celem umieszczenia informacji na gminnych i soleckich tablicach informacyjnych. Spotkania poświęcone były w szczególności analizie mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń, określeniu czynników rozwojowych i potencjałom obszaru LGD (wypracowanie projektu analizy SWOT). Następnie wstępnie określono cele ogólne i szczegółowe, w tym możliwe przedsięwzięcia wraz z identyfikacją i zdefiniowaniem pomysłów na projekty, ustalenie ich ważności, sformułowanie oczekiwań i wymiernych rezultatów planowanych działań (wskaźników), grup docelowych oraz osób w niekorzystnej sytuacji.

Badania ankietowe dostarczyły istotnych informacji w całym procesie opracowania LSR. Prowadzone były od czerwca 2022 r. do maja 2023 r. Przygotowano 2 ankiety. Pierwsza skierowana była do wszystkich mieszkańców obszaru LGD, zawierała zagadnienia niezbędne do określenia potencjału rozwojowego obszaru LGD, zdiagnozowania rzeczywistych problemów i potrzeb lokalnej społeczności, a także identyfikacji celów oraz zaplanowania zadań i przedsięwzięć, które będą odpowiadać na zdiagnozowane potrzeby i oczekiwania. Druga ankieta skierowana została do młodych mieszkańców obszaru LGD (do 25 r. ż.) celem poznania ich potrzeb, poglądów, opinii oraz określenia chęci zaangażowania się w życie społeczne lokalnych społeczności. Opracowane ankiety zostały udostępnione na stronie internetowej LGD zarówno w formie narzędzia wspomaganego komputerowo on-line jak i w formie tradycyjnej do wydruku papierowego. Ankiety dostępne były w biurze LGD, w urzędach gmin, rozpowszechniane również na spotkaniach z mieszkańcami i podczas indywidualnych konsultacji. Dodatkowo ankieta kierowana do osób młodych została umieszczona w mediach społecznościowych - facebook-u gmin członkowskich. Łącznie zebrano 150 ankiet (w tym 40 - ankieta osób młodych).

Spotkania fokusowe. Na przełomie kwietnia i maja br. zorganizowano 5 spotkań fokusowych, po jednym w każdej z gmin członkowskich. Na spotkanie, zostali zaproszeni przedstawiciele oświaty i kultury (dyrektorzy, nauczycieli i kadra szkół, kierownicy i pracownicy GOK/MOK), przedstawiciele pomocy społecznej (dyrektorzy, kierownicy GOPS/MOPS, przedstawiciele organizacji pomocowych) oraz wójtowie, burmistrzowie i wszyscy zainteresowani rozwojem obszaru. Podczas każdego ze spotkań dyskusję prowadzono w grupach dobranych celowo z podziałem na istotne z punktu widzenia LSR tematy: 1 – edukacja, szkoły, wspieranie dzieci i młodzież; 2 – wsparcie osób starszych, seniorów, pomoc i integracja społeczna; 3 – infrastruktura i gospodarka obszaru. W spotkaniach fokusowych udział wzięło łącznie 59 osób. Poprzez liczne pytania i dyskusje zostały zebrane opinie dotyczące poszczególnych elementów budowanej strategii.

Indywidualne konsultacje odbywały się w Biurze LGD (punkcie konsultacyjnym) w okresie od 22 marca do końca maja br. Każdy zainteresowany mieszkaniec, przedsiębiorca, rolnik, przedstawiciel instytucji/organizacji miał dostęp do opracowywanych materiałów i mógł wyrazić swoje opinie, uwagi, przedstawić pomysły i propozycje (osobiście, telefonicznie, e-mailowo). Największym zainteresowaniem cieszyła się forma telefoniczna, w ramach której mieszkańcy zwłaszcza przedsiębiorcy, osoby które chcą podjąć działalność gospodarczą oraz rolnicy zainteresowani agroturystyką kierowali zapytania, przedstawiali swoje propozycje oraz oczekiwania. Poruszane w ten sposób sprawy przyczyniły się do budowy poszczególnych etapów strategii i określenia sposobu jej realizacji.

Konsultacje treści LSR poprzez stronę internetową. Wstępnie opracowany dokument został umieszczony na stronie internetowej www.lgdliwocz.pl (dn. 29.05.2023 r.), z zaproszeniem skierowanym do wszystkich mieszkańców i mieszkanki obszaru LGD do konsultacji projektu Strategii Rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność 2023-2029 oraz przygotowanego Planu komunikacji z lokalną społecznością. Uwagi, propozycje zmian lub uzupełnień można było przekazać pocztą elektroniczną, telefonicznie lub osobiście w biurze LGD do dnia 2 czerwca 2023 r.

Spotkanie informacyjne (podsumowujące) było końcowym etapem konsultacji i prac nad LSR. Skierowane było zarówno do mieszkańców i mieszkanki oraz członków obszaru LGD, podczas którego nastąpiła

prezentacja wypracowanych założeń strategii, celów, wskaźników, kryteriów, zasad wyboru operacji, monitoringu i ewaluacji oraz komunikacji ze społecznością lokalną. Spotkanie to pozwoliło na zebranie uwag i sugestii oraz uzyskanie informacji zwrotnej od mieszkańców na temat wypracowanych założeń LSR. W wyniku przeprowadzonego spotkania LSR nabrała ostatecznego kształtu, uwzględniając istotne zagadnienia i pomysły wypracowywane podczas dyskusji. W wyniku przeprowadzonej dyskusji dokonano analizy przyjęcia bądź odrzucenia wniosków.

Spotkania zespołu roboczego. Zespół składał się z pracowników biura oraz przedstawicieli gmin należących do LGD, będących członkami LGD. Zadaniem zespołu była koordynacja prac związanych z opracowaniem LSR, opracowywanie i przygotowanie dokumentu oraz organizacja i prowadzenie konsultacji bezpośrednich z mieszkańcami jak i z wykorzystaniem narzędzi internetowych (strona internetowa, e-mail, ankieta on-line). Zespół odpowiedzialny był również za pozyskanie i analizę danych statystycznych odnoszących się do obszaru LGD i istotnych z punktu widzenia realizacji LSR. Na każdym z etapów prac w wyniku zastosowanych metod (spotkania, ankiety) zespół dokonywał analizy i uszeregowania pozyskiwanych informacji. Przy opracowywaniu LSR nie korzystano z usług podmiotów zewnętrznych.

Partycypacyjne metody pozwoliły na określenie grup szczególnie zaangażowanych w tworzenie LSR oraz istotnych z punktu widzenia realizacji LSR. Są to organizacje pozarządowe (KGW, OSP), przedstawiciele mieszkańców (sołtysi, radni, wójtowie, burmistrzowie), przedsiębiorcy, rolnicy oraz osoby planujące podjąć działalność gospodarczą, ale również osoby pozostające bez zatrudnienia, osoby młode do 25 r. życia oraz starsze. Osobami które wzięły udział w opracowaniu LSR w ramach badań ankietowych (ankieta skierowana do wszystkich mieszkańców) ze względu na status zawodowy były: osoby zatrudnione w sektorze publicznym – 35 %, emeryci i renciści – 25 %, osoby prowadzące własną działalność gospodarczą – 16 %, rolnicy – 14 %, bezrobotni – 8% oraz osoby zatrudnione w sektorze prywatnym – 2 %. Mając na uwadze wiek badanych najliczniejszą grupą były osoby w wieku 51 – 59 lat (33 %), następnie 60+ (25 %), kolejno w wieku 41 – 50 lat (23%), 26 – 40 lat (15 %), a najmniej liczną osoby do 25 roku życia (4%). Blisko 60 % badanych stanowiły kobiety.

Z kolei w ramach ankiety skierowanej do ludzi młodych najczęstszą grupą byli uczniowie – 23 %, następnie osoby zatrudnione – 29 %, studenci – 23 %, osoby bezrobotne – 7 %, pozostałe 3% to rolnicy i osoby prowadzące własną działalność gospodarczą. 55 % stanowiły kobiety.

Każda z wykorzystanych metod partycypacyjnych dostarczyła niezbędnych informacji w procesie tworzenia LSR. Zebrane materiały i wnioski, uzupełnione o informacje statystyczne z GUS, dane z gmin, oraz wyniki i wnioski z badania ewaluacji zewnętrznej LSR 2016 – 2022 przeprowadzonego w 12.2022 r., zostały wykorzystane w procesie formułowania problemów ale i potencjałów obszaru, następnie celów, przedsięwzięć, grup docelowych, wskaźników realizacji strategii, kryteriów wyboru operacji, oraz planu komunikacji ze społecznością. Podczas analizy danych odrzucono wnioski marginalne, odnoszące się do pojedynczych osób czy potrzeb.

3.3 Dane z konsultacji i wyniki analizy wniosków

Na każdym z etapów prac nad LSR zastosowano co najmniej kilka z partycypacyjnych metod jej tworzenia, co pozwoliło na uzyskanie niezbędnych informacji i danych. Ich analiza przyczyniła się do sformułowania istotnych wniosków, co przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 3. Etapy prac, wykorzystywane metody, dane i wyniki analizy opracowywanej LSR

Lp.	Kluczowe etapy prac nad opracowaniem LSR	Metody wykorzystane na każdym kluczowym etapie prac nad opracowaniem LSR	Dane z konsultacji wykorzystane do opracowania LSR	Wyniki analizy i sformułowane wnioski z konsultacji*
1.	Diagnoza i analiza obszaru, w tym określenie potrzeb i potencjałów	<ul style="list-style-type: none"> • otwarte spotkania konsultacyjne, • ankieta (mieszkańców), • ankieta (młodych), • spotkania fokusowe, • indywidualne konsultacje, • spotkania zespołu roboczego, • spotkanie konsultacyjne (podsumowujące). 	Informacje o uwarunkowaniach społecznych (zmiany demograficzne)	<p>Zdefiniowano m.in.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • trudności na lokalnym rynku pracy, • odpływ ludzi młodych, • starzenie się mieszkańców i problemy opiekuńcze nad osobami starszymi, • ograniczone możliwości dzieci i młodzieży z terenów wiejskich w dostępie do edukacji, rozwoju umiejętności i zainteresowań (potrzeba wyrównywania szans), • braki w infrastrukturze (potrzeba tworzenia miejsc rekreacji i wypoczynku, spędzania czasu wolnego, uprawiania sportu, kultywowania tradycji).
2.	Określenie celów, przedsięwzięć, planu działania i planu finansowego oraz wskaźników ich realizacji	<ul style="list-style-type: none"> • otwarte spotkania konsultacyjne, • ankieta (mieszkańców), • ankieta (młodych), • spotkania fokusowe, • indywidualne konsultacje, • konsultacje treści LSR poprzez stronę internetową, • spotkania zespołu roboczego, • spotkanie konsultacyjne (podsumowujące). 	<p>Informacje o uwarunkowaniach społecznych (zmiany demograficzne, działalność społeczna organizacji pozarządowych, partnerstwo, edukacja, cyfryzacja, integracja i zaangażowanie społeczne, opieka nad dziećmi i osobami starszymi, usługi społeczne, w tym opiekuńcze).</p> <p>Informacje o sektorze gospodarczym (miejsca pracy, bezrobocie, źródła i poziom dochodów)</p>	<p>Zdefiniowano:</p> <ul style="list-style-type: none"> • trzy najistotniejsze cele (dostęp do miejsc pracy, edukacji i wiedzy oraz włączenie społeczne) odpowiadające na zidentyfikowane problemy i przypisano im niezbędne do realizacji przedsięwzięcia, • możliwe źródła finansowania celów i przedsięwzięć (EFRROW, EFS+, inne-jeśli będą dostępne) oraz czas potrzebny do ich realizacji, • wskaźniki produktu i rezultatu dla każdego z przedsięwzięć.
3.	Określenie sposobu wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru	<ul style="list-style-type: none"> • ankieta (mieszkańców), • ankieta (młodych), • spotkania fokusowe, • indywidualne konsultacje, • spotkania zespołu roboczego, • spotkanie konsultacyjne (podsumowujące). 	<p>Informacje o sektorze gospodarczym (miejsca pracy, bezrobocie, źródła i poziom dochodów, kwalifikacje zawodowe, struktura przedsiębiorczości, rolnictwo, kondycja finansowa firm, produkty lokalne, innowacyjność w gospodarce).</p>	<p>Zdefiniowano:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przyjęte rozwiązania formalno-instytucjonalne, • sposób powstawania procedur ich cele i założenia, • sposób ustalania i zmiany kryteriów wyboru, • najistotniejsze kryteria wyboru, w tym innowacyjność, • potrzebę realizacji projektów w formule konkursowej, grantowej, partnerstwo w realizacji operacji, ewentualne operacje własne.

4.	Określenie grup docelowych	<ul style="list-style-type: none"> • otwarte spotkania konsultacyjne, • ankieta (mieszkańców i młodych), • spotkania fokusowe, • indywidualne konsultacje, • spotkania zespołu roboczego, • konsultacje treści LSR poprzez stronę internetową, • spotkanie konsultacyjne (podsumowujące). 	<p>Informacje o środowisku i klimacie, w tym lokalnych zasobach przyrodniczych.</p> <p>Informacje o warunkach infrastrukturalnych (infrastruktura publiczna, w tym kultura, rekreacja, sport, turystyka, dziedzictwo lokalne), dostęp do miejscowej infrastruktury oraz oferta rekreacji, sportu i turystyki.</p>	<p>Zdefiniowano grupy docelowe, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji wymagające wsparcia w ramach wdrażania LSR, ze względu na istotne problemy odnoszące się do tych grup/osób.</p>
5.	Opracowanie planu komunikacji z lokalną społecznością	<ul style="list-style-type: none"> • otwarte spotkania konsultacyjne, • ankieta (mieszkańców i młodych), • spotkania fokusowe, • indywidualne konsultacje, • konsultacje treści LSR poprzez stronę internetową, • spotkania zespołu roboczego, • spotkanie konsultacyjne (podsumowujące). 	<p>Informacje o grupach w niekorzystnej sytuacji/zagrożonych wykluczeniem społecznym, ubóstwem, w trudnej sytuacji życiowej.</p>	<p>Zdefiniowano cele komunikacji, działania i metody komunikacyjne oraz środki i narzędzia przekazu, z uwzględnieniem planowanych efektów.</p>
6.	Określenie zasad monitoringu i ewaluacji	<ul style="list-style-type: none"> • spotkania fokusowe, • spotkania zespołu roboczego, • konsultacje treści LSR poprzez stronę internetową, • spotkanie konsultacyjne (podsumowujące). 		<p>Zdefiniowano elementy podlegające ewaluacji i monitoringowi, określono czas, okres i sposób pomiaru oraz sposób wykorzystania wyników ewaluacji i analizy danych monitoringowych.</p>

*) Szczegółowe wyniki przeprowadzonej analizy wniosków z konsultacji zostały określone w rozdziałach odnoszących się do poszczególnych etapów opracowania LSR.

Wyniki analizy i sformułowane wnioski z konsultacji społecznych przedstawione w powyższej tabeli (tab. nr 3) oraz szczegółowo opisane w rozdziale IV (tab. 8 i tab. 21) są wynikiem i składową analizy wszystkich zastosowanych partycypacyjnych metod opracowania LSR (w tym tzw. „jakościowych” – spotkania, rozmowy oraz „ilościowych” – statystyka z ankiet, danych GUS). Poniżej przedstawiono wnioski z konsultacji i wyniki analizy danych statystycznych w ramach przeprowadzonego badania ankietowego w zakresie potrzeb i potencjałów w obszarze społecznym, gospodarczym oraz infrastruktury.

Badania ankietowe w *obszarze społecznym* skoncentrowano na dwóch istotnych tematach, tj. „edukacja oraz kształcenie dzieci i młodzieży” oraz „usługi społeczne i integracja społeczna”. Wyniki badania ankietowego dotyczące edukacji oraz kształcenia dzieci i młodzieży wskazały, że najistotniejszymi potrzebami obszaru LGD w tym zakresie są: „wyjazdy studyjne i szkoleniowe oraz półkolonie tematyczne rozwijające kompetencje, uzdolnienia, umiejętności oraz zainteresowania uczniów poza edukacją formalną (szkolną)” (66%), „zajęcia warsztatowe/szkolenia/ korepetycje rozwijające kompetencje, uzdolnienia, umiejętności oraz zainteresowania uczniów poza edukacją formalną (szkolną)” (64%), wsparcie uczniów w nabywaniu i rozwijaniu kompetencji kluczowych” (40%), „pomoc uczniom w radzeniu sobie w trudnych sytuacjach, rozwiązywaniu problemów, np. związanych z pandemią, stresem, wymaganiami, presją społeczną” (39%). W mniejszym stopniu wskazywano również na „zajęcia dydaktyczno-wychowawcze skierowane do uczniów

z trudnościami edukacyjnymi”, „wsparcie psychologiczno-pedagogiczne uczniów i nauczycieli”, „wdrażanie programów dotyczących przeciwdziałania zjawiskom patologicznym w szkole”, „włączenie rodziców w działalność szkoły”, „podnoszenie kwalifikacji i kompetencji zawodowych nauczycieli, pracowników dydaktycznych i kadry zarządzającej szkół”. Potrzeby edukacyjne, rozwijające zainteresowania i uzdolnienia młodego pokolenia były również mocno akcentowane podczas spotkań z mieszkańcami. Podczas rozmów wskazywano konieczność nabywania umiejętności informatycznych, językowych, technicznych, ekologicznych ale również sportowych. Zaznaczono również problem zanikającego zainteresowania kultywowaniem lokalnej kultury i tradycji wśród młodego pokolenia.

Z kolei wyniki badania ankietowego dotyczące usług społecznych i integracji społecznej wskazały, że najistotniejszymi potrzebami obszaru LGD w tym zakresie są: „usługi opiekuńcze i asystenckie dla osób starszych i niepełnosprawnych potrzebujących pomocy w codziennym funkcjonowaniu” (63%), „aktywizacja i integracja mieszkańców gminy, w tym ludzi młodych (np. warsztaty, szkolenia, imprezy kulturalne, rekreacyjne, sportowe)” (46%), „aktywizacja seniorów poprzez np. kluby, warsztaty” (44%), „opieka wytechnieniowa w placówkach dla osób starszych i niepełnosprawnych potrzebujących pomocy w codziennym funkcjonowaniu” (39%), „wsparcie skierowane do rodzin wychowujących dzieci, w tym przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze lub doświadczających kryzysu oraz otoczenia ww. osób/rodzin” (31%). W mniejszym stopniu wskazywano również na „tworzenie lub wsparcie już istniejących placówek wsparcia seniora”, „tworzenie wypożyczalni sprzętu wspomagającego, pielęgnacyjnego i rehabilitacyjnego wraz z doradztwem i treningiem w zakresie obsługi w warunkach domowych”, „tworzenie wypożyczalni sprzętu wspomagającego, pielęgnacyjnego i rehabilitacyjnego wraz z doradztwem i treningiem w zakresie obsługi w warunkach domowych”, „wsparcie kierowane do dzieci i młodzieży zagrożonych wykluczeniem społecznym zarówno przebywających w rodzinach jak i placówkach całodobowych”, „szkolenia i kursy podnoszące kompetencje i kwalifikacje kadr świadczących usługi społeczne, w tym pracowników pomocy społecznej”. Potrzeby te również zostały potwierdzone podczas konsultacji z mieszkańcami. Wskazywano zwłaszcza konieczność wsparcia osób starszych w codziennym funkcjonowaniu (np. opieka sąsiedzka) oraz aktywizacji seniorów. Za istotne uznano również potrzebę wspierania dzieci i młodzieży zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze.

W związku z powyższym głównym wnioskiem z konsultacji i przeprowadzonej analizy obszaru społecznego było stwierdzenie, że poprawa dostępu do edukacji, wiedzy i rozwoju zainteresowań (w tym z uwzględnieniem tradycji i kultury) powinna stanowić jeden z głównych celów LSR na lata 2023-2029, a kolejny winien koncentrować się na wsparciu osób starszych, osób w niekorzystnej sytuacji i potrzebujących wsparcia, bez wykluczania jakichkolwiek działań - brak odrzuconych wniosków.

Wyniki badania ankietowego w *obszarze infrastruktury* wskazały, że na obszarze LGD potrzebne są „świetlice, kluby, miejsca na organizację warsztatów i spotkań tematycznych” (59%), kolejno „siłownie plenerowe, place zabaw, parki, skwery, sceny plenerowe” (46%), „chodniki – ciągi piesze” (42%), ale również „infrastruktura środowiskowa, w tym w odnawialne źródła energii (40%), „szlaki i ścieżki turystyczne (piesze, rowerowe, konne) (36%), „oświetlenie miejscowości (29%), „dostępność budynków i miejsc publicznych dla osób niepełnosprawnych (27%), „wiaty, altany, miejsca postojowe (23%), „infrastruktura kulturowa – inwestycje w obiekty kulturowe i historyczne” (13%). Podczas spotkań z mieszkańcami wskazywano konieczność budowy (bądź poprawy istniejących) boisk, placów zabaw, miasteczka rowerowego, kortu tenisowego oraz wyposażenia pracowni/świetlic, uwzględniając zwłaszcza potrzeby młodego pokolenia. Wnioskiem z konsultacji i przeprowadzonej analizy jest fakt, że diagnozowane potrzeby odnoszą się głównie do obszaru rekreacji, wypoczynku, sportu oraz zdobywania nowych umiejętności czy wiedzy. Dlatego dla zaspokojenia potrzeb społecznych zaplanowano realizację działań z zakresu rozwoju infrastruktury czasu wolnego oraz sprzyjającej edukacji, mieszczącej szeroki wachlarz wskazywanych potrzeb (o ile będą zgodne z zakresami wsparcia określonymi w PS WPR), bez wykluczania jakichkolwiek działań - brak odrzuconych wniosków.

Wyniki badania ankietowego w *obszarze gospodarczym* wskazały, że ponad 75% badanych uważa, że jednym z najbardziej potrzebnych działań na obszarze LGD jest „tworzenie miejsc pracy”, kolejno „tworzenie nowych podmiotów gospodarczych” (47%), „rozwój istniejących firm” (45%), „rozwój pozarolniczych

funkcji gospodarstw rolnych m.in. agroturystyka, zagrody edukacyjne, gospodarstwa opiekuńcze (41%), ale także „wspieranie osób dorosłych o niskich umiejętnościach lub kompetencjach w zdobywaniu kompetencji zawodowych i ogólnych, w tym również cyfrowych (36%). Taki stan rzeczy potwierdzają również dane statystyczne ujęte w diagnozie obszaru i wnioski ze spotkań z mieszkańcami. Dlatego też zdecydowano, że poprawa dostępu do miejsc pracy poprzez zakładanie nowych firm i rozwój istniejących, rozwój pozarolniczych gospodarstw rolnych oraz podnoszenie umiejętności i kompetencji zawodowych i cyfrowych mieszkańców, będzie jednym z głównych celów LSR na lata 2023-2029.

W badaniu ankietowym mniejsza liczba odpowiedzi dotyczyła „wspierania rolników w zakresie rozwoju krótkich łańcuchów żywnościowych i zbytu produktów rolno-spożywczych (36%), „wspierania rozwoju zielonej gospodarki, rozwiązań ekologicznych, w tym odnawialnych źródeł energii (34%) oraz „wspierania działalności gospodarczych nakierowanych na innowacyjność” (29%). Ponieważ zagadnienia związane z innowacyjnością oraz zieloną gospodarką (zrównoważony rozwój) są zagadnieniami kluczowymi z punktu widzenia RLKS uznano, że operacje zawierające rozwiązania innowacyjne i sprzyjające ochronie środowiska będą premiowane w LSR, co będzie stanowiło zachętę do stosowania rozwiązań nowoczesnych i prośrodowiskowych. Natomiast zdecydowano, że nie będzie realizowane działanie (wniosek odrzucony) „wspieranie rolników w zakresie rozwoju krótkich łańcuchów żywnościowych i zbytu produktów rolno-spożywczych”, które nie wpisują się bezpośrednio w główną zdiagnozowaną potrzebę „tworzenie miejsc pracy”.

W procesie tworzenia LSR uwzględniono zasady horyzontalne określone w art. 9 rozporządzenia 2021/1060, w tym:

- poszanowanie praw podstawowych oraz przestrzeganie Karty praw podstawowych Unii Europejskiej;
- zasady równości kobiet i mężczyzn;
- zasady równości szans i niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, w tym zasadę dostępności dla osób z niepełnosprawnościami;
- zgodność działań z celem wspierania zrównoważonego rozwoju określonego w art. 11 TFUE, oraz z uwzględnieniem celów ONZ dotyczących zrównoważonego rozwoju, a także porozumienia paryskiego i zasady „nie czynić poważnych szkód”.

Zasady te będą również uwzględnione i realizowane w całym procesie wdrażania LSR.

3.4 Partycypacyjny charakter wdrażania LSR

Partycypacja mieszkańców obszaru LGD nie została ograniczona wyłącznie do procesu opracowania Strategii Rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność. Zapisy dokumentu zakładają bezpośrednie zaangażowanie społeczności lokalnej w proces jej realizacji, nie tylko za sprawą aktywności beneficjentów w realizacji założonych celów i przedsięwzięć, ale także na etapie **monitorowania i oceny postępów wdrażania strategii**, jej **aktualizacji** oraz **opracowania i zmiany lokalnych kryteriów wyboru operacji**. LGD przewiduje w LSR efektywny oraz adekwatny sposób animacji, komunikacji i informowania lokalnej społeczności o prowadzonych działaniach i oferowanym wsparciu, w tym na rzecz grup osób w niekorzystnej sytuacji. Efektywny przekaz będzie miał za cel przekazanie informacji w taki sposób, aby społeczność zrozumiała intencje nadawcy i charakteryzował się odpowiednim stosunkiem nakładów do korzyści, z kolei adekwatny poprzez formę i treść, która dotrze do grupy docelowej i zakładany cel informacyjny zostanie osiągnięty.

Określone w LSR **zasady i procedury monitoringu** LSR zakładają aktywny udział społeczności lokalnej w bieżącej ocenie jakości doradztwa świadczonego przez pracowników Biura LGD, w tym także z zakresu animacji lokalnej oraz współpracy z członkami LGD i podmiotami zewnętrznymi. Ponadto mieszkańcy, zgodnie z założonym planem komunikacji, mają możliwość bezpośredniego zwrócenia uwagi na problemy związane z realizacją LSR oraz uczestnictwa w otwartych spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych i szkoleniowych.

W przypadku trudności z realizacją LSR i/lub zmiany uwarunkowań powodujących dezaktualizację jej założeń i zapisów przewiduje się uruchomienie działań naprawczych, które opierają się na uczestnictwie społeczności lokalnej w przygotowaniu i zaprojektowaniu zmian do **aktualizacji** LSR.

Jednym z elementów monitorowania i oceny realizacji LSR jest także bieżące kontrolowanie poziomu akceptacji dla **kryteriów wyboru operacji**. Beneficjenci będą mieli możliwość zgłaszania uwag dotyczących problemów z ich spełnieniem, zarówno bezpośrednio w Biurze LGD, na otwartych spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych i szkoleniowych, a także poprzez wypełnianie ankiet monitorujących po zakończeniu realizowanej operacji.

W celu animacji społeczności lokalnej i zwiększenia jej zaangażowania we wdrażanie LSR, LGD planuje przeprowadzanie spotkań informacyjnych/szkoleń przed planowanymi naborami wniosków, w celu przygotowania potencjalnych Beneficjentów do aplikowania o środki. Prowadzone będą także indywidualne konsultacje i doradztwo w Biurze. LGD będzie wspierać organizacje pozarządowe, osoby w niekorzystnej sytuacji, przedsiębiorców, rolników oraz podmioty ubiegające się po raz pierwszy o dofinansowanie poprzez pomoc w zakresie kształtowania pomysłów i inicjatyw w projekty kwalifikujące się do objęcia wsparciem. Biuro LGD będzie prowadziło również działania informacyjne i animacyjne zachęcające podmioty do nawiązywania współpracy przy realizacji projektów, poszukując oraz kojarząc partnerów (m.in. poprzez prowadzenie „listy podmiotów współpracy”, spotkania, szkolenia, ogłoszenia, przyznawanie punktów premiujących przy ocenie operacji) z uwzględnieniem animacji na rzecz projektów innowacyjnych. LGD poprzez działania promocyjne, informacyjne i animacyjne stymulować będzie proces rozwoju lokalnego, czego efektem będzie aktywizowanie potencjalnych beneficjentów do składania wniosków i wpływania w ten sposób na poprawę jakości życia na obszarze LGD.

Planując działania komunikacyjne na każdym etapie uwzględniono kanały i sposoby komunikacji zapewniające dotarcie do wszystkich grup społecznych, w tym osób młodych (m.in. internet/on-line), osób starszych (m.in. spotkania bezpośrednie), osób z ograniczeniami, w tym czasowymi, w przemieszczaniu się, ze względu na niepełnosprawności, w dostępie do Internetu.

Planowane działania i metody komunikacji pozwalają jednocześnie na otrzymanie informacji zwrotnej. Dodatkowo efektywność działań komunikacyjnych i środków przekazu będzie badana z wykorzystaniem ankiet, które pozwolą na sprawdzenie, czy przekaz, w tym również informacje zwrotne zostały odebrane i zrozumiałe. Ankiety dostępna będzie w sposób ciągły na stronie internetowej oraz udostępniane w czasie spotkań bezpośrednich z grupami docelowymi. Celem corocznych badań będzie ocena jakości prowadzonych działań komunikacyjnych, zadowolenia odbiorców, realizacji założonych w planie komunikacji celów

i osiągniętych efektów, zdiagnozowaniu ewentualnych problemów, a także uzyskanie informacji co do potrzeb i oczekiwań odbiorców w tym zakresie. Uzupełnieniem tak uzyskiwanych opinii i ocen będą indywidualne rozmowy prowadzone w czasie imprez, szkoleń, doradztwa dotyczące poziomu komunikacji, jej jakości i efektywności.

Partycypacyjny charakter wdrażania LSR szczegółowo obrazuje *Plan komunikacji ze społecznością lokalną*, który został przygotowany przy udziale społeczności lokalnej w ramach opracowywania LSR. Zawiera on najskuteczniejsze sposoby informowania i komunikacji określone przez samych mieszkańców m.in. w badaniach ankietowych („ankieta dla mieszkańców”). Za najskuteczniejsze sposoby informowania i komunikacji uznano: stronę internetową LGD – 55 % odpowiedzi, zebrania/spotkania przedstawicieli LGD z mieszkańcami – 30 % odpowiedzi, bezpośredni kontakt z biurem LGD (osobisty, telefoniczny) – 28 %, strona internetowa urzędów gmin – 25 %, media lokalne (np. lokalna gazeta, radio) – 15 %, media społecznościowe np. facebook – 11 % odpowiedzi (każdy z badanych mógł podać do 4 sposobów). W mniejszym stopniu wskazywano również tablice ogłoszeń na terenie poszczególnych miejscowości i w urzędach gmin, lokalne portale informacyjne czy pocztę elektroniczną (e-mail).

W poniższej tabeli zobrazowano najistotniejsze cele partycypacyjnego charakteru LSR, z uwzględnieniem planowanych działań oraz środków przekazu, metod i kanałów informacyjnych.

Tabela 4. Cele, działania i sposoby udostępniania informacji w partycypacyjnym wdrażaniu LSR

Cele partycypacyjnego charakteru LSR	Działania informacyjne	Metody i kanały komunikacji
<ul style="list-style-type: none"> • utrzymanie zaangażowania lokalnej społeczności zaangażowanej w tworzenie LSR, na etapie wdrażania LSR, • informowanie o strategii i mobilizowanie biernych dotychczas interesariuszy do realizacji LSR, • wzmocnienie partnerskiej współpracy członków we wdrażaniu LSR oraz rozwinięcie współpracy pomiędzy podmiotami z i poza obszaru LGD, zwiększenie zainteresowania i realizacja projektów w partnerstwie. • zachęcanie do wdrażania innowacji, • informowanie o możliwości udziału w działaniach na rzecz grup osób w niekorzystnej sytuacji lub o możliwości korzystania z efektów tych działań. 	<ul style="list-style-type: none"> • spotkania informacyjne, • szkolenia, • doradztwo, • artykuły/ogłoszenia, • imprezy/warsztaty/ wyjazdy studyjne, wydarzenia z udziałem LGD, • informacje w urzędach, • badania opinii/satysfakcji, • prowadzenie rejestru „lista podmiotów współpracy”/kojarzenie partnerów. 	<ul style="list-style-type: none"> • spotkania indywidualne, w tym w biurze LGD, • spotkania grupowe, w tym w każdej z członkowskich gmin, • strony internetowe, • narzędzia on-line, • poczta elektroniczna, • media społecznościowe, • radio, • tablice ogłoszeń.

Rozdział IV Analiza potrzeb i potencjału LSR

4.1 Analiza potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR wraz z ich uzasadnieniem

Podstawą opracowania strategii była analiza problemów, potrzeb oraz potencjałów i czynników rozwojowych obszaru LGD „LIWOCZ”. Analizy tej dokonano w oparciu o dane jakościowe pozyskane w procesie partycypacyjnych metod tworzenia LSR, oraz ilościowe pochodzące ze statystyk publicznych. Analizy potrzeb i potencjałów dokonano w obszarze społecznym uwzględniając ubóstwo, wykluczenie społeczne, niepełnosprawność, usługi zdrowotne i opiekuńcze, edukację formalną i pozaformalną oraz związaną z umiejętnościami i kompetencjami dorosłych, kulturę, dziedzictwo kulturowe i zabytki, działalność sektora społecznego, współpracę z innymi podmiotami, zagospodarowanie przestrzenne, dostęp i stan infrastruktury, w tym sportowej i rekreacyjnej oraz podejście do zasad równości, niedyskryminacji i dostępności. Z kolei analizy potrzeb i potencjałów w obszarze gospodarczym dokonano uwzględniając przedsiębiorczość, branże z potencjałem rozwojowym, w tym obszary atrakcyjne turystycznie, rolnictwo, rynek rolny oraz produkty lokalne, tradycyjne i regionalne, rynek pracy, zasady zrównoważonego środowiska. Są to zagadnienia najistotniejsze z punktu widzenia lokalnej społeczności, a będące w strefie zainteresowania LGD „LIWOCZ” i na które LGD może mieć wpływ.

4.1.1 Potrzeby rozwojowe i potencjał w obszarze społecznym

Ubóstwo, wykluczenie społeczne, niepełnosprawność

Analizując problemy społeczne obszaru LGD „LIWOCZ” dokonano analizy problemu ubożenia społeczeństwa i wykluczenia społecznego. Ubóstwo jest bardzo groźnym zjawiskiem, gdyż pociąga za sobą wiele negatywnych zjawisk. Ubóstwo jest jednym z najbardziej znaczących składników warunkujących patologię życia społecznego i wykluczenie. Jest składnikiem o tyle niebezpiecznym, że zwiększa dystans pomiędzy poszczególnymi warstwami społecznymi.

Większość mieszkańców obszaru LGD ubiegających się o świadczenia z pomocy społecznej to osoby ubogie. Do wiodących przyczyn udzielania świadczeń przez GOPS-y należą w kolejności: długotrwała lub ciężka choroba, bezrobocie, ubóstwo, potrzeba ochrony macierzyństwa, w tym potrzeba ochrony wielodzietności, niepełnosprawność, ale również bezradność w sprawach opiekuńczych, wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego oraz alkoholizm.

W 2021 r. – 1349 gospodarstw domowych korzystało z pomocy społecznej (tj. 3498 osób), z tego 61 % to gospodarstwa spełniające warunek „poniżej kryterium dochodowego”, w porównaniu do województwa podkarpackiego gospodarstwa te stanowią 53 %, a w skali kraju 57,7 %. Łącznie na obszarze LGD blisko 7 % ogółu mieszkańców korzysta z pomocy społecznej, podczas gdy w województwie 4,7 %, a w kraju 3,7 % ludności (GUS BDL 31.12.2021).

Innym ważnym elementem pokazującym poziom ubóstwa i problemów społecznych na obszarze LGD „LIWOCZ” jest udział dzieci w wieku do 17 roku życia, na które rodzice otrzymują zasiłki. Dzieci w wieku do 17 lat, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny na koniec 2021 r. było 3452, co stanowi blisko 33 % ogółu dzieci w tym wieku, w województwie podkarpackim odsetek ten wynosi 25,5 %, a w kraju 19,5 % (GUS BDL 31.12.2021).

Jednym z istotniejszych zdiagnozowanych problemów obszaru LGD, który często ma swoje podłoże w ubóstwie, to trudności w prawidłowym wypełnianiu funkcji przez rodzinę oraz borykanie się z bezradnością w realizowaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej. Trudności te mają takie źródła jak: brak wzorców w zakresie prawidłowego pełnienia ról rodzicielskich, uzależnienia, rozpad rodziny, bezrobocie, samotne rodzicielstwo. Biorąc pod uwagę liczbę rodzin korzystających z pomocy ośrodków pomocy społecznej w 2021 r., rodziny wykazujące bezradność stanowiły blisko 10 % wszystkich korzystających rodzin.

Niepokojące jest to, że wzrasta liczba rodzin zgłaszających problem przemocy domowej. Sporą grupę stanowią rodziny niepełne i wielodzietne, które bez wsparcia nie radzą sobie z trudnościami. Rodziny i osoby szukają najczęściej pomocy finansowej, lecz niejednokrotnie także poradnictwa, wsparcia w procesie

wychowywania dzieci i innych form pracy socjalnej. W rodzinach tych, najliczniejszą grupę wiekową stanowią dzieci w wieku od 7 do 12 lat, czyli uczniowie szkół podstawowych (ok. 40 %) oraz dzieci w wieku 13 do 16 lat (ok. 30 %). Bardzo ważnym czynnikiem przyczyniającym się do korzystania z pomocy społecznej są bariery mentalne w postaci wyuczzonej bezradności, niskiej wiary we własne możliwości i siły, bierność, postawa roszczeniowa oraz izolacja społeczna (konsultacje z GOPS obszaru LGD).

Jednym z częstszych powodów wykluczenia społecznego jest niepełnosprawność. Mimo upływu lat, jedynym, pełnym źródłem informacji, które na szczeblu gminnym pozwala ustalić liczbę osób niepełnosprawnych oraz dokonać ich charakterystyki są dane Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku. Wyniki ostatniego, przeprowadzonego w 2011 roku Spisu nie zostały bowiem szczegółowo opracowane na szczeblu gminnym. W 2002 roku na obszarze LGD mieszkało 8023 osób niepełnosprawnych, a liczba ludności ogółem wynosiła 54255 osób. Wśród nich większość stanowiły kobiety (4213 osoby) oraz osoby niepełnosprawne prawnie (6375 osób), czyli takie, które w czasie badania posiadały aktualne orzeczenie ustalające niezdolność do pracy, stopień niepełnosprawności, celowość przekwalifikowania lub inwalidztwo (osoby w wieku 16 lat i więcej) lub dysponowały uprawnieniem do pobierania zasiłku pielęgnacyjnego (dzieci poniżej 16 roku życia). Osoby niepełnosprawne tylko biologicznie, czyli takie, które nie posiadały orzeczenia, ale miały (odczuwały) całkowicie lub poważnie ograniczoną zdolność do wykonywania czynności podstawowych, stanowiły grupę 1648 osób. Udział osób dotkniętych niepełnosprawnością w ogóle mieszkańców gminy wynosił 14,8 %. Statystycznie powodem uzyskania pomocy społecznej (z GOPS/MOPS) jest niepełnosprawności w 17 % przypadków wszystkich rodzin otrzymujących pomoc (średnia dla powiatów obszaru LGD w 2021 r.). Badając strukturę osób bezrobotnych, w 2021 r. osoby niepełnosprawne stanowiły 4,5 % ogółu zarejestrowanych w PUP na obszarze LGD „LIWOCZ”.

Istotną kwestią analizowaną w kontekście zamożności społecznej (dobrej lub złej sytuacji finansowej mieszkańców), jego rozwoju i kierunku zachodzących zmian są dochody gmin. Wyrazem zdolności dochodowej gmin jest wskaźnik dochodów podatkowych na jednego mieszkańca w gminie, czyli tzw. wskaźnik G, stanowiący podstawę do wyliczenia rocznych kwot części wyrównawczej subwencji ogólnej i wpłat. Wskaźnik G dla każdej gminy oblicza się dzieląc kwotę dochodów podatkowych (z tytułu podatku od nieruchomości, podatku rolnego, podatku leśnego, podatku od środków transportowych, podatku od czynności cywilnoprawnych, podatku od osób fizycznych, opłacanego w formie karty podatkowej, wpływów z opłaty skarbowej, wpływów z opłaty eksploatacyjnej, udziału we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych oraz udziału we wpływach z podatku dochodowego od osób prawnych) za rok poprzedzający rok bazowy przez liczbę mieszkańców gminy. Wskaźnik G na obszarze LGD wzrastał na przestrzeni lat 2018 – 2023 w każdej z gmin. Średnia wskaźnika G dla obszaru LGD w 2023 r. to 1 048,95 zł. Największy wzrost odnotowano w gminie Pilzno – wzrost ten przekroczył 338 PLN. Pilzno było gminą, w której wskaźnik G przedstawiał się najlepiej w porównaniu do innych gmin, niezależnie od roku. Najniższy wzrost odnotowano w gminie Brzyska, gdzie wzrost wskaźnika G na przestrzeni lat 2018 – 2023 wynosił blisko 171 PLN. Mino, że wzrost wskaźnika G w gminach LGD, wskazując na trend poprawy sytuacji finansowej mieszkańców gmin LGD „LIWOCZ”, to porównując go do średniej wartości wskaźnika wszystkich gmin w województwie, który wynosi 1 300,50 zł. (dla 2023 r.), jest na znacznie niższym poziomie.

W jednym z artykułów pt. „10 najbiedniejszych gmin na Podkarpaciu. Tu są najmniejsze dochody z podatków [RANKING]” z 6 kwietnia 2023 r. ([źródło: https://sanok.naszemiasto.pl](https://sanok.naszemiasto.pl)), gmina Brzyska znalazła się na 10 miejscu w rankingu najbiedniejszych gmin Podkarpacia w oparciu o analizę wskaźnika G dla 2022 roku.

Usługi zdrowotne i opiekuńcze

W ramach systemu ochrony zdrowia na terenie LGD działa 19 Publicznych Zakładów Opieki Zdrowotnej prowadzonych przez samorządy gminne i miejskie. Ofertę uzupełniają prywatne gabinety lekarskie zlokalizowane w Jaśle, Dębicy oraz niektórych sąsiednich miejscowościach np. Kołaczycach, Tuchowie, Gorlicach. Dostęp do rozmaitych usług medycznych dla mieszkańców obszaru jest dostateczny, a ewentualne problemy w tym obszarze mogą być związane, podobnie jak i w skali całego kraju, głównie z ujawniającymi się coraz częściej brakami w kadrze medycznej, czy sprzęcie medycznym, kolejkami do specjalistów oraz utrudnionej dostępności do placówek medycznych dla osób niepełnosprawnych lub starszych, nieposiadających własnego transportu.

Obecnie coraz większym problemem staje się zapewnienie opieki osobom starszym, niejednokrotnie dotkniętym niepełnosprawnością, czy długotrwałą chorobą. Coraz częściej ludzie starsi pozostają samotni ponieważ członkowie ich rodzin, dzieci wyjeżdżają za granicę. Usługi społeczne w zakresie opieki nad seniorami i osobami z niepełnosprawnościami świadczą jedynie Gminne oraz Miejskie Ośrodki Pomocy Społecznej realizując zadania ustawowe w tym zakresie. Jedynie na terenie gminy Pilzno funkcjonuje Dom Pomocy Społecznej z miejscami dla 100 osób, kobiet i mężczyzn, które z uwagi na wiek i stan zdrowia wymagają zapewnienia usług bytowych i pielęgnacyjnych oraz całodobowej opieki.

Duże wyzwanie w zakresie pomocy społecznej wiąże się z wskazanymi wcześniej zmianami w strukturze demograficznej – w najbliższych latach liczba osób wymagających rozmaitych form wsparcia będzie rosła. Należy przez to rozumieć nie tylko działania typowe dla ośrodków pomocy społecznej, ale także wszelkie formy aktywizacji osób starszych, budowania oferty spędzania czasu wolnego, przeciwdziałania wykluczeniu itd. Dlatego ważne jest utrzymywanie odpowiedniego poziomu opieki zdrowotnej, pamiętając jednocześnie o dostosowaniu usług do zapotrzebowania oraz zapewnieniu ich dostępności.

W wyniku przeprowadzonych konsultacji, w tym z GOPS w Brzyskach, Skołyszynie i Jodłowej oraz M-GOPS w Brzostku i OPS w Pilźnie stwierdzono bardzo duże braki, a tym samym ogromne potrzeby w zakresie zapewnienia opieki i pomocy osobom starszym oraz z niepełnosprawnościami w codziennym funkcjonowaniu, w tym rehabilitacyjnych. Za ważny aspekt uznano również kierowanie wsparcia dla dzieci z niepełnosprawnościami, które wspomaga ich rozwój psycho-fizyczny, integrację oraz usamodzielnianie się.

Edukacja formalna, pozaformalna oraz związana z umiejętnościami i kompetencjami dorosłych

W ramach edukacji formalnej na obszarze LGD „LIWOCZ” funkcjonuje 38 szkół podstawowych z 337 oddziałami. Szkoły ponadpodstawowe znajdują się jedynie w 3 gminach: Jodłowej (Liceum Ogólnokształcące), w Brzostku (Zespół Szkół Kształcenia Rolniczego – Technikum i Szkoła Branżowa I stopnia) oraz w Pilźnie (Liceum Ogólnokształcące). W 2020 r. w szkołach podstawowych na obszarze LGD uczyło się 4568 dzieci, z kolei w 2021 r. – 4550 dzieci. W roku szkolnym 2021 r. do placówek wychowania przedszkolnego uczęszczało 822 dzieci.

Na przełomie ostatnich lat zmniejsza się liczba dzieci w poszczególnych rocznikach i tym samym klasach. W roku szkolnym 2016 na jeden oddział w szkołach podstawowych przypadało 18,6 uczniów, natomiast w roku 2021 już tylko 13 uczniów. Z kolei wzrastają potrzeby w zakresie edukacji dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (w tym dzieci i młodzieży niepełnosprawnej). Na przełomie ostatnich 5 lat o ponad 50 % wzrosła liczba uczniów w oddziałach specjalnych, integracyjnych, ogólnodostępnych szkół podstawowych (bez specjalnych), z 64 dzieci w 2016 r. do 97 w 2021 r.

Tabela 5. Szkolnictwo podstawowe na obszarze LGD „LIWOCZ”

Wyszczególnienie	Liczba szkół podstawowych ogółem	Liczba oddziałów	Liczba uczniów	Liczba uczniów przypadających na 1 oddział	Liczba uczniów w oddziałach specjalnych, integracyjnych, ogólnodostępnych
Gmina Brzyska	4	37	527	14	11
Gmina Skołyszyn	8	72	916	13	19
Gmina Brzostek	10	84	1037	12	22
Gmina Jodłowa	5	38	435	11	10
Gmina Pilzno	11	106	1635	15	35
Obszar LGD „LIWOCZ”	38	337	4550	13	97
PODKARPACKIE				15	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych, stan na 31.12.2021 r.

Edukacja pozaformalna dotyczy podnoszenia wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych i niekoniecznie wiąże się z uzyskiwaniem kwalifikacji. Według danych GUS na koniec 2021 r. na obszarze LGD nie funkcjonowała żadna placówka wychowania pozaszkolnego. W związku z czym brak jest również

uczestników zajęć informatycznych, technicznych, przedmiotowych, artystycznych sportowych, turystyczno-krajoznawczych (zgodnie z klasyfikacją GUS dla tych placówek). Niemniej jednak zadania związane z edukacją pozaformalną i rozwijaniem zainteresowań, czy uzdolnień przejmowane są i prowadzone lokalne organizacje społeczne i stowarzyszenia, np. OSP, KGW, Kluby sportowe, Stowarzyszenia miłośników wsi/gminy itp., oraz Gminne Centra Kultury, Rekreacji, Domy Kultury. W ten rodzaj rozwijania wiedzy włączają się również szkoły poprzez np. organizację konkursów tematycznych, warsztatów.

W ramach prowadzonych konsultacji mieszkańcy zwrócili również uwagę na fakt, że daleki dojazd do szkoły zwłaszcza na terenach wsi (nawet jeśli jest zapewniany przez gminę) jest uciążliwy dla dzieci i utrudnia im szansę rozwoju. Utrudnia również uczestnictwo dzieci w dodatkowych formach kształcenia oraz nabywania umiejętności, czy rozwijania ich zainteresowań. Dlatego istotne jest organizowanie wszelkiego rodzaju zajęć edukacyjnych jak najbliżej społeczności lokalnej do której są kierowane.

Do jednych z największych wyzwań w sferze edukacyjnej należy tworzenie warunków do zdobywania umiejętności i kompetencji przez osoby w różnym wieku (nie tylko dzieci i młodzieży), o różnym statusie społecznym i zawodowym. Wyższy poziom wykształcenia umożliwia sprawniejsze funkcjonowanie w społeczeństwie, w tym aktywne poszukiwanie i podejmowanie pracy oraz wyzwala chęci i umiejętności zawodowego przekwalifikowania się i doksztalcenia.

Badanie przeprowadzone przez GUS „Kształcenie dorosłych 2016” mówi, że 45,9 % osób w wieku 18 – 69 lat deklaruowało udział w szeroko rozumianym kształceniu, w tym 31,4 % w edukacji nieformalnej (samokształceniu), która była najbardziej popularną formą nauki. Edukacja w systemie szkolnym (kształcenie formalne) obejmowała 11,3 % badanej populacji, natomiast co piąta osoba z tej grupy wieku doksztalała się na kursach i szkoleniach oraz w innych formach kształcenia pozaformalnego. Analiza skali uczestnictwa w kształceniu osób dorosłych wskazuje, że ich aktywność edukacyjna systematycznie wzrastała. Udział procentowy osób w wieku 25 – 64 lata, które podjęły jakąkolwiek formę kształcenia wzrósł w porównaniu z 2006 r. o 7,5 %. Wzrost ten dotyczył kształcenia pozaformalnego (o 4,3 %) i nieformalnego (o 5,6 %), natomiast w przypadku edukacji formalnej nastąpił spadek poziomu uczestnictwa z 5,5 % do 4,4 %. W grupie osób w wieku 18 – 69 lat dla wszystkich badanych form aktywności edukacyjnej wskaźniki uczestnictwa były nieco wyższe dla kobiet niż dla mężczyzn z wyjątkiem kształcenia pozaformalnego, w którym 2016 r. brało udział 21,7 % mężczyzn w porównaniu z 21,1 % kobiet. Cechą dość istotnie różnicującą uczestnictwo w edukacji było miejsce zamieszkania. W 2016 r. 49,9 % mieszkańców miast i 39,5 % mieszkańców wsi w wieku 18 – 69 lat podjęło bądź kontynuowało jakąkolwiek formę nauki lub szkoleń. Osoby zamieszkałe w miastach częściej uczyły się lub doksztalały w każdej z omawianych form edukacji. Szczególnie było to widoczne w przypadku kształcenia pozaformalnego. Co czwarty mieszkaniec miasta uczestniczył w różnego rodzaju kursach lub innych formach szkolenia, w porównaniu z zaledwie co siódmym mieszkańcem wsi. Wśród osób w wieku 18 – 69 lat w kształceniu formalnym udział brało 11,7 % osób zamieszkałych w miastach i 10,7 % osób zamieszkałych na wsi, natomiast w formie samokształcenia wiedzę uzupełniało 34,3 % mieszkańców miast, o 7,3 % więcej niż mieszkańców wsi.

Gotowość do uczenia się nowych rzeczy i zmiany posiadanych kwalifikacji jest niezbędne do dobrego funkcjonowania osób na rynku pracy i umożliwienia utrzymania się na nim. Zachodzące procesy automatyzacji i robotyzacji pracy wymagają ciągłego dostosowywania kompetencji i kwalifikacji osób pracujących do zmieniającej się sytuacji. Osoby poszukujące pracy również muszą dostosować się do wymagań lokalnego rynku pracy, czasem zmienić zawód, kwalifikacje lub poszerzyć dotychczasowe umiejętności. Zapotrzebowanie w tym zakresie dobrze obrazuje barometr zawodów deficytowych i nadwyżkowych. Bazując na dotychczasowych doświadczeniach LGD w zakresie wspierania kwalifikacji osób dorosłych i jednocześnie nadal diagnozując potrzebę rozwijania, promowania i upowszechniania idei uczenia się przez całe życie, konieczne jest wsparcie osób dorosłych w nabywaniu i podnoszeniu ich kwalifikacji zarówno zawodowych jak i cyfrowych.

Kultura, dziedzictwo kulturowe i zabytki

Z danych GUS wynika, że w 2021 r. na obszarze LGD istniało 18 placówek bibliotecznych i 6 ośrodków kultury (centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice). Na jedną placówkę biblioteczną przypadało

3591 osób. W całym województwie podkarpackim liczba ludność przypadająca na 1 placówkę biblioteczną wynosi 3001 osób. W całym województwie podkarpackim na jedna placówkę kultury przypada ok. 6000 osób, a na obszarze LGD ok. 9000 osób.

Jedną z podstawowych i powszechnych form uczestnictwa w kulturze jest czytelnictwo, w którym ważną rolę pełnią biblioteki. Wskaźnik określający liczbę czytelników bibliotek publicznych na 1 tys. ludności wynosi 99 osób dla obszaru LGD i jest zdecydowanie niższy od średniej wojewódzkiej który wynosi 128 osób. Jednak wskaźnik czytelnictwa spada, w 2016 r. wynosił on 111 osób dla LGD i 156 dla województwa.

W zakresie działalności bibliotecznej, poza standardowymi działaniami, realizowane są dodatkowe zajęcia, spotkania autorskie i inne upowszechniające książkę i czytelnictwo, a także prowadzona współpraca np. z placówkami oświatowymi w zakresie przedsięwzięć związanych z zaspokajaniem oświatowych i kulturalnych potrzeb mieszkańców.

W 2021 r. na obszarze LGD zorganizowano 160 imprez w ramach działalności działalność centrów, domów, ośrodków kultury, klubów i świetlic, w których uczestniczyło ok. 13 tys. mieszkańców. Średni wskaźnik liczby uczestników imprez na 1000 ludności dla LGD wynosi 231 osób, a dla województwa 469 osób (GUS BDL).

Wydarzenia kulturalne, które są realizowane na obszarze LDG, to przede wszystkim imprezy kierowane do społeczności lokalnych, nierzadko o charakterze amatorskim bądź półamatorskim, jednakże bardzo istotne, zwłaszcza w zakresie kultywowania tradycji czy upowszechniania wiedzy historycznej związanej bezpośrednio z miejscem zamieszkania.

W 2021 r. wskaźnik udziału osób, będących członkami kół, klubów lub sekcji seniora i Uniwersytetu Trzeciego Wieku w ogólnej liczbie ludności w wieku 60 lat i więcej dla obszaru LGD wynosi 0,8 i jest na tym samym poziomie jak wojewódzki.

Ofertę kulturalną obszaru LGD uzupełnia działalność Muzeum Regionalnego – placówki gromadzącej i udostępniającej eksponaty obrazujące historię i kulturę Pilzna oraz najbliższych okolic. Zbiory muzeum to eksponaty z zakresu archeologii, etnografii, sztuki, historii, numizmatyki, okazów biograficzno-literackich. Na terenie LGD działa również prywatne Muzeum Lalek, prezentujące m.in. stałe ekspozycje i prowadzącego lekcje muzealne.

Obszar LGD uatrakcyjniamy zasoby materialnego dziedzictwa kulturowego, w tym zabytki architektury murowanej i drewnianej. Są to zabudowania dworskie, pałace, stanowiska archeologiczne, parki, obiekty sakralne, cmentarze, kapliczki, muzea, izby pamięci. Niektóre obiekty zabytkowe o wartościach architektonicznych, historycznych i kulturowych objęte są ochroną konserwatorską. Wszystkie te zasoby stanowią jeden z potencjałów obszaru LGD.

Działalność sektora społecznego

Organizacje społeczne są najlepszym przykładem społeczeństwa obywatelskiego, ponieważ działają na rzecz rozwoju swoich małych ojczyzn, inicjują zmiany, szerzą kulturę i sport, wpływają na polepszenie jakości życia w swoich miejscowościach. Lokalne organizacje pozarządowe mogą inicjować działania pro obywatelskie, są motorem napędowym rozwoju miejscowości i zapewniają możliwość integracji.

Na obszarze LGD „LIWOCZ” zarejestrowanych w KRS jest 149 stowarzyszeń i organizacji, w tym 11 posiadających status Organizacji Pożytku Publicznego. Statystycznie na 1000 mieszkańców przypada 2,7 organizacji, co nie przekracza średniej dla województwa podkarpackiego, która wynosi 2,9 oraz jest nieznacznie wyższa niż średnia krajowa, która wynosi 2,5 organizacje.

Zakres funkcjonowania organizacji działających na obszarze LGD jest bardzo podobny. Najliczniejszą grupą są Ochotnicze Straże Pożarne w liczbie 47, kolejno stowarzyszenia miłośników danego obszaru, organizacje działające w zakresie promowania i krzewienia kultury, sportu (kluby sportowe) i integracji społecznej, w tym na rzecz osób niepełnosprawnych. W grupie organizacji społecznych są również stowarzyszenia będące organami prowadzącymi szkoły oraz Zakłady Opieki Zdrowotnej.

Na obszarze LGD funkcjonuje również 39 Kół Gospodyń Wiejskich zarejestrowanych w Krajowym Rejestrze KGW prowadzonym przez ARiMR.

LGD „LIWOCZ” w kontekście realizacji strategii i pomocy grupom znajdującym się w niekorzystnej sytuacji widzi ogromną rolę i potencjał organizacji pozarządowych. Organizacje te są blisko mieszkańców, znają ich problemy, mają potencjał który należy wykorzystywać do integracji lokalnej i międzypokoleniowej, do pomocy w przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu. LGD „LIWOCZ” w ramach wskazania LSR zamierza jeszcze silniej współpracować z lokalnymi organizacjami, jak również pobudzać aktywność tych społeczności. Zaangażowanie w projekty partnerów społecznych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego pozwoli wzmocnić ich szeroko rozumiany potencjał.

Współpraca z innymi podmiotami

Dotychczas działania LGD nakierowane były na tworzenie warunków do zwiększenia aktywności społecznej i gospodarczej mieszkańców jak również na prowadzeniu ciekawych i efektywnych inicjatyw na ich rzecz. Dążono do zwiększenia udziału mieszkańców, lokalnych organizacji społecznych oraz sektora JST w rozwiązywaniu lokalnych problemów zarówno poprzez stałą współpracę jak i realizowane projekty. LGD współpracuje z podmiotami terytorialnymi, w tym jako członkami LGD na wielu płaszczyznach, począwszy od związanych z rozwojem kultury, turystyki, rekreacji do wspierania działań na rzecz różnych grup społecznych.

W ramach realizacji LSR 2023 – 2029 współpraca z podmiotami terytorialnymi nadal będzie kontynuowana m.in. poprzez dalsze członkostwo gmin Brzyska, Skołyszyn, Brzostek, Jodłowa i Pilzno w Stowarzyszeniu LGD „LIWOCZ” oraz realizację przedsięwzięć i projektów założonych w LSR 2023 – 2029, których będą beneficjentami. Współpraca ta, tak jak dotychczas obejmowała przygotowanie LSR oraz będzie kontynuowana w formie uczestnictwa w spotkaniach, konsultacjach, walnych zebraniach członków, korzystania z bezpłatnego doradztwa w przygotowaniu i rozliczaniu wniosków o przyznanie pomocy oraz wniosków o płatność, itp.

Zagospodarowanie przestrzenne, dostęp i stan infrastruktury, w tym sportowej i rekreacyjnej

Struktura zagospodarowania przestrzennego obszaru LGD jest charakterystyczna dla gmin pogórzańskich – przeważają tereny o potencjalnym wykorzystaniu rolniczym (m.in. grunty orne, łąki, sady itd.), jednak zauważalne jest stopniowe odejście od upraw. Częsty jeszcze 2 – 3 dekady temu model uprawy roli w niewielkich obszarowo gospodarstwach rolnych, stanowiący dodatkowe źródło utrzymania obok pracy zawodowej, jest porzucany zwłaszcza przez najmłodsze pokolenie. W efekcie coraz częściej obserwowane zjawisko samoistnego przekształcania się porzuconych pól uprawnych w odłogi.

Obszar charakteryzuje niski poziom pokrycia terenów gmin planami zagospodarowania przestrzennego będący czynnikiem ograniczającym atrakcyjność inwestycyjną i osadniczą, a także możliwości stymulowania lokalnego rozwoju gospodarczego i długofalowej gospodarki przestrzennej.

Szeroko rozumiana infrastruktura oraz jej dostępność dla mieszkańców obszaru LGD warunkuje jakość i komfort ich życia. W opinii mieszkańców istotna jest infrastruktura techniczna obszaru (jak drogi, wodociągi, kanalizacja, chodniki), ale również edukacyjna, ochrony zdrowia, dostępności dla osób z niepełnościami, kulturalna/historyczna, turystyczna, rekreacyjna, sportowa gdyż warunkuje dostęp do odpowiedniej jakości usług dla mieszkańców. Poziom i rozwój infrastruktury ma istotny wpływ na przyszłość obszaru. Może on zachęcać lub zniechęcać do zamieszkania na obszarze, podejmowania aktywności zawodowej, czy odwiedzania go przez turystów. Infrastruktura ma wpływ na rozwój gospodarczy obszaru tworząc korzystne warunki lub nie do powstawania nowych firm lub inwestowania przez przedsiębiorstwa już istniejące.

Obszar LGD powiązany jest siecią dróg ze stolicą województwa (miastem Rzeszów) oddalonym od centrum obszaru (Brzyska) o ok. 85 km. Inne duże ośrodki miejskie, powiązane komunikacyjnie z terenem objętym LSR to: Jasło ok. 12 km, Dębica ok. 45 km, Tarnów 70 km, Krosno 35 km. Autostrada A-4 przebiega w odległości ok. 45 km. Główne ciągi komunikacyjne to: droga krajowa nr 94 Zgorzelec – Korczowa – Granica Państwa; droga krajowa nr 73 Kielce – Jasło; oraz trasa nr 28 Zator – Medyka – Granica Państwa.

Transport publiczny opiera się na połączeniach wykonywanych przez PGZK „Jasiel” w gminach Brzyska i Skołyszyn (pow. jasielski) oraz Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej S.A. w Dębicy w gmi-

nach Brzostek, Jodłowa, Pilzno (pow. dębicki). Przedsiębiorstwa te wykonują głównie połączenia pomiędzy miejscowościami poszczególnych gmin łącząc je z miastami powiatowymi, w pow. jasielskim z Jasłem, a w pow. dębickim z Dębicą. Brak jest natomiast połączeń autobusowych pomiędzy miejscowościami obu powiatów. Dużym mankamentem w funkcjonowaniu komunikacji zbiorowej na obszarze LGD jest przestarzały tabor, niedostosowany do potrzeb osób o ograniczonej sprawności. Komunikacja ta jest również ograniczona do dni roboczych (od poniedziałku do piątku) i uzależniona w dużej mierze do dni nauki szkolnej. Brak jest połączeń w soboty i niedziele oraz święta.

Pewną barierą wpływającą również na atrakcyjność osadniczą obszaru LGD, są występujące na jej terenie zagrożenia naturalne takie jak występujące osuwiska oraz powodzie.

Stan wyposażenia obszaru działania LGD „LIWOCZ” w wodociągi, kanalizację i sieć gazową, czyli urządzenia techniczne świadczy o poziomie i jakości życia mieszkańców w poszczególnych gminach, i jest określony jako odsetek mieszkańców korzystających z instalacji w odniesieniu do ogółu ludności gminy. Dla porównania przedstawiono również ten sam wskaźnik dla województwa podkarpackiego.

Tabela 6. Odsetek osób korzystających z urządzeń sieciowych na obszarze LSR w latach 2014 i 2021

Jednostka terytorialna	Odsetek osób korzystających z wodociągów		Odsetek osób korzystających z kanalizacji		Odsetek osób korzystających z instalacji gazowej	
	2014	2021	2014	2021	2014	2021
Brzyska	0%	0%	0%	0%	83,2%	84,8%
Skołyszyn	35,5%	36,7%	46,1%	47,5%	82,2%	85,0%
Brzostek	40,6%	44,9%	23,7%	37,0%	76,2%	75,8%
Jodłowa	0%	0%	10,5%	16,7%	66,1%	64,4%
Pilzno	64,8%	71,1%	26,2%	32,3%	79,2%	80,7%
Średnia dla LGD	38,6%	42,2%	25,5%	31,6%	78,4%	79,5%
Podkarpackie	80,2%	81,4%	68,7%	72,4	72,5%	74,8%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

Poziom zwodociągowania obszaru LGD „LIWOCZ” jest różny. Są gminy o wysokim wskaźniku, jak i gminy na terenie których nie ma wodociągów. Mimo to, średni poziom zwodociągowania oraz najwyższe zwodociągowanie, które występuje w gminie Pilzno znacząco odbiegają od wskaźnika obliczonego dla województwa podkarpackiego.

Podobnie zróżnicowany jest wskaźnik korzystania z kanalizacji. Tu również występuje gmina w której nie ma kanalizacji, a wskaźnik województwa też jest dużo wyższy niż w gminie Skołyszyn, w której najwięcej osób ma dostęp do sieci kanalizacyjnej.

Inaczej przedstawia się wskaźnik korzystania z instalacji gazowej. Cztery gminy na pięć ma wyższy wskaźnik gazyfikacji niż w województwie. Ciekawą tendencją jest natomiast spadek poziomu wskaźnika na przełomie lat 2014 – 2021 w dwóch gminach Brzostek i Jodłowa. Świadczyć to może o rezygnacji mieszkańców z tego źródła energii, przypuszczalnie na rzecz elektryczności, w tym z odnawialnych źródeł energii (np. fotowoltaika).

Z punktu widzenia rozwoju obszaru LGD istotny jest dostęp do szeroko rozumianej infrastruktury społecznej, zaspakajającej potrzeby mieszkańców również w zakresie rekreacji, wypoczynku, sportu czyli możliwości spędzania czasu wolnego w mniej czy bardziej aktywnej formie.

Wg ostatnich danych GUS na 2018 r. (brak danych za 2022 r.) na obszarze LGD istnieje 35 obiektów sportowych, m.in. wielofunkcyjnych ogólnodostępnych boisk (9 szt.), boisk piłkarskich (5 szt.), stadionów (8 szt.), siłowni „pod chmurką” (6 szt.), kortów tenisowych (2 szt.). Stadionów dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami jest łącznie 4, hal sportowych -2 oraz 1 sala gimnastyczna.

Tabela 7. Obiekty sportowe (bez obiektów przyszkolnych) na obszarze LGD „LIWOCZ”

Gmina	stadiony	boiska					hale sportowe o wymiarach od 36x19 m	sale gimnastyczne o wymiarach poniżej 36x19 m i sale pomocnicze	korty tenisowe otwarte	siłownie zewnętrzne
		piłkarskie	do koszykówki	do piłki ręcznej	do piłki siatkowej	uniwersalne - wielozadaniowe				
Brzostek	1	3	1	0	1	0	1	0	1	2
Jodłowa	0	0	0	0	0	4	0	0	0	1
Pilzno	4	1	0	0	0	5	1	0	0	1
Brzyska	2	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Skołyszyn	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1
Razem	8	5	1	0	1	9	2	1	2	6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych, stan na 31.12.2018 r.

Tworzeniem warunków do uprawiania sportu czy organizacją imprez sportowych zajmują się głównie lokalne kluby sportowe w formie organizacji pozarządowych. Wg danych GUS z 2018 r. było ich 16. Obecnie (2023 r.) w KRS zarejestrowanych jest 11 stowarzyszeń w formie ludowych klubów sportowych, tzw. LKS-y, akademii piłkarskich, czy klubów olimpijczyka.

Podejście do zasad równości, niedyskryminacji i dostępności

Jednym z głównych założeń strategii jest zagwarantowanie mieszkańcom, beneficjentom, grupom docelowym i wszystkim interesariuszom LSR równego i niedyskryminującego dostępu na każdym etapie jej realizacji, a także podczas przygotowywania, monitorowania, sprawozdawczości, ewaluacji, informacji i promocji.

LGD będąc jednym z beneficjentów wsparcia zapewnia równościowe wdrażanie LSR, w tym zarządzanie projektami poprzez dobór personelu na zasadach równościowych ze względu na kompetencje, oraz posiadanie przez personel wiedzy na temat przestrzegania zasad równości potwierdzonej udziałem w szkoleniach. LSR zawiera informacje odwzorowujące istniejącą proporcje płci w danych obszarach lub ich brak, w tym na rynku pracy oraz wspiera grupę niedoreprezentowaną jaką są kobiety poprawiając ich dostęp zwłaszcza do miejsc pracy. Wdrażana LSR będzie monitorowana poprzez wskaźniki realizacji w podziale na płeć. Wdrażanie LSR zakłada również stosowanie języka wrażliwego na płeć. Działania LSR odpowiadają na zidentyfikowane bariery równościowe oraz uwzględniają zagadnienia dostępności, w tym osób z niepełnosprawnościami. Zagadnienia dostępności w realizacji niniejszej LSR realizowane są również poprzez poprawę dostępu do usług dla lokalnej społeczności i włączanie w planowane operacje osób ze szczególnymi potrzebami.

Wnioski z analizy potrzeb i potencjałów oraz wymagane działania w obszarze społecznym

Najistotniejszym elementem analizy potrzeb i potencjałów obszaru LGD oprócz analizy statystycznej były informacje pozyskane w wyniku przeprowadzonych konsultacji społecznych i partycypacyjnych metod opracowania LSR. Mieszkańcy zidentyfikowali najistotniejsze problemy oraz wymagane działania niezbędne do rozwoju społecznego obszaru, które przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 8. Wyniki analizy wniosków w obszarze społecznym, z uwzględnieniem dostępu do infrastruktury

Ob- szar	Problemy	Potrzeby rozwojowe/ wymagane działania
Społeczeństwo i kapitał ludzki	<ul style="list-style-type: none"> • starzenie się społeczeństwa oraz rosnąca liczba osób wymagających opieki, • niewystarczająca liczba opiekunów osób starszych, przewlekle chorych i z niepełnosprawnościami, • odpływ ludzi młodych, • brak oferty w zakresie nabywania i rozwijania wiedzy, uzdolnień i zainteresowań dzieci i młodzieży, • utrudniony dostęp dzieci i młodzieży z obszarów wiejskich do dodatkowych zajęć (nierówne szanse w dostępie do edukacji), • ograniczona, a nawet brak oferty spędzania czasu wolnego dla mieszkańców obszaru, zwłaszcza dzieci i młodzieży, • małe zaangażowanie osób młodych w życie społeczne, • niski poziom integracji społeczności lokalnych oraz brak komunikacji międzypokoleniowej, • niska aktywność społeczna osób starszych (seniorów), • dziedziczenie ubóstwa, przypadki nadużywania pomocy społecznej, • występujące trudności opiekuńcze i wychowawcze w rodzinach z problemami, np. w związku z uzależnieniem, przemocą. 	<ul style="list-style-type: none"> • wspieranie osób starszych, chorych i z niepełnosprawnościami w radzeniu sobie w codziennym funkcjonowaniu, • umożliwienie wyrównywania braków edukacyjnych dzieci i młodzieży, a także rozwijania ich zainteresowań i uzdolnień, • wspieranie rozwoju istotnych w obecnym czasie kompetencji językowych, uwzględniających nowoczesne technologie i informatykę (np. robotyka) oraz naukowo-technicznych, • wsparcie rodzin oraz dzieci i młodzieży pochodzącym z rodzin dotkniętych problemami, np. alkoholizmem, przemocą, • wspieranie inicjatyw integrujących różne środowiska, międzypokoleniowych.
Kultura	<ul style="list-style-type: none"> • zanikające zainteresowanie kultywowaniem tradycji ludowych wśród mieszkańców, • zanikające zainteresowanie tradycjami i zwyczajami ludowymi wśród młodzieży, • mała oferta wydarzeń kulturalnych. 	<ul style="list-style-type: none"> • realizacja inicjatyw na rzecz zachowania dziedzictwa lokalnej tradycji i kultury, • angażowanie dzieci i młodzieży w wydarzenia kulturalne.
Infrastruktura	<ul style="list-style-type: none"> • niewystarczająco rozwinięta infrastruktura rekreacyjna, wypoczynkowa i sportowa; • braki w infrastrukturze edukacyjnej, • mało atrakcyjne miejsca rekreacji i wypoczynki dla dzieci i młodzieży. 	<ul style="list-style-type: none"> • rozwój/budowa nowych obiektów rekreacyjnych, wypoczynkowych i sportowych, • rozwój/doposażenie infrastruktury edukacyjnej.

4.1.2 Potrzeby rozwojowe i potencjał w obszarze gospodarczym

Gminy tworzące obszar LGD „LIWOCZ” cechuje daleko posunięta wspólnota wyrażająca się podobieństwem struktury ekonomicznej, tradycji gospodarczych oraz walorów stanowiących podstawę dla rozwoju funkcji gospodarczych. Dla właściwego zobrazowania obszaru pod względem gospodarczym istotna jest jego charakterystyka ze względu na przedsiębiorczość i branże z potencjałem rozwojowym, w tym obszary atrakcyjne turystycznie, rynek pracy, rolnictwo, rolników i domowników, rynek rolny oraz produkty lokalne, w tym ich promocja i sprzedaż.

Na obraz gospodarczy obszaru LGD „LIWOCZ” w dużej mierze wpływają uwarunkowania historyczne – na tym terenie w ciągu ostatnich kilku dekad nie rozwinął się znacząco przemysł. Ludność tu zamieszkująca utrzymywała się przede wszystkim z rolnictwa. Z czasem źródłem utrzymania stawało się zatrudnienie w zakładach pracy w okolicznych większych miastach jak Jasło i Dębica (miasta powiatowe).

Przedsiębiorczość oraz branże z potencjałem rozwojowym, w tym obszary atrakcyjne turystycznie

Obecnie obszar LGD „LIWOCZ” charakteryzuje przeciętny wskaźnik lokalnej przedsiębiorczości. Dominującą gałęzią gospodarki są małe i średnie przedsiębiorstwa funkcjonujące w zróżnicowanych branżach. W 2021 na obszarze LGD funkcjonowało 3600 podmiotów gospodarczych wg rejestru REGON. Zdecydowana większość należy do sektora prywatnego – 97 %. Ponad 96 % podmiotów zatrudniała nie więcej niż 9 pracowników. 83 % przedsiębiorstwo osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. W porównaniu do województwa podkarpackiego wskaźnik osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą jest o 8 % wyższy (woj. podkarpackie – 75 %). Dominują w tej grupie firmy jednoosobowe i zatrudniające do 2 – 3 pracowników, ze sporym udziałem przedsiębiorstw rodzinnych. Na obszarze LGD funkcjonują zaledwie 2 podmioty zatrudniające powyżej 250 osób, 11 firm z liczbą pracujących w przedziale 50 – 249 pracowników i 114 firm z liczbą pracowników w przedziale 10 – 49 osób. Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w REGON w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym na koniec 2021 r. wyniosła 1021,5 gdzie analogiczny wskaźnik dla woj. podkarpackiego to 1532,2 i jest wyższy o ponad 30 %¹.

Tabela 9. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na obszarze LGD „LIWOCZ”

Wyszczególnienie	Liczba podmiotów ogółem	Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	Liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym
Gmina Brzyska	420	360	1022,4
Gmina Skołyszyn	816	695	1055,1
Gmina Brzostek	752	605	935,4
Gmina Jodłowa	305	249	934,4
Gmina Pilzno	1307	1086	1160,2
Obszar LGD „LIWOCZ”	3600	2995	1021,5
PODKARPACKIE	196532	147271	1532,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych, stan na 31.12.2021 r.

W przypadku struktury zarejestrowanych na obszarze LGD podmiotów gospodarczych według rodzaju prowadzonej przez nich działalności (sekcji PKD) dane wskazują, na zdecydowaną dominację sekcji G (handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle), która stanowi 22,50 % wszystkich podmiotów gospodarczych zarejestrowanych na badanym terenie (w województwie 21,6 %). Kolejne miejsca w opisywanej strukturze zajmują sekcje F (budownictwo) – 21,9 %, C (przetwórstwo przemysłowe) – 11,2 %, H (transport i gospodarka magazynowa) – 10,9 %. Sekcje te razem stanowią 66,5 % wszystkich zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na obszarze LGD (w województwie 53,5 %).

Tabela 10. Liczba podmiotów gospodarczych według PKD na obszarze LGD „LIWOCZ”

Sekcja	Branża/dział PKD	Liczba podmiotów
A.	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	36
B.	Górnictwo i wydobywanie	11
C.	Przetwórstwo przemysłowe	404
D.	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	6
E.	Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	13
F.	Budownictwo	789
G.	Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	810
H.	Transport i gospodarka magazynowa	393

¹ Dane GUS – Bank Danych Lokalnych

I.	Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	77
J.	Informacja i komunikacja	79
K.	Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	46
L.	Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	21
M.	Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	211
N.	Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	79
O.	Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	58
P.	Edukacja	118
Q.	Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	100
R.	Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	75
S i T	Pozostała działalność usługowa oraz gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby	267

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych, stan na 31.12.2021 r.

W kontekście struktury istniejących przedsiębiorstw zmienny jest w tym zakresie fakt braku na terenie LGD dużych zakładów przemysłowych i dominacja małych firm działających w sferze usług i handlu, co z jednej strony przekłada się na relatywnie niewielki potencjał istniejących form do generowania nowych miejsc pracy – z drugiej zaś skutkuje np. brakiem uciążliwych dla środowiska zakładów przemysłowych.

Ważnym elementem w rozwoju gospodarczym obszaru LGD, który przekłada się na jakość życia mieszkańców, jest kondycja finansowa podmiotów gospodarczych. Świadczy o tym m.in. udział podmiotów prawnych i osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w dochodach budżetu gmin. Z danych statystycznych wynika, że ogólna tendencja dochodów gmin pochodzących od osób prawnych i fizycznych na przełomie kilku ostatnich lat jest malejąca. Mimo, że tendencja jest analogiczna jak w całym województwie, to średni udział dochodów w budżetach gmin na obszarze LGD jest znacznie niższy niż poziom wojewódzki. Na przełomie lat 2014 – 2021 widać jednocześnie zmniejszającą się różnicę pomiędzy obszarem LGD, a województwem z 10,81 % w 2014 r. do 7,77 % w 2021 r.

Tabela 11. Procentowy udział podmiotów prawnych i osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w dochodzie budżetu gminy na obszarze LGD „LIWOCZ”

Wyszczególnienie	2014	2016	2018	2021
Gmina Brzyska	16,20	13,52	13,64	11,03
Gmina Skołyszyn	23,44	19,99	20,57	18,43
Gmina Brzostek	15,60	13,68	14,88	14,43
Gmina Jodłowa	16,10	12,98	14,02	10,77
Gmina Pilzno	28,18	26,24	25,28	25,46
Obszar LGD „LIWOCZ”	21,52	18,93	19,28	17,8
PODKARPACKIE	32,33	28,92	27,06	25,57

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

Znaczenie ekonomiczne obszaru LGD „LIWOCZ” jest zdecydowanie niewspółmierne w stosunku do posiadanego potencjału, szczególnie w odniesieniu do podmiotów działających w branżach turystycznych i około turystycznych. W tym zakresie obszar LGD charakteryzuje się stosunkowo niskim ich odsetkiem w ogólnej liczbie przedsiębiorstw. W 2014 r. na terenie LGD funkcjonowały 144 podmioty działające w branży turystycznej i około turystycznej, co stanowiło 5,2 % wszystkich istniejących podmiotów gospodarczych, z kolei w 2021 r. podmiotów tych jest 155, co stanowi 4,3 % wszystkich podmiotów gospodarczych na obszarze LGD. To niewielka liczba w stosunku do posiadanego potencjału do rozwoju turystyki (zbliżona do danych dla całego województwa). W 2021 r. Na terenie LGD w kategorii „turystyczne obiekty noclegowe (ogółem)” – GUS wykazano zaledwie 4 takie obiekty – ta sama liczba co w roku 2014.

Analizując strukturę firm w 2021 r. w sekcji I (działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi) w dziale 55 (zakwaterowanie) funkcjonuje 9 podmiotów, a w dziale 56 (działalność usługowa związana z wyżywieniem) – 68 podmiotów. Z kolei w dziale 79 – działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane (sekcja N) zaledwie 3 podmioty.

Tabela 12. Liczba działalności gospodarczych w sekcjach i działach turystycznych i około turystycznych.

Wyszczególnienie	2014 r.			2021 r.		
	Sekcja/Dział			Sekcja/Dział		
	I/55, 56	N/79	R/90,91,92,93	I/55, 56	N/79	R/90,91,92,93
Brzostek	12	0	19	12	0	25
Jodłowa	8	0	10	11	0	8
Pilzno	41	1	18	30	2	22
Brzyska	2	0	8	4	1	10
Skołyszyn	16	0	9	20	0	10
Obszar LGD „LIWOCZ”	79	1	64	77	3	75
PODKARPACKIE	4636	366	3635	5686	396	4256

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

Z kolei przeprowadzona diagnoza obszaru wskazuje na potencjał w zakresie rozwoju turystyki wiejskiej, w tym agroturystyki oraz na możliwość korzystania z bogactw naturalnych regionu, takich jak złoża kruszyw mineralnych (żwiry i piaski), złoża ilaste na potrzeby ceramiki budowlanej oraz złoża piaskowców, a także zasoby odnawialne – jak drewno z uwagi na dużą ilość terenów leśnych w regionie. Ponadto sąsiedztwo „doliny lotniczej” stwarzała duże możliwości rozwoju nie tylko gospodarki żywnościowej i turystyki.

Pandemia koronawirusa spowodowała poważne konsekwencje dla gospodarki jako ogółu, ale zwłaszcza dla turystyki obszaru. Skutki pandemii dotkliwie odczuwają firmy, które prowadzą działalność hotelarską, gastronomiczną, transportową oraz branże z nimi powiązane. Z poważnymi problemami borykają mikro przedsiębiorcy oferujących wynajmem kwater, usługi gastronomiczne, sprzedaż pamiątek, przewóz osób itd. Część placówek handlowych oraz usługowych musiało zakończyć swoją działalność, inne są zagrożone upadłością, a ich pracownicy utratą pracy.

Dane statystyczne wskazują na trudną sytuację branży turystycznej. Obrazuje to np. liczba turystów zagranicznych korzystających z usług obiektów noclegowych. Odnotowane spadki w tym zakresie sięgają obecnie (2021 r.) ponad 90 % dla obszaru LGD „LIWOCZ” i blisko 60 % dla woj. podkarpackiego w stosunku do 2014 r.

Tabela 13. Noclegi udzielone turystom zagranicznym (nierezydentom) w turystycznych obiektach noclegowych

Obszar	Turyści zagraniczni (nierezydenci) - ogółem		Udzielone noclegi turystom zagranicznym (nierezydentom) - ogółem	
	2014	2021	2014	2021
LGD „LIWOCZ” (wystąpiły tylko w gminie Pilzno)	1824	168	2099	176
Podkarpackie	105311	44048	174499	118573

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

Rozwój turystyki może być istotnym impulsem rozwoju społeczno-ekonomicznego obszaru LGD. Bogactwo dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego obszaru wpływa na możliwość rozwoju branży turystycznej regionu „LIWOCZA”. Do zasobów turystycznych obszaru LGD należą parki krajobrazowe, rezerваты przyrody (np. „Kamera”, „Słotwina” „Liwocz”), wieże widokowe (np. na Górze Liwocz) zabudowania dworskie, obiekty sakralne, zabytkowe/stare cmentarze, stanowiska archeologiczne, szlaki turystyczne (piesze, tematyczne, rowerowe), stawy, zalewy, rzeki.

Podstawowym sposobem wykorzystania zasobów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego będzie powiązanie ich ze strefą gospodarczą, co stanie się stymulatorem przedsiębiorczości mieszkańców oraz postaw innowacyjnych związanych z umiejętnością kreowania nowych usług i produktów, w tym turystycznych, w zakresie spędzania czasu wolnego, rekreacji i wypoczynku. Rozwiązaniem może być stworzenie produktu turystycznego i marki obszaru. Turystyka powinna rozwijać się zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, tzn. przynosić efekty ekonomiczne, nie niszczyć środowiska przyrodniczego i rozsądnie wykorzystywać walory antropogeniczne, co jest jednym z istotnych założeń wdrażania LSR.

Rolnictwo, rynek rolny oraz produkty lokalne, tradycyjne i regionalne

Z racji rozdrobnienia gruntów oraz mało sprzyjających warunków do uprawy roli już kilka dekad temu pełniło ono głównie rolę dodatkowego źródła utrzymania dla osób podejmujących pracę zawodową, a obecnie model ten funkcjonuje coraz rzadziej, czego efekt widoczny jest chociażby w krajobrazie gminy za sprawą nieuprawianych, zarastających pól. Jednak można tu upatrywać potencjału zarówno w nowych metodach gospodarowania (rolnictwo ekologiczne), ale również w pozarolniczym wykorzystaniu takich gospodarstwa np. agroturystyka, zagrody edukacyjne czy gospodarstwa opiekuńcze.

Wg danych powszechnego spisu rolnego 2020 r. na obszarze LGD jest 5004 gospodarstw rolnych z dominacją gospodarstw małych do 5 ha. W gospodarstwach rolnych ogółem pracuje 11033 osób, w tym 4857 to kobiety (44 %). Średnia wielkość gospodarstwa rolnego to 4,42 ha gruntów ogółem i 3,4 ha ze względu na posiadane użytki rolne. Średnia wielkość gospodarstw jest mniejsza niż dla województwa, które wynoszą odpowiednio 5,97 ha gruntów ogółem i 5,07 ha ze względu na użytki rolne. Dla zdecydowanej większości gospodarstw domowych – 56 % głównym źródłem dochodów jest dochód z pracy najemnej, dochód z renty i emerytury. Dla 44 % gospodarstw domowych głównym źródłem dochodów jest dochód z działalności rolniczej. Jedynie w 44 % gospodarstw rolnych końcowa produkcja rolnicza przeznaczona była na sprzedaż, a w 56 % końcowa produkcja rolnicza przeznaczona była głównie (w tym wyłącznie) na samo zaopatrzenie. Gospodarstw rolnych prowadzących sprzedaż własnych produktów rolnych jest 1836.

Tabela 14. Liczba i wielkość gospodarstw rolnych na obszarze LGD „LIWOCZ”

Gmina	Liczba gospodarstw ogółem	Wielkość gospodarstwa rolnego				
		do 1 ha włącznie	1 - 5 ha	5 - 10 ha	10 - 15 ha	15 ha i więcej
Brzostek	1353	24	1102	190	25	12
Jodłowa	672	12	485	131	0	0
Pilzno	1518	36	1169	248	33	32
Brzyska	535	19	482	28	3	3
Skołyszyn	926	19	827	63	6	11
Razem	5004	110	4065	660	67	58

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych (PSP 2020).

W strukturze gruntów rolnych przeważają użytki rolne przeznaczone pod zasiew, następnie łąki trwałe, kolejno lasy i gruntu leśne. 84 % powierzchni zasiewów w gospodarstwach rolnych stanowią zboża, głównie pszenica, owies i mieszanki zbożowe. Gospodarstwa rolne deklarują głównie ze względu na liczebność pogłowia hodowle drobiu, świń i bydła. Wg danych GUS na obszarze LGD funkcjonuje zaledwie 24 podmioty gospodarcze działające w sektorze rolno-spożywczym (Brzostek – 3, Jodłowa – 5, Pilzno – 7, Skołyszyn – 9, Brzyska – 0)

Produkt lokalny to najczęściej wyrób lub usługa charakterystyczna i rozpoznawalna, z którą utożsamiają się mieszkańcy regionu i którym mogą się pochwalić. Na obszarze LGD „LIWOCZ” produktem/wytworem lokalnym są głównie wyroby nawiązujące do folkloru i tradycji kulturowej regionu. Wyroby rękodzieła artystycznego tworzone są przez uzdolnionych mieszkańców – artystów i zróżnicowane pod względem stosowanych technik (malarstwo, rzeźba, szydełkowe rękodzieło, haft, florystyka, metaloplastyka, szycie). Prezentowane są głównie podczas lokalnych imprez kulturalnych oraz mało znane i promowane poza obszarem. Oprócz dóbr artystycznych i wytworów kultury jako produkt lokalny należy wymienić produkty spożywcze

oferowane przez lokalne firmy i znajdujące się na liście produktów tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Należą do nich m.in.: szynka biesiadna pilzneńska, szynka swojska pilzneńska, kaszanka wiejska pilzneńska, salceson wiejski pilzneński, kiełbasa swojska pilzneńska, kiełbasa swojska drobiowo-wieprzowa pilzneńska, golonka podkarpacka z Pilzna, połówca swojska pilzneńska, boczek swojski pilzneński, kiełbasa wiejska jodłowska, kiełbasa wiejska pilzneńska, pierogi z kapustą i grzybami pilzneńskie, pierogi z mięsem pilzneńskie, pierogi ruskie pilzneńskie, gołąbki pilzneńskie, pierogi pilzneńskie z borówkami, bułka drożdżowa z kruszonką z Dzwonowej. Produkty te są znane głównie przez lokalną społeczność, a promowane i rozdysponowane są w ramach polityki marketingowej danego przedsiębiorcy.

Biorąc pod uwagę strukturę występujących branż oraz posiadane zasoby, w tym przyrodnicze, naturalne oraz lokalne produkty, z pewnością można stwierdzić, że posiadany potencjał obszaru LGD nie jest w pełni wykorzystywany. Dotyczy to również branży turystycznej i około turystycznej, możliwości wykorzystania ekologicznych aspektów rolnictwa w produkcji oraz wykorzystania pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych. Różne branże mogą wykorzystać je jako bazę swojej działalności lub mogą one stanowić źródło ich rozwoju.

Rynek pracy

Sytuację na rynku pracy obrazuje liczba bezrobotnych, jednak znaczący wpływ na nią ma struktura demograficzna społeczeństwa, która jest niekorzystna m.in. ze względu na spadek liczby mieszkańców w wieku przedprodukcyjnych i wzrost liczby mieszkańców w wieku poprodukcyjnym (Rozdział II.2.1).

Na obszarze LGD na koniec 2021 r. bezrobotnych zarejestrowanych w PUP było 1607 osób, z czego 63 % to kobiety. Udział kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych wzrósł o ponad 6 % w stosunku do 2016 r., tj. z 57 %. Udział kobiet w liczbie bezrobotnych na obszarze LGD jest znacznie wyższy (o ponad 10 %) niż w całym województwie podkarpackim, który wynosi 53 %. Utrzymująca się tendencja jest zjawiskiem niekorzystnym i utrwalającym stygmatyzację kobiet na rynku pracy.

Tabela 15. Liczba bezrobotnych na obszarze LGD „LIWOCZ”

Wyszczególnienie	Liczba bezrobotnych stan na 31.12.2016 r.		Liczba bezrobotnych stan na 31.12.2018 r.		Liczba bezrobotnych stan na 31.12.2020 r.		Liczba bezrobotnych stan na 31.12.2021 r.	
	Ogółem	w tym kobiety	Ogółem	w tym kobiety	Ogółem	w tym kobiety	Ogółem	w tym kobiety
Gmina Brzyska	374	207	298	205	310	198	301	193
Gmina Skołyszyn	815	475	610	390	637	380	633	392
Gmina Brzostek	612	339	352	211	374	206	274	165
Gmina Jodłowa	193	110	131	84	127	62	92	66
Gmina Pilzno	600	351	394	261	441	246	307	201
Obszar LGD „LWOCZ”	2594	1482 (57%)	1785	1151 (64,5%)	1889	1092 (57,8%)	1607	1017 (63,3%)
PODKARPACKIE	107567	56384 (52,4%)	82933	45024 (54,3%)	87326	46036 (52,7%)	77291	41090 (53,2%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na przełomie ostatnich 5 lat wykazuje spadek i jest zgodny z tendencją dla całego województwa podkarpackiego, co koreluje ze wskaźnikiem osób pracujących na 1000 ludności w wieku produkcyjnym wykazujący systematyczny wzrost. Jednak na ten pozytywny obraz statystyczny ma również wpływ zmniejszająca się z roku na rok liczba osób w wieku produkcyjnym. Istotny jest również fakt, że na obszarze LGD bezrobotnych kobiet w wieku produkcyjnym jest ponad dwukrotnie więcej niż mężczyzn (K – 6,8 %, M – 3,3 %), gdzie w porównaniu do całego województwa wskaźnik ten pomiędzy kobietami i mężczyznami nie jest tak rozbieżny i wynosi dla K – 6,9 % i M – 5,3 %.

Tabela 16. Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym oraz liczba pracujących na 1000 ludności w wieku produkcyjnym.

Wyszczególnienie	Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym [%]				Liczba pracujących na 1000 ludności w wieku produkcyjnym			
	2016	2018	2020	2021	2016	2018	2020	2021
Gmina Brzyska	8,9	7,1	7,5	7,3	59,8	60,0	68,5	65,7
Gmina Skołyszyn	10,3	7,7	8,1	8,2	222,2	202,0	194,4	199,8
Gmina Brzostek	7,4	4,3	4,6	3,4	98,5	106,2	119,2	117,3
Gmina Jodłowa	5,7	3,9	3,8	2,8	98,5	95,8	113,1	116,7
Gmina Pilzno	5,3	3,5	3,9	2,7	244,5	248,5	255,8	266,0
Obszar LGD „LIWOCZ”	7,52 (K-9,3; M-6)	5,3 (K-7,5; M-3,4)	5,6 (K-7,1; M-4,3)	4,9 (K-6,8; M-3,3)	144,7	142,5	150,2	153,1
PODKARPAC-KIE	8,0 (K-9; M-7,2)	6,3 (K-7,3; M-5,4)	6,7 (K-7,6; M-6,0)	6,0 (K-6,9; M-5,3)	329,1	350,8	355,1	363,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

W 2021 r. osób pracujących na obszarze LGD było 6136, w tym 2755 to kobiety, które stanowią niecałe 45 % ogółu pracujących. W całym woj. podkarpackim kobiety pracujące stanowią 48 % ogółu osób pracujących, a w całym kraju jest ich 50,3 %. Niepokojący jest również fakt, że osób pracujących w wieku produkcyjnym na obszarze LGD na 1000 ludności jest o ponad połowę mniej (153,1) niż wskazuje statystyka dla całego województwa (363,8).

Istotnym z punktu widzenia zatrudnienia jest wiek. Osoby w wieku niemobilnym, tj. 45+ (45 – 59 lat kobiety i 45 – 64 lat mężczyźni), określane są w statystyce GUS jako niechętne do zmiany miejsca pracy, doksztalcania lub przekwalifikowania się. Na obszarze LGD stanowią one 26 % mieszkańców. Z kolei w grupie osób bezrobotnych jest ich blisko 31%. Duży udział w liczbie bezrobotnych ma grupa wiekowa 25 – 34 lata, jest to 30,8 % (mieszkańców w tej grupie wiekowej jest 14,1 %). Osoby młode do 24 r. życia stanowią ponad 16 % bezrobotnych, gdzie liczba mieszkańców w tej grupie wiekowej to 8,5 % ogółu mieszkańców.

Tabela 17. Bezrobotni wg wieku na obszarze LGD „LIWOCZ”

Wyszczególnienie	Liczba bezrobotnych zarejestrowanych na dzień 31.12.2021 w wieku						Razem
	do 24 lat	25 - 34	35 - 44	45 - 54	55 - 59	60 - 64	
Gmina Brzyska	47	91	76	60	20	7	301
Gmina Skołyszyn	94	181	154	120	58	26	633
Gmina Brzostek	53	81	49	54	22	15	274
Gmina Jodłowa	22	30	13	15	6	6	92
Gmina Pilzno	48	112	60	42	23	22	307
Razem obszar LGD „LIWOCZ”	264	495	352	291	129	76	1607
Procentowy udział w liczbie bezrobotnych ogółem	16,4%	30,8%	22%	18,1%	8%	4,7%	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PUP Jasto i Dębica.

Istotną grupą wśród bezrobotnych na obszarze LGD są osoby długotrwale bezrobotne. Stanowią one blisko 61 % ogółu bezrobotnych w 2021 r. Kobiety to blisko 69 % tej grupy. Udział osób długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych wykazuje tendencje wzrostową w lata 2016 – 2021, tj. 2016 – 51 %, 2018 – 55,6 %, 2020 – 50,5 % i 2021 – 60,6 % mimo tendencji spadku ogólnej liczby osób bezrobotnych.

Tabela 18. Osoby długotrwale bezrobotne na obszarze LGD „LIWOCZ”

Wyszczególnienie	Stan na 31.12.2016 r.	Stan na 31.12.2018 r.	Stan na 31.12.2020 r.		Stan na 31.12.2021 r.	
	Ogółem	Ogółem	Ogółem	w tym kobiety	Ogółem	w tym kobiety
Gmina Brzyska	182	165	197	139	207	147
Gmina Skołyszyn	373	396	406	274	440	286
Gmina Brzostek	328	172	134	96	132	90
Gmina Jodłowa	107	61	57	39	44	35
Gmina Pilzno	334	198	160	117	151	110
Razem obszar LGD „LIWOCZ”	1324	992	954	665 (70%)	974	668 (68,6%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PUP Jasło i Dębica.

Ważnym czynnikiem w zatrudnieniu jest wykształcenie. Najliczniejszą grupę bezrobotnych na obszarze LGD są osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym, a następnie średnim zawodowym i policealnym. Najmniejszą grupę bezrobotnych stanowią osoby z wykształceniem ogólnym i wyższym. Natomiast 80 % bezrobotnych z wyższym wykształceniem stanowią kobiety. Równie wysoki jest ich udział w grupie osób wykształceniem ogólnym, policealnym i średnim zawodowym – 74 %. Po zasadniczej szkole zawodowej (ZSZ) jest 54 % bezrobotnych kobiet, a jedynie 45 % z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej. Powyższa zależność potwierdza fakt, że kobiety są lepiej wykształcone, a mimo to nie podejmują zatrudnienia.

Tabela 19. Liczba bezrobotnych wg wykształcenia na obszarze LGD „LIWOCZ”

Wyszczególnienie	Liczba bezrobotnych zarejestrowanych na dzień 31.12.2021 wg wykształcenia:					Razem
	wyższe	policealne i średnie zawodowe	ogólne - LO	Zawodowe -ZSZ	gimnazjalne i poniżej	
Gmina Brzyska	34	95	29	91	52	301
Gmina Skołyszyn	71	206	44	196	116	633
Gmina Brzostek	23	77	35	81	58	274
Gmina Jodłowa	19	17	15	22	19	92
Gmina Pilzno	51	73	41	94	48	307
Razem obszar LGD „LIWOCZ”	198 (K-158)	468 (K-346)	164 (K-121)	484 (K-259)	293 (K-133)	1607 (K-1017)
Procentowy udział w liczbie bezrobotnych ogółem	12%	29%	10%	30%	18%	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PUP Jasło i Dębica.

Sytuację osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy obrazuje ich udział w ogólnej liczbie bezrobotnych. Osoby z niepełnosprawnościami stanowią ponad 7 % ogółu bezrobotnych na obszarze LGD „LIWOCZ” (na 31.12.2021 r.). Udział kobiet w tej grupie to 49 %. W dużej mierze są to osoby długotrwale bezrobotne – 67 %. Analizując trend zmian w stosunku do lat poprzednich, procentowy udział osób z niepełnosprawnościami do ogółu bezrobotnych znacznie wzrósł. W 2016 r. stanowili oni – 3,7 % bezrobotnych, czyli o 3,3 punkta procentowego mniej. Udział kobiet w tej grupie był wyższy i wynosił 56 %, z kolei udział długotrwale bezrobotnych niższy – 56 %.

Tabela 20. Liczba osób z orzeczeniem o niepełnosprawności na obszarze LGD „LIWOCZ”

Wyszczególnienie	Stan na dzień 31.12.2016 r.			Stan na dzień 31.12.2021 r.		
	ogółem	w tym kobiety	długotrwale bezrobotni	ogółem	w tym kobiety	długotrwale bezrobotni
Gmina Brzyska	10	7	3	11	7	9
Gmina Skołyszyn	27	16	12	22	12	18
Gmina Brzostek	22	11	17	17	4	9
Gmina Jodłowa	10	3	7	3	3	3
Gmina Pilzno	27	17	15	20	10	10
Razem obszar LGD „LIWOCZ”	96	54	54	73	36	49

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PUP Jasło i Dębica.

Przeгляд dostępnych danych i podjęte działania partycypacyjne wskazują na grupy osób które mają utrudniony dostęp do rynku pracy i/lub są mało aktywne w tym zakresie. Są to kobiety zwłaszcza długotrwale bezrobotne, osoby z niepełnosprawnościami, osoby z niskim wykształceniem, osoby młode, ale i w wieku niemobilnym po 45 roku życia. Często też występuje negatywne sprzężenie czynników charakterystycznych dla kilku ze zidentyfikowanych grup, np. osoba z niepełnosprawnością powyżej 45 lat o niskich kwalifikacjach zawodowych.

Zasady zrównoważonego środowiska – realizacja, monitorowanie, ekologiczne inicjatywy

Analiza potrzeb i potencjałów obszaru LGD odnosiła się również do istotnego zagadnienia dotyczącego jednego z głównych cech podejścia LEADER jakim jest *środowisko i klimat*.

Zasoby środowiska naturalnego, bogactwo przyrodnicze (opis Rozdział II.2.3) jak malowniczy krajobraz pogórza karpackiego i atrakcje przyrodnicze (góra Liwocz wraz z rezerwatem przyrody, Wisłoka, Ropa i wyrobiska pożwirowe w ich sąsiedztwie, lasy itp.), Chroniony Krajobraz Pogórza Strzyżowskiego, Chroniony Krajobraz Pogórza Ciężkowickiego z ekosystemem leśnym charakteryzującym się sporym stopniem neutralności, obszary objęte europejską siecią ochrony przyrody NATURA 2000, wymagają ciągłej troski i ochrony zwłaszcza, że walory przyrodniczo-krajobrazowe zostały uznane przez mieszkańców za jeden z atutów obszaru LGD.

Na obszarze LGD pojawiają się negatywne środowiskowe konsekwencje zaprzestania upraw roli, wynikającego z ich niskiej opłacalności – m.in. pogłębiające się procesy „utrąty” gruntów o potencjalnym wykorzystaniu rolniczym (odłogowanie i zarastanie nieuprawianych pól), ograniczenie bioróżnorodności środowiskowej. Występują również ryzyka związane ze zmianami klimatu – występowanie powodzi (zwłaszcza w dolinie Ropy i Wisłoki) oraz gwałtownych zjawisk pogodowych (np. deszcze nawalne, długookresowe susze, huraganowe wiatry) oraz konieczność ponoszenia kosztów przeciwdziałania ich zagrożeniom i skutkom.

Planując działania w LSR zwracano uwagę na ochronę zasobów naturalnych, zachowanie trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, zwiększanie bioróżnorodności i przyczynianie się do przeciwdziałania zmianom klimatu, co zapewni zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. Planowane działania będą realizowane z poszanowaniem dla środowiska. Wdrażane przedsięwzięcia będą uwzględniać nabywanie wiedzy w zakresie ochrony środowiska, a wspierany rozwój gospodarczy będzie promował rozwiązania sprzyjające ochronie środowiska i klimatu poprzez zastosowanie technologii OZE (odnawialnych źródeł energii). Wspieranie gospodarstw rolnych będzie szansą na kontynuowanie wykorzystania rolniczego gruntów rolnych zapewniając bioróżnorodność środowiskową.

Wnioski z analizy potrzeb i potencjałów oraz wymagane działania w obszarze gospodarczym

Najistotniejszym elementem analizy potrzeb i potencjałów obszaru LGD oprócz analizy statystycznej były informacje pozyskane w wyniku przeprowadzonych konsultacji społecznych i partycypacyjnych metod opracowania LSR. Mieszkańcy zidentyfikowali najistotniejsze problemy oraz wymagane działania niezbędne do rozwoju gospodarczego obszaru, które przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 21. Wyniki analizy wniosków w obszarze gospodarczym

Obszar	Problemy	Potrzeby rozwojowe/ wymagane działania
Rynek pracy i kapitał ludzki	<ul style="list-style-type: none"> • mała liczba miejsc pracy na obszarze LGD, • trudności w znalezieniu zatrudnienia na obszarze LGD ze względu na wiek (45+), • zjawisko długotrwałego pozostawania bez zatrudnienia, zwłaszcza wśród kobiet, • kwalifikacje zawodowe mieszkańców niedostosowane do potrzeb rynku pracy, • niskie lub brak kompetencji cyfrowych pracowników, • odpływ ludzi młodych ze względu na brak lub mało atrakcyjne miejsca pracy (niskie wynagrodzenia), • niski poziom aktywności ekonomicznej ludności, zwłaszcza kobiet i osób z niepełnosprawnościami. 	<ul style="list-style-type: none"> • wspieranie mieszkańców w zakładaniu działalności gospodarczej i tworzeniu miejsc pracy dla siebie i społeczności lokalnej, • aktywizacja mieszkańców na rynku pracy poprzez szkolenia zawodowe, zwłaszcza osób o niskim wykształceniu i kwalifikacjach, • aktywizacja mieszkańców poprzez podnoszenie ich kompetencji cyfrowych.
Przedsiębiorczość	<ul style="list-style-type: none"> • zanikająca produkcja rolna i niewykorzystywane zasoby rolnicze obszaru, • niski poziom świadomości co do możliwości uruchamiania pozarolniczych działalności w ramach gospodarstw rolnych, • trudności w pozyskiwaniu pracowników, szczególnie o konkretnych specjalnościach, • ograniczone możliwości rozwoju lokalnych przedsiębiorstw, w tym wdrażania nowoczesnych i innowacyjnych rozwiązań ze względu na ich słabą kondycję finansową, • przestarzałe zaplecze techniczne firm i gospodarstw rolnych utrudniający ich efektywne działanie i rozwój, • niski poziom stosowania rozwiązań proekologicznych sprzyjających ochronie środowiska, klimatu, w tym OZE, • słabo rozwinięta infrastruktura techniczna i turystyczna obszaru ograniczająca rozwój lokalnej przedsiębiorczości. 	<ul style="list-style-type: none"> • wspieranie rolników w zakresie rozwoju pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych, • wspieranie jednoosobowych działalności gospodarczych, • wsparcie finansowe dla lokalnych firm w celu ich rozwoju, • kursy/szkolenia zawodowe odpowiadające potrzebom rynku pracy, • wspieranie nowoczesnych i innowacyjnych rozwiązań w działalności przedsiębiorców, w tym sprzyjających ochronie środowiska i klimatu.

4.2 Określenie grup docelowych szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR oraz problemów odnoszących się do tych grup wraz z ich uzasadnieniem

Wykorzystanie partycypacyjnych metod opracowania LSR pozwoliło na określenie grup docelowych szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR, zwłaszcza uwzględniając występujące na obszarze LGD problemy odnoszące się do tych grup. Uzasadnienie tych problemów przedstawiono również w Rozdziale 4.1 LSR, w ramach kompleksowej analizy obszaru, jego potrzeb i potencjałów w ujęciu społeczno-gospodarczych uwarunkowań.

Przedsięwzięcia realizowane w ramach LSR będą angażowały w sposób pośredni lub bezpośredni różne grupy osób i podmiotów obszaru LGD „LIWOCZ”. Dlatego też grupy docelowe LSR definiuje się jako uczestników działań i inicjatyw wdrażanych w ramach LSR oraz odbiorców efektów końcowych tych działań. W mniejszym lub większym stopniu realizowane przedsięwzięcia będą oddziaływać na całą społeczność lokalną obszaru LGD, wykazując synergię i komplementarność w osiągnięciu zdefiniowanych celów.

Przeprowadzone spotkania i badania ankietowe pozwoliły wskazać „grupy docelowe” czyli odbiorców planowanych działań i przedsięwzięć. Należą do nich mieszkańcy obszaru LGD, tj.:

- ludzie młodzi do 25 roku życia, w tym dzieci i młodzież, uczniowie,
- osoby starsze-seniorzy (osoby, które ukończyły 60 rok życia),
- osoby z niepełnosprawnościami,
- osoby poszukujące zatrudnienia, w tym kobiety,

- osoby o niskim wykształceniu, kwalifikacjach/ kompetencjach,
 - rodzice/opiekunowie dzieci i osób z niepełnosprawnościami,
 - rodziny przeżywające trudności opiekuńczo-wychowawcze,
- a także przedsiębiorcy, rolnicy, organizacje pozarządowe, lokalni liderzy, instytucje kultury, szkoły (również kadra i nauczyciele), ośrodki pomocy społecznej czy JST.

Problemy ludzi młodych na obszarze LGD dotyczą różnych aspektów i etapów ich życia. Począwszy od okresu szkolnego, nauki, spędzania czasu wolnego po rynek pracy. Na obszarze LGD występują nierówności w dostępie do edukacji ze względu na miejsce zamieszkania – wieś. Mniejsze są możliwości rozwijania zainteresowań ze względu na słabiej rozwiniętą infrastrukturę wsi, słabą lub brak oferty usług edukacyjnych jak i rekreacji, wypoczynku, sportu (w porównaniu do miast). Nie zawsze status materialny rodzin pozwala na ponoszenie kosztów dodatkowych zajęć, korepetycji, szkoleń i łączących się z tym wyjazdów. Obecnie często występują zagrożenia związane z uzależnieniami, presją społeczną, hejtem, cyberprzemocą, a w konsekwencji problemy emocjonalne i nie radzenie sobie ze stresem. Spędzanie dużej ilości czasu przy komputerze, w sieci (mediach społecznościowych) zabiera czas, ograniczając go na aktywny wypoczynek, rozwój zainteresowań. Powoduje to problemy szkolne, trudności z przyswojeniem materiału, nieradzenie sobie w sytuacjach stresowych, brak poczucia sukcesu i przynależności do grupy. Wynik badania ankietowego: Aktywność społeczna ludzi młodych, w wieku od 16 do 25 roku życia, z obszaru Lokalnej Grupy Działania „LIWOCZ” wskazuje, że 25 % ankietowanych młodych osób nie jest członkiem żadnej organizacji społecznej i nie interesuje ich taka działalność, 23% badanych stwierdziło, że nie jest członkiem organizacji społecznej, ale ewentualnie mogliby zaangażować się w taką działalność, z kolei 11% potwierdziło swoje uczestnictwo w organizacji społecznej, ale nie angażują się w jej działalność. Świadczy to o niskim zainteresowaniu osób młodych aktywnością społeczną. Rynek pracy obszaru LGD również nie jest łaskawy dla młodych ludzi, wysokie oczekiwania pracodawców i niskie zarobki powodują ich odpływ do miast i za granicę. Młodzi po ukończeniu studiów zostają w większych ośrodkach miejskich. Dlatego grupa ta potrzebuje wsparcia w ramach LSR zarówno w obszarze edukacji, rozwijania swoich zainteresowań, umiejętności, wypoczynku, spędzania czasu wolnego, integracji, w obszarze psychologiczno-pedagogicznym, ale i wsparcia w obszarze rynku pracy np. poprzez umożliwienia pracy na własny rachunek (własna działalność gospodarcza) czy tworzenie miejsc pracy ułatwiających podjęcie zatrudnienia.

Problemy osób starszych (seniorów) wiążą się z występującą tendencją starzenia się społeczeństwa na obszarze LGD. Coraz większa grupa mieszkańców i mieszkańek obszaru LGD to osoby po 60 roku życia. Wielu z nich wymaga wsparcia ze względu na stan zdrowia, długotrwałą chorobę, niepełnosprawność. Często towarzyszy im poczucie osamotnienia, zwłaszcza w przypadku kiedy najbliższa rodzina mieszka i pracuje w większym mieście lub za granicą, a oni pozostają sami na wsi. Z kolei osoby starsze cieszące się jeszcze dobrym zdrowiem postrzegane są jako mało elastyczne, niechętne do uczestniczenia w życiu społecznym, do stosowania nowych technologii, urządzeń cyfrowych. Dlatego w ramach LSR zostaną objęte wsparciem zarówno osoby wymagające opieki – chore i z niepełnosprawnościami, jak i osoby mogące aktywnie uczestniczyć w życiu społecznym i gospodarczym obszaru poprzez pobudzenie ich aktywności, samodzielności oraz utrzymania dobrej psychofizycznej kondycji.

Z kolei osoby z niepełnosprawnościami najczęściej wskazują na problemy finansowe oraz brak dostępu do odpowiedniej opieki i rehabilitacji. Niepełnosprawność oraz długotrwała i ciężka choroba są bardzo często wskazywane na obszarze LGD jako powód, objęcia rodzin pomocą społeczną. Osoby z niepełnosprawnościami często pozostają poza rynkiem pracy ze względu na stereotypowe myślenie potencjalnych pracodawców jako o pracownikach nieefektywnych, problemowych ze względu na konieczność dostosowania miejsc pracy do potrzeb takiej osoby, czy występujące bariery architektoniczne. W społeczeństwie osoby z niepełnosprawnościami często są izolowane, mają ograniczone kontakty społeczne i towarzyskie, a ich postrzeganie zależy od poziomu wiedzy pozostałej części lokalnej społeczności na temat ich problemów. Dlatego w ramach LSR osoby te zostaną objęte wsparciem zarówno o charakterze opiekuńczym, integracyjnym, jak i w zakresie rynku pracy.

Wiele problemów mieszkańców obszaru LGD wiąże się z brakiem zatrudnienia. Brak źródła utrzymania ograniczona możliwość zaspokojenia podstawowych potrzeb i zapewnienia minimalnych warunków egzy-

stencjalnych, a w konsekwencji powoduje konieczność korzystania z pomocy społecznej. Skutki pozostawiania bez pracy oraz stres z tym związany wpływa na życie rodzin, ich funkcjonowanie oraz stan zdrowia fizycznego i psychicznego. Obniżone poczucie bezpieczeństwa u dzieci negatywnie przekłada się na ich dalsze możliwości edukacyjne. Często brak zatrudnienia wiąże się z niskim poziomem wykształcenia i kwalifikacji/kompetencji, lub kwalifikacje są niedostosowane do oczekiwań pracodawców. Dodatkowo na obszarze LGD funkcjonuje tradycyjny model rodziny, co objawia się w wysokim udziałem długotrwale bezrobotnych kobiet. Dlatego w ramach LSR wspierane będą osoby poszukujące zatrudnienia zwłaszcza kobiety, zarówno w zakresie budowania ich zdolność do podjęcia zatrudnienia (podnoszenie kwalifikacji i kompetencji) oraz poprzez tworzenie miejsc pracy ułatwiając im podjęcie zatrudnienia.

Mieszkańcy obszaru LGD zwrócili uwagę na trudności z jakimi borykają się opiekunowie zarówno osób z niepełnosprawnościami, starszych jak i małych dzieci. Konieczność stałej opieki i poświęcenie większości swojego czasu może powodować uczucie bezsilności, lęku, izolacji i wyczerpania. Obciążenie spowodowane sprawowaniem długotrwałej opieki wiąże się z problemami: fizycznymi (np. fizyczna praca przy chorym), psychicznymi (związanymi z radzeniem sobie z sytuacją stresową przy sprawowaniu opieki), społecznymi (ograniczenie kontaktów społecznych), finansowymi (będące następstwem przerwania pracy zawodowej, kosztów leczenia, rehabilitacji chorego, itp.). Problemy opiekunów narastają w sytuacji braku środków finansowych, trudnych warunków mieszkaniowych, czy innych problemów rodzinnych (np. problemy z uzależnieniami – głównie alkoholizm). Ochrona macierzyństwa i bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych na obszarze LGD jest również powodem objęcia rodzin pomocą społeczną. Dlatego w ramach LSR wspierane będą inicjatywy włączające opiekunów w życie społeczne. Ułatwieniem dla opiekunów małych dzieci będą także przedsięwzięcia infrastrukturalne w zakresie wypoczynku i organizacji czasu wolnego, które przyczynią się do poprawy dostępności, szczególnie dla rodziców z małymi dziećmi. Opiekunowie osób niepełnosprawnych i chorych zostaną wsparci poprzez organizację np. opieki „wytchnieniowej”.

Obszar LGD ze względu na rozdrobnione rolnictwo – małe gospodarstwa i słabo rozwinięty przemysł boryka się z trudnościami gospodarczymi. Produkcja rolna zanika, brak jest świadomości co do możliwości pozarolniczej działalności, wytwarzane produkty rolne rolnicy w większości wykorzystują na własny użytek, a oferowane są na sprzedaż w ograniczonych i niewielkich ilościach. Ze względu na wysokie koszty nowoczesnych maszyn, urządzeń i sprzętów rolniczych, małe gospodarstwa nie rozwijają się, a wręcz zaprzestają produkcji, co objawia się dużą ilością odłogów i nieużytków rolnych. Podejmowanie pracy zarobkowej poza gospodarstwem rolnym nie sprzyja kultywowaniu wiejskiego trybu życia, a dzieci rolników nie kontynuują tradycji rolniczych. Z kolei funkcjonujące na obszarze firmy i przedsiębiorstwa posiadają przestarzałe zaplecze techniczne, a brak środków finansowych nie pozwala na rozwój i tworzenie nowych miejsc pracy. Przedsiębiorczość obszaru opiera się na małych firmach w postaci jednoosobowych działalności gospodarczych. Dlatego mając na uwadze problemy ale i potencjał obszaru, w ramach LSR wspieranym rodzajem działalności będą jednoosobowe działalności gospodarcze, firmy, które chcą rozwijać swoją działalność oraz małe gospodarstwa rolne poprzez rozwijanie ich pozarolniczych funkcji (np. agroturystyka).

Realizacja LSR nie byłaby możliwa bez zaangażowania społeczności lokalnej w postaci organizacji pozarządowych, lokalnych liderów, instytucji kultury, szkół (również kadry i nauczycieli), ośrodków pomocy społecznej czy JST. Stanowią oni główny filar współpracy z LGD w osiągnięciu założonych celów rozwojowych obszaru.

Problemy wskazanych grup docelowych oraz kierunki ich wsparcia ustalono na podstawie wyników konsultacji społecznych. Grupy docelowe zostały określone w zgodności z określonymi w programach, z których cele i przedsięwzięcia LSR będą finansowane i realizowane.

Grupy docelowe LSR zostały określone również z uwzględnieniem mieszkańców i mieszkańek obszaru LGD „LIWOCZ” **znajdujących się w niekorzystnej sytuacji** w odniesieniu do uwarunkowań społeczno-gospodarczych, w tym utrudnionego dostępu do miejsc/rynku pracy.

W trakcie prowadzonych konsultacji (spotkania i badania ankietowe) najczęściej wskazywano, że osobami znajdującymi się w niekorzystnej sytuacji są:

- osoby z niepełnosprawnościami,

- osoby młode do 25 roku życia,
- osoby starsze (60+),
- osoby z niskim wykształceniem,
- długotrwale bezrobotni, w tym kobiety,
- bezrobotni,

ale także właściciele małych gospodarstw rolnych, osoby samotnie wychowujące dzieci (zwłaszcza matki), rodzice małych dzieci (do lat 3), dzieci wychowywane w niepełnej rodzinie, w tym tzw. eurosieroty, rodziny/osoby dotknięte uzależnieniami, przemocą.

Informacje uzyskane z konsultacji społecznych porównano również z analizą danych w zakresie grup osób którym udzielana jest pomoc społeczna oraz statystyką rynku pracy i bezrobocia.

Ponieważ PS WPR na lata 2023 – 2027 wskazuje zamknięty katalog „*grup osób w niekorzystnej sytuacji*”, są to: osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie, kobiety, migranci, rolnicy z małych gospodarstw lub osoby poszukujące zatrudnienia np. mieszkańcy osiedli po-PGR, a LGD w zakresie PS WPR nie może zdefiniować innych grup, w celu właściwego kierunkowania pomocy LGD będzie stosowała premiujące kryteria wyboru, w szczególności w operacjach dedykowanych dla mieszkańców lub realizowanych przez mieszkańców, należących do grup zdiagnozowanych jako **grupy w niekorzystnej sytuacji**, tj.:

- *osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów,*
- *rolników z małych gospodarstw,*
- *osób poszukujących zatrudnienia, oraz*
- *kobiet,*

co wynika również z potrzeb zdiagnozowanych na obszarze objętym LSR.

Z kolei zgodnie z definicją określoną w Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1057 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiającego Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) oraz uchylającego rozporządzenie (UE) nr 1296/2013, „*grupa w niekorzystnej sytuacji*” oznacza grupę osób w trudnej sytuacji w tym osoby doświadczające ubóstwa, wykluczenia społecznego lub dyskryminacji w wielu wymiarach lub zagrożona takimi zjawiskami. W związku z czym w celu właściwego kierunkowania pomocy, LGD będzie stosowała premiujące kryteria wyboru operacji (dotyczy finansowanych z EFS+) dedykowane dla mieszkańców i mieszkańek należących do grup zdiagnozowanych jako grupy w niekorzystnej sytuacji na obszarze objętym LSR, tj.:

- *osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów,*
- *rolników z małych gospodarstw,*
- *osób poszukujących zatrudnienia,*
- *osób z niskim wykształceniem,*
- *rodziców małych dzieci (do lat 3),*
- *osób samotnie wychowujących dzieci i/lub dzieci wychowywane przez jednego z rodziców, w tym tzw. eurosieroty,*
- *rodziny/osoby dotknięte uzależnieniami, przemocą.*

Oprócz konkretnych działań przewidzianych w LSR na rzecz grup osób w niekorzystnej sytuacji w *Planie komunikacji* określono również sposób animacji, komunikacji i informowania lokalnej społeczności o działaniach na rzecz tych grup.

Do celów realizacji LSR pomocniczo przyjęto definicje odnoszące się do niektórych grup osób w niekorzystnej sytuacji, tj.:

- osoba z niepełnosprawnościami, rozumiana jest jako posiadająca orzeczenie o niepełnosprawności,
- osoba poszukująca zatrudnienia, to osoba zarejestrowana w Powiatowym Urzędzie Pracy (PUP) jako bezrobotna, w tym długotrwale bezrobotna lub poszukująca pracy,
- tzw. „eurosierota” oznacza sytuację dotyczącą dziecka, którego co najmniej jedno z rodziców okresowo zamieszkuje poza granicą Polski w celach zarobkowych,

o ile nie są one sprzeczne z określonymi w programie, z którego wsparcie jest realizowane.

4.3 Możliwości wsparcia lokalnych i ponadlokalnych inicjatyw z uwzględnieniem pozostałych instrumentów terytorialnych

Instrumenty Terytorialne to forma wspierania rozwoju lokalnego i ponadlokalnego wdrażana i promowana w ramach unijnej polityki spójności. Jednym z głównych celów perspektywy finansowej 2021 – 2027 jest zwiększenie wpływów lokalnych wspólnot na kształtowanie polityki terytorialnej.

Gminy członkowskie LGD obok instrumentu terytorialnego, którym jest RLKS wdrażany przez LGD „LIWOCZ” podejmują ponadlokalną współpracę na rzecz wdrażania Innych Instrumentów Terytorialnych (IIT). Na etapie opracowywania jest Strategia Rozwoju Ponadlokalnego „Dorzecze Wisłoki” na lata 2022 – 2030, którą przygotowuje 35 jednostek samorządu terytorialnego, w tym gminy należące do LGD „LIWOCZ”, tj.: Brzostek, Brzyska, Jodłowa, Pilzno i Skołyszyn, obejmującą ich obszar geograficzny.

Strategia koncentruje się na obszarach, które są istotne z punktu widzenia realizacji zadań rozwojowych przypisanych dla Jednostek Samorządu Terytorialnego i w rozumieniu Art. 10g. 1. Ustawy o samorządzie gminnym jest strategią rozwoju ponadlokalnego. Ponadto dokument jest odpowiedzią na potrzebę wspólnego planowania rozwoju w obrębie wielu jednostek samorządu terytorialnego powiązanych ze sobą funkcjonalnie, mając na celu zrównoważony rozwój uwzględniający założenia Europejskiego Zielonego Ładu, łącząc dynamiczny rozwój z troską o zachowanie walorów środowiska dla przyszłych pokoleń.

LSR pośrednio dotyczy obszarów wsparcia, które będą wspierane także w ramach innych strategii wobec czego możliwe będzie realizowanie projektów, działań i inicjatyw wykazujących wzajemną synergię i komplementarność.

Ze względu na przyjęte założenia programowe, LSR nie przewiduje wykorzystania wsparcia finansowego z działań programu regionalnego, które nie wdrażają instrumentu RLKS.

Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia

Strategia Rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność jest dokumentem spójnym oraz komplementarnym z innymi dokumentami strategicznymi i planistycznymi szczebla unijnego, krajowego, regionalnego i ponadlokalnego. Zwłaszcza zgodna jest z celami określonymi w Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023 – 2027 (I 13.1. – LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS)) oraz Programem Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021 – 2027 (Priorytet 8 – Rozwój Lokalny Kierowany przez społeczność), z których LSR będzie finansowana. Zastosowanie co najmniej dwóch źródeł finansowania jakim są Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+), pozwoli na realizację założeń LSR (celów i przedsięwzięć) w sposób komplementarny, wzajemnie się uzupełniający, a ich współdziałanie będzie skuteczniejsze niż suma ich oddzielnych działań. Dodatkowo LGD przewiduje korzystanie z innych środków w celu realizacji LSR, jeśli będą one dostępne dla LGD/możliwe do pozyskania.

W LSR określono 3 najistotniejsze cele, obszary tematyczne, które są odpowiedzią na zdiagnozowane problemy, a każdy z nich realizowany będzie przy współdziałaniu funduszy EFRROW i EFS+, dzięki czemu działania „twarde” uzupełniane są działaniami „miękkimi” i odwrotnie, co stanowi istotny element synergii i komplementarności w LSR (zgodnie z zapisami Rozdziału VI LSR).

Określony w LSR Cel 1. *Poprawa dostępu do miejsc pracy*, będzie realizowany za pomocą działań polegających na tworzeniu nowych miejsc pracy poprzez powstawanie jednoosobowych działalności gospodarczych, rozwój firm, rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych. Będą to działania finansowane z EFRROW. Z kolei ich uzupełnieniem będą działania w zakresie podnoszenia aktywności i kompetencji zawodowych oraz cyfrowych mieszkańców niezbędnych na rynku pracy, finansowane z EFS+, co ułatwi wejście na rynek pracy osobom o niskich umiejętnościach lub kompetencjach.

Cel 2. *Poprawa dostępu do edukacji, wiedzy, rozwoju zainteresowań oraz oferty spędzania czasu wolnego*, będzie realizowany poprzez działania edukacyjne (np. półkolonie, warsztaty, wyjazdy studyjne) zwiększające wiedzę, uzdolnienia, zainteresowania dzieci i młodzieży, jak również poprzez wsparcie szkół i nabywanie oraz rozwijanie kompetencji kluczowych uczniów, finansowane z EFS+. Za istotne uznano aby zdobywana wiedza nie była w oderwaniu od lokalnego dziedzictwa i kultury, ale uwzględniała te wartości w życiu młodego pokolenia. Jednak pełna realizacja celu wymaga również działań w zakresie poprawy jakości i dostępności infrastruktury służącej zarówno edukacji jak i spędzaniu czasu wolnego, która będzie finansowana z EFRROW, służąc jednocześnie realizacji działań z EFS+.

Cel 3 *Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych oraz osób w niekorzystnej sytuacji i potrzebujących wsparcia*, będzie realizowany poprzez organizacje usług opiekuńczych, asystenckich, pielęgnacyjnych, dla osób potrzebujących wsparcia zwłaszcza seniorów i osób z niepełnosprawnościami, jak również poprzez wsparcie dzieci i młodzieży oraz rodzin przeżywających trudności, finansowane z EFS+. Uzupełnieniem są również działania aktywizujące i integrujące społeczność lokalną, co ma za zadanie angażowanie ludzi młodych w życie społeczne, integrowanie grup społecznych (młodych, starszych, osób z niepełnosprawnościami) oraz ich uwrażliwianie na wzajemne potrzeby, które będą finansowane z EFRROW.

Oprócz komplementarności i synergii przedsięwzięć w ramach danego jednego celu, cele LSR uzupełniają się wzajemnie. Zdefiniowane przedsięwzięcie nr 1.1 *Rozwój gospodarczy w oparciu o lokalne zasoby, z możliwością wykorzystania rozwiązań innowacyjnych*, przyczyniające się do powstawania nowych miejsc pracy (w ramach celu 1) uzupełnia zarówno cel nr 2 jak i nr 3. Premiowane bowiem będą w lokalnych kryteriach wyboru działalności (podejmowanie, rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej oraz rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych) w sektorach:

- usług edukacyjnych oraz organizacji czasu wolnego, co stanowi uzupełnienie celu.2, oraz
- usług opiekuńczych i tzw. srebrnej gospodarki, co stanowi uzupełnienie celu.3.

Z kolei realizując cel nr 2 w zakresie wspierania edukacji, wiedzy, rozwijania zainteresowań, wspierania szkół i rozwijania kompetencji wśród młodego pokolenia, z pewnością posłuży on rozwojowi gospodarczemu obszaru LGD powodując powstawanie nowych miejsc pracy (cel nr 1). Pozytywny wpływ na rozwój gospodarczy będzie miała również integracja mieszkańców poprzez budowanie i kształtowanie świadomości obywatelskiej w ramach celu nr 3. Aktywna postawa osób dorosłych poprzez nabywanie nowych kompeten-

cji zawodowych i cyfrowych (cel 1, przedsięwzięcie 1.2) będzie dobrym przykładem dla młodego pokolenia zachęcając ich do rozwoju swoich umiejętności i uzdolnień (cel nr 2).

W poniższej tabeli przedstawiono w sposób obrazowy zgodność założonych celów i przedsięwzięć LSR z celami określonymi w programach, w ramach których możliwe jest wsparcie obszaru LGD.

Tabela 22. Zgodność celów i przedsięwzięć LSR z celami określonymi w programach

LSR 2023 – 2029		Zakres wsparcia PS WPR/13.1 LEADER (EFRROW)	Cel szczegółowy FE dla Podkarpa- cia/Priorytet 8 (EFS+)	
CEL	Przedsięwzięcie			
1. Poprawa dostępu do miejsc pracy	1.1 Rozwój gospodarczy w oparciu o lokalne zasoby, z możliwością wykorzystania rozwiązań innowacyjnych	1.Rozwój przedsiębiorczości (...) 2.Rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych (...)	-	
	1.2 Zwiększenie aktywności i kompetencji, w tym cyfrowych mieszkańców niezbędnych na rynku pracy	-	4(g) Wspieranie uczenia się przez całe życie (...)	
2. Poprawa dostępu do edukacji, wiedzy, rozwoju zainteresowań oraz oferty spędzania czasu wolnego	2.1 Rozwój wiedzy, zdolności oraz zainteresowań wśród dzieci i młodzieży poza edukacją formalną	-	4(f) Wspieranie równego dostępu (...)	Rozwój zdolności (...)
	2.2 Wsparcie szkół i podnoszenie jakości edukacji	-		Wsparcie szkół (...)
	2.3 Wsparcie inicjatyw służących zachowaniu i pogłębianiu wiedzy na temat dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji	4. Poprawa dostępu do usług (...) 9. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi	-	
	2.4 Rozwój infrastruktury edukacyjnej i czasu wolnego	4. Poprawa dostępu do usług (...) 6. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej 8. Włączenie społeczne (...)	-	
3. Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych oraz osób w niekorzystnej sytuacji i potrzebujących wsparcia	3.1 Rozwój usług społecznych na rzecz seniorów, osób z niepełnosprawnościami oraz potrzebujących wsparcia	-	4(k) Zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług (...)	
	P.3.2 Wsparcie dzieci i młodzieży zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz rodzin doświadczających trudności	-	4(l) Wspieranie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (...)	
	P.3.3 Kształtowanie świadomości obywatelskiej oraz wsparcie inicjatyw aktywizujących i integrujących, w tym integracja międzypokoleniowa	8. Włączenie społeczne (...) 7.Kształtowanie świadomości obywatelskiej (...)	-	

Źródło: Opracowanie własne

LGD zakłada możliwość realizacji dodatkowych projektów przyczyniających się do osiągnięcia celu nr 2 oraz celu nr 3, z wykorzystaniem środków pozyskanych z innych źródeł niż EFRROW i EFES+. Zależać to będzie od możliwości aplikowania LGD do innych programów (unijnych czy krajowych). Można przypuszczać, że będzie również możliwość aplikowania np. o granty udzielane dla NGO.

Przyjęte kierunki i cele rozwojowe LSR są zgodne z celami określonymi w strategiach, programach regionalnych i ponadlokalnych wyższego rzędu, tj.:

- *Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2030,*
- *Strategią Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030,*
- *Strategią Rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.,*
- *Regionalną Strategią Innowacji Województwa Podkarpackiego na lata 2021 – 2030*
- *Strategią Rozwoju Ponadlokalnego „Dorzecze Wisłoki” na lata 2022 – 2030 (w opracowaniu)*
- *Strategią Rozwoju Powiatu Dębickiego na lata 2015 – 2025,*
- *Strategią Rozwoju Powiatu Jasielskiego na lata 2016 – 2022 (brak aktualizacji, w trakcie opracowania).*

Cele i kierunki działania LSR zgodne są również z dokumentami strategicznymi niższego rzędu, czyli strategiami rozwoju gmin członkowskich LGD: Brzyska, Brzostek, Jodłowa, Pilzno i Skołyszyn obejmującymi nowy okres programowania 2021 – 2027.

W poniżej tabeli przedstawiono w szczegółowy sposób zgodność, komplementarność i spójność celów i założeń LSR z najistotniejszymi nadrzędnymi dokumentami strategicznymi dla obszaru LGD „LIWOCZ”.

Tabela 23. Określenie zgodności oraz spójności celów i przedsięwzięć LSR z innymi dokumentami strategicznymi dla obszaru LGD

Dokument strategiczny	Założenia dokumentu strategicznego	Cele i przedsięwzięcia LSR 2023-2029
<p><i>Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030</i></p>	<p><u>Obszar tematyczny, priorytet, kierunek działania:</u></p> <p>VI.1 Gospodarka i nauka/Cel: Wzmacnianie potencjału regionalnej gospodarki oraz zwiększanie udziału nauki i badań dla innowacyjnego i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego województwa</p> <p>1.2 Inteligentne specjalizacje województwa</p> <p>1.2.1 Wzmacnianie i rozwój inteligentnych specjalizacji gospodarczych regionu</p> <p>1.3. Konkurencyjność gospodarki poprzez innowacje i nowoczesne technologie</p> <p>1.3.1. Budowa „kultury innowacyjności” w gospodarce regionalnej</p> <p>1.3.2. Wspieranie innowacyjności w gospodarce</p> <p>1.3.5. Podnoszenie konkurencyjności rolnictwa w regionie</p> <p>1.3.6. Podnoszenie konkurencyjności gospodarki regionalnej w sektorze turystyki</p> <p>VI.2 Kapitał ludzki i społeczny/ Cel: Wzmocnienie kapitału ludzkiego i społecznego jako podstawy umożliwiającej rozwój regionu oraz podnoszenie poziomu życia mieszkańców</p> <p>2.4 Rynek pracy</p> <p>2.4.1. Aktywizacja zawodowa i utrzymanie zatrudnienia</p> <p>2.4.2. Miejsca pracy dobrej jakości</p>	<p>C.1. Poprawa dostępu do miejsc pracy:</p> <p>P.1.1 Rozwój gospodarczy w oparciu o lokalne zasoby, z możliwością wykorzystania rozwiązań innowacyjnych</p> <p>P.1.2 Zwiększenie aktywności i kompetencji, w tym cyfrowych mieszkańców niezbędnych na rynku pracy</p>

	<p>VI.2 Kapitał ludzki i społeczny/ Cel: jw. 2.1 Edukacja 2.1.1. Poprawa jakości edukacji i dostępności usług edukacyjnych 2.1.2. Rozwój oferty edukacyjnej, jakości kształcenia i wspierania potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci i młodzieży z uwzględnieniem potrzeb regionalnego rynku pracy 2.1.3. Rozwój nowoczesnej infrastruktury edukacyjnej 2.1.4 Kształtowanie i promocja postaw związanych z uczeniem się przez całe życie oraz rozwój placówek kształcenia ustawicznego 2.1.5 Rozwój edukacji nieformalnej 2.3 Kultura i dziedzictwo kulturowe 2.3.1. Tworzenie warunków dla upowszechniania kultury, rozwijania form działalności kulturalnej i interpretacji dziedzictwa wraz ze zwiększeniem kompetencji kulturowych mieszkańców 2.3.2. Wzmacnianie współpracy i partnerstwa na rzecz wykorzystania regionalnych zasobów dziedzictwa i kultury współczesnej jako potencjału rozwojowego 2.3.3. Infrastruktura kultury i zwiększenie atrakcyjności dziedzictwa kulturowego 2.7 Aktywny styl życia i sport 2.7.1. Zapewnienie korzystnych warunków rozwoju sportu 2.7.2. Promocja aktywnego stylu życia</p> <p>VI.3 Infrastruktura dla zrównoważonego rozwoju u środowiska/ Cel: Rozbudowa infrastruktury służącej rozwojowi oraz optymalizacja wykorzystania zasobów naturalnych i energii przy zachowaniu dbałości o stan środowiska przyrodniczego 3.8. Zarządzanie zasobami dziedzictwa przyrodniczego, w tym ochrona i poprawianie stanu różnorodności biologicznej i krajobrazu 3.8.2. Poprawa świadomości ekologicznej społeczeństwa</p> <p>VI.4 Dostępność usług/ Cel: Zwiększenie dostępu obywateli do usług publicznych i podniesienie standardu ich świadczenia dla poprawy jakości życia i wzmacniania procesów rozwojowych 4.2.3. Lokalne działania aktywizujące społeczność regionu</p>	<p>C.2. Poprawa dostępu do edukacji, wiedzy, rozwoju zainteresowań oraz oferty spędzania czasu wolnego:</p> <p>P.2.1 Rozwój wiedzy, zdolności oraz zainteresowań wśród dzieci i młodzieży poza edukacją formalną</p> <p>P.2.2 Wsparcie szkół i podnoszenie jakości edukacji</p> <p>P.2.3 Wsparcie inicjatyw służących zachowaniu i pogłębianiu wiedzy na temat dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji</p> <p>P.2.4 Rozwój infrastruktury edukacyjnej i czasu wolnego</p>
	<p>VI.2 Kapitał ludzki i społeczny/ Cel: jw. 2.6. Włączenie społeczne 2.6.1. Działania zmierzające do zmniejszenia poziomu ubóstwa i wykluczenia społecznego w województwie 2.6.2. Aktywizacja społeczna 2.6.5. Wspieranie rodzin i system pieczy zastępczej</p> <p>VI.4 Dostępność usług/ Cel: jw. 4.2.3. Lokalne działania aktywizujące społeczność regionu</p>	<p>C.3 Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji oraz potrzebujących wsparcia: P.3.1 Rozwój usług społecznych (...) P.3.2 Wsparcie dla dzieci i młodzieży zagrożonych wykluczeniem (...) P.3.3 Kształtowanie świadomości obywatelskiej (...)</p>

<i>Strategia Rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.</i>	Obszary strategiczne- filary rozwoju oraz priorytety: III –Pozarolnicze miejsca pracy i aktywne społeczeństwo 1. Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich 3. Ustawiczny wzrost umiejętności i kompetencji mieszkańców wsi	C.1.Poprawa dostępu do miejsc pracy: P.1.1, P.1.2
	II – Jakość życia i środowiska na obszarach wiejskich 1. Rozwój infrastruktury technicznej obszarów wiejskich III –Pozarolnicze miejsca pracy i aktywne społeczeństwo 2. Aktywni obywatele, aktywne społeczeństwo, silne organizacje pozarządowe 3. Ustawiczny wzrost umiejętności i kompetencji mieszkańców wsi 4. Zdrowy i aktywny styl życia na wsi	C.2. Poprawa dostępu do edukacji (...): P.2.1, P.2.2, P.2.3, P.2.4
	II –Jakość życia i środowiska na obszarach wiejskich 4. Dostępność wysokiej jakości usług publicznych	C.3. Włączenie społeczne (...): P.3.1, P.3.2, P.3.3
<i>Regionalna Strategia Innowacji Województwa Podkarpackiego na lata 2021 – 2030</i>	Cele strategiczne i operacyjne: 2. Wzrost innowacyjności i konkurencyjności podkarpackich przedsiębiorstw 2.2 Tworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości 2.3. Pobudzanie podnoszenia poziomu innowacyjności przedsiębiorstw 2.4. Wzmocnienie konkurencyjności przedsiębiorstw	C.1.Poprawa dostępu do miejsc pracy: P.1.1, P.1.2
	3. Rozwój potencjału kadrowego i kultury sprzyjającej podnoszeniu innowacyjności regionu 3.2. Rozwój umiejętności, kwalifikacji i kompetencji kadr regionalnej gospodarki i administracji 3.3. Wzmocnienie kultury współpracy i innowacji społecznych	C.2. Poprawa dostępu do edukacji (...): P.2.1, P.2.2, P.2.3, P.2.4
<i>Strategia Rozwoju Powiatu Dębickiego na lata 2015 – 2025</i>	Cele strategiczne, operacyjne i szczegółowe: 1. Sprzyjające warunki dla rozwoju lokalnej przedsiębiorczości, zwłaszcza wynikającej z zasobów endogennych i dominujących branż przemysłu. 1.1. Rozwój istniejących kluczowych przemysłów przede wszystkim: oponiarskiego, spożywczego (w tym także rozwój rolnictwa ekologicznego), chemicznego oraz usług logistyczno-transportowych 1.2. Innowacyjny sektor małej i średniej przedsiębiorczości 1.3. Rozwój nowych podmiotów gospodarczych	C.1.Poprawa dostępu do miejsc pracy: P.1.1, P.1.2
	3. Wysoka atrakcyjność lokalizacyjna powiatu, w tym korzystne warunki dla rozwoju zawodowego młodzieży 3.1. Wysokiej jakości warunki dla rozwoju zawodowego młodzieży 3.2. Wysokiej jakości infrastruktura i oferta przemysłów czasu wolnego 3.4. Rozwój inicjatyw obywatelskich oraz działalności społecznych	C.2. Poprawa dostępu do edukacji (...): P.2.1, P.2.2, P.2.3, P.2.4 C.3. Włączenie społeczne (...): P.3.1, P.3.2, P.3.3

<i>Strategia Rozwoju Powiatu Jasielskiego 2016 – 2022</i>	<p>Pole strategiczne 1 Zrównoważony rozwój gospodarczy powiatu w oparciu o inteligentne specjalizacje Podkarpacia</p> <p>Priorytet 1 Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości, innowacyjności i sieci współpracy</p> <p>Cel 1 Tworzenie bazy do rozwoju przedsiębiorczości i wspieranie jej rozwoju</p> <p>Cel 2 Dywersyfikacja działalności gospodarczej</p> <p>Priorytet 3 Rozwój rolnictwa i kreowanie pozarolniczych źródeł dochodów na wsi</p> <p>Cel 1 Wzrost efektywności gospodarstw rolnych</p> <p>Cel 2 Kreowanie pozarolniczych źródeł dochodu</p>	<p>C.1. Poprawa dostępu do miejsc pracy: P.1.1, P.1.2</p>
	<p>Pole strategiczne 2 Poprawa jakości i dostępności usług publicznych</p> <p>Priorytet 3 Rozwój usług edukacyjnych dla wszystkich grup wiekowych</p> <p>Cel 2 Podniesienie poziomu jakości edukacji w szkołach ponadgimnazjalnych</p> <p>Cel 3 Wzmocnienie funkcji wychowawczej jednostek edukacyjnych</p> <p>Priorytet 4 Wykorzystanie usług kulturalnych dla rozwoju społecznogospodarczego</p> <p>Cel 1 Rozwój i promocja kultury i dziedzictwa powiatu</p> <p>Cel 2 Ochrona kultury i dziedzictwa powiatu</p> <p>Pole strategiczne 3 Poprawa spójności i rozwijanie potencjału powiatu</p> <p>Priorytet 2 Rozwój obszarów wiejskich</p> <p>Cel 1 Infrastruktura techniczna na terenach wiejskich</p> <p>Cel 2 Integracja i aktywizacja społeczności wiejskiej</p>	<p>C.2. Poprawa dostępu do edukacji (...): P.2.1, P.2.2, P.2.3, P.2.4</p>
	<p>Pole strategiczne 2 Poprawa jakości i dostępności usług publicznych</p> <p>Priorytet 2 Poprawa dostępności usług zdrowotnych i pomocy społecznej</p> <p>Cel 2 Działania na rzecz osób zagrożonych marginalizacją lub wykluczeniem społecznym</p> <p>Cel 3 Wspieranie rozwoju aktywności osób niepełnosprawnych oraz osób przewlekłe chorych psychicznie</p>	<p>C.3. Włączenie społeczne (...): P.3.1, P.3.2, P.3.3</p>

Źródło: Opracowanie własne

LSR zakłada zintegrowane podejście do zasobów, sektorów, partnerów oraz branż działalności gospodarczej w celu kompleksowej realizacji przedsięwzięć. Dlatego potrzebne jest zaangażowanie różnych podmiotów (JST, NGO, przedsiębiorcy, rolnicy, grupy w niekorzystnej sytuacji), a przedsięwzięcia muszą być realizowane z zastosowaniem różnych metod (konkurs, grant, projekt partnerski/operacje realizowane w partnerstwie) wspomaganych animacją. W ramach niniejszej LSR planuje się podjęcie działań, które w efekcie mają przyczynić się do realizacji celów strategicznych i osiągnięcia określonej wizji obszaru. Do realizacji Strategii Rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność zaangażowane zostaną zidentyfikowane na obszarze LGD zasoby:

- przyrodniczo-krajobrazowe sprzyjające turystyce, rekreacji i wypoczynkowi,
- społeczne (angażowanie lokalnych organizacji/institucji we wdrażanie LSR),
- ludzkie (wspieranie podnoszenia poziomu wiedzy, kwalifikacji, kompetencji, aktywności i integracji oraz istotne dla innowacyjnej przedsiębiorczości),
- infrastrukturalne (wykorzystanie istniejącej oraz wspieranie jej rozwoju),
- kulturowe i historyczne (kultywowanie lokalnego dziedzictwa oraz pamięć o nim),
- gospodarcze (wykorzystanie istniejącego potencjału do rozwoju innowacji oraz potencjału gospodarstw rolnych).

Mając duży zakres możliwości realizacji projektów w ramach dostępnych programów, daje to sposobność koncentracji środków na zakładanych obszarach. Obszary, które wskazano w LSR to potrzeba tworzenia miejsc pracy poprzez rozwój przedsiębiorczości innowacyjnej oraz rolniczej, potrzeba edukacji, nabywania wiedzy i rozwoju zainteresowań, potrzeby w zakresie usług społecznych (opiekuńczych i pomocowych) ze względu na starzejące się społeczeństwo, wykluczenie społeczne, ale i potrzeby integracji i aktywizacji społecznej. Przedsięwzięcia, które będą realizowane w ramach LSR nie będą dotyczyły jednego tylko miejsca, czy grupy beneficjentów. Strategia ma za zadanie zaktywizować wokół wskazanych pomysłów jak największe grono różnych partnerów – od gospodarczych jak rolnicy, drobni przedsiębiorcy, firmy poprzez przedstawicieli sektora samorządowego, na organizacjach społecznych i mieszkańcach kończąc. W samym procesie zakładania LGD i przygotowywania strategii zaangażowane były osoby z różnych środowisk, co przy dalszej aktywizacji i promowaniu rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność i LGD pozwoli na realizację projektów przez różne środowiska. Zintegrowanie LSR wynika również z zaangażowania wielu środowisk do jej budowy.

Założony sposób realizacji celów wymaga mobilizacji różnych grup społecznych wokół zaplanowanych przedsięwzięć i zadań. *Podział środków finansowych* w poszczególnych działaniach planowanych przez LGD, zastosowanie *zróżnicowanych metod wdrażania* oraz *dobór zakres wsparcia*:

- pozwoli na realizację projektów przez mieszkańców, przedsiębiorców, rolników, ale też organizacje społeczne, czy samorządy, przy jednoczesnym braku dominacji sektora publicznego,
- uwzględni możliwości organizacyjne, finansowe, potencjał kadrowy, kwalifikacje i doświadczenie potencjalnych beneficjentów oraz obszar ich działalności,
- zapewni dotarcie do grup docelowych określonych w LSR, w tym grup osób w niekorzystnej sytuacji.

Dzięki podejściu LEADERA możliwe jest wdrażanie LSR opartej na silnych stronach obszaru, obejmującej obszar spójny terytorialnie (podejście terytorialne), który charakteryzuje się spójnością geograficzną, gospodarczą, społeczną, kulturową, historyczną oraz przyrodniczą. Oddolny charakter działań zapewnił partycypacyjny (oparty na uczestnictwie) sposób podejmowania decyzji, angażowanie lokalnych uczestników obejmujących całą wspólnotę, społeczne i gospodarcze grupy interesu i reprezentatywne instytucje publiczne. Partnerskie podejście pozwala na wspólną pracę LGD jako grupy prywatnych, społecznych i publicznych uczestników działających jako partnerzy, nad formułowaniem strategii i planu działań dla rozwoju obszaru LGD. Koncepcja LEADER i jej wdrażanie są innowacyjne same w sobie, dodatkowo LSR promuje i określa nowe działania jako innowacyjne dla obszaru. Działania i projekty zawarte w LSR są powiązane i koordynowane jako spójna całość, która łączy działania z różnych dziedzin gospodarki, co zapewnia zintegrowane. LSR zakłada zaangażowanie różnych podmiotów we wspólne projekty, animacje do współpracy oraz wymiany doświadczeń i rozpowszechniania dobrych praktyk.

Określone założenia, cele i przedsięwzięcia LSR, pozwalają na zdefiniowanie konkretnych korzyści (wartości dodanej), które nie zostałyby osiągnięte bez podejścia LEADER oraz wykorzystania finansowania z dwóch funduszy, tj.:

- efekt skali w wyniku komplementarności i synergii pomiędzy projektami/przedsięwzięciami (realizacja projektów „miękkich” ze wsparciem inwestycyjnym-projektami „twardymi” w ramach jednego celu),
- współdziałanie między projektami z kilku sektorów oraz zaspakajanie potrzeb grup docelowych w sposób kompleksowy (szkolenia, kursy, podnoszenie kwalifikacji – sektor społeczny, a następnie tworzenie miejsc pracy – sektor gospodarczy, tworzenie warunków infrastrukturalnych dla edukacji i wypoczynku – sektor publiczny i społeczny, a następnie działania rozwijające wiedzę i zainteresowania oraz usługi opiekuńcze – sektor publiczny, społeczny i gospodarczy),
- współdziałanie pomiędzy celami gospodarczymi i społecznymi (nabywanie wiedzy, edukacja przyczynia się tworzenia miejsc pracy poprzez lokalną przedsiębiorczość, z kolei sektor gospodarczy (cel 1) ma istotny wpływ na zaspakajanie potrzeb edukacyjnych (cel 2) oraz opiekuńczych i zdrowotnych (cel 3),

- możliwość realizacji projektów wykraczająca poza obszar jednostek administracyjnych gmin (projekty w partnerstwie, projekty na rzecz grupy docelowej z obszaru większego niż jedna gmina),
- rozwój współpracy, partnerstwa i zacieśnienie relacji pomiędzy członkami LGD zaangażowanymi w realizację LSR, a organizacjami pozarządowymi, mieszkańcami i instytucjami publicznymi będącymi beneficjentami udzielonej pomocy,
- rozwój współpracy, partnerstwa i zacieśnienie relacji pomiędzy organizacjami/podmiotami oraz sektorami społecznym, gospodarczym i publicznym „z” i „poza” obszaru LGD poprzez wspólną realizację projektów (partnerstwo, do którego LGD będzie animowało i zachęcało).

Rozdział VI Cele i wskaźniki

6.1 Specyfikacja i opis celów, przypisanych im przedsięwzięć oraz ich uzasadnienie

Przy zastosowaniu partycypacyjnych metod budowania niniejszej strategii, po dokonaniu analizy obszaru, jego zasobów, problemów i potrzeb, szans oraz zagrożeń rozwojowych określonych w rozdziale V ustalono trzy priorytetowe cele LSR oraz zdefiniowano przedsięwzięcia, które je realizują (**zgodnie z załącznikiem nr 1 do LSR**). Zdefiniowane cele stanowią odpowiedź na najistotniejsze potrzeby mieszkańców, wynikające z problemów występujących na obszarze LGD.

Występujące na obszarze LGD problemy, którymi są: mała liczba miejsc pracy, trudności w znalezieniu zatrudnienia (często ze względu na wiek 45+), zjawisko długotrwałego pozostawania bez zatrudnienia zwłaszcza wśród kobiet, kwalifikacje zawodowe części mieszkańców niedostosowane do potrzeb rynku pracy, niskie lub brak kompetencji cyfrowych pracowników, zanikająca produkcja rolna i niewykorzystywane zasoby rolnicze obszaru, trudności w pozyskiwaniu pracowników (szczególnie o konkretnych specjalnościach) na lokalnym rynku pracy, ograniczone możliwości rozwoju lokalnych przedsiębiorstw, w tym wdrażania nowoczesnych i innowacyjnych rozwiązań ze względu na ich słabą kondycję finansową, odpływ ludzi młodych ze względu na brak lub mało atrakcyjne miejsca pracy, niski poziom aktywności ekonomicznej ludności; pozwoliły na zdefiniowanie jednej z najistotniejszych potrzeb jaką jest „tworzenie miejsc pracy poprzez umożliwienie rozwoju gospodarczego w oparciu o posiadane zasoby oraz przy zastosowaniu rozwiązań innowacyjnych, a także podnoszenie kompetencji i kwalifikacji mieszkańców”. W wyniku zdiagnozowanej potrzeby zdefiniowano **Cel 1. Poprawa dostępu do miejsc pracy**. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez realizację dwóch przedsięwzięć, stanowiących rozwiązanie zdiagnozowanych problemów, tj.:

- 1.1 Rozwój gospodarczy w oparciu o lokalne zasoby, z możliwością wykorzystania rozwiązań innowacyjnych,
- 1.2 Zwiększenie aktywności i kompetencji, w tym cyfrowych mieszkańców niezbędnych na rynku pracy.

Z kolei problemy obszaru LGD polegające na: braku oferty w zakresie nabywania oraz rozwijania zainteresowań i uzdolnień dzieci i młodzieży, nierówne szanse dzieci i młodzieży z obszarów wiejskich w dostępie do dodatkowych zajęć, zanikające zainteresowanie tradycjami i zwyczajami ludowymi oraz ich kulturowaniem wśród młodego pokolenia, ograniczona oferta spędzania czasu wolnego zwłaszcza dla dzieci i młodzieży, niewystarczająco rozwinięta infrastruktura edukacyjna, rekreacyjna, sportowa, mała atrakcyjność miejsc rekreacji dla młodzieży; pozwoliły na zdefiniowanie istotnej potrzeby jaką jest „wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszarów wiejskich, zapewnienie im możliwości rozwoju wiedzy i zainteresowań, a zarazem zapewnienie im warunków do wypoczynku i rekreacji z uwzględnieniem dostępności tego rodzaju infrastruktury”. W wyniku zdiagnozowanej potrzeby zdefiniowano **Cel 2. Poprawa dostępu do edukacji, wiedzy, rozwoju zainteresowań oraz oferty spędzania czasu wolnego**. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez realizację czterech przedsięwzięć, stanowiących rozwiązanie zdiagnozowanych problemów, tj.:

- 2.1 Rozwój wiedzy, zdolności oraz zainteresowań wśród dzieci i młodzieży poza edukacją formalną,
- 2.2 Wsparcie szkół i podnoszenie jakości edukacji,
- 2.3 Wsparcie inicjatyw służących zachowaniu i pogłębianiu wiedzy na temat dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji,
- 2.4 Rozwój infrastruktury edukacyjnej i czasu wolnego.

Za istotne uznano również problemy społeczne obszaru LGD polegające na: starzeniu się społeczeństwa, trudnościach w zapewnieniu opieki osobom starszym i z niepełnosprawnościami zarówno samotnym jak i tym które są opuszczone przez rodziny, w tym pracujące za granicą, niewystarczającej liczbie opiekunów osób starszych zwłaszcza przewlekle chorych, małym zaangażowaniu osób młodych w życie społeczne, niskim poziomie integracji społeczności lokalnych oraz zbyt niskim poziomem integracji osób z niepełnosprawnościami w społeczności lokalnej, trudnościach opiekuńczo-wychowawczych w rodzinach, tzw. dziedziczeniu ubóstwa. Zdiagnozowane problemy pozwoliły na określenie istotnej potrzeby jaką jest „objęcie opieką i wsparciem osób tego potrzebujących zarówno ze względu na podeszły wiek, niepełnosprawność ale

i inne problemy zagrażające wykluczeniu społecznemu mieszkańców przy jednoczesnej dbałości o integrację i rozwój społeczeństwa obywatelskiego”. W wyniku zdiagnozowanej potrzeby zdefiniowano **Cel 3. Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych oraz osób w niekorzystnej sytuacji i potrzebujących wsparcia**. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez realizację trzech przedsięwzięć, stanowiących rozwiązanie zdiagnozowanych problemów, tj.:

- 3.1 Rozwój usług społecznych na rzecz seniorów, osób z niepełnosprawnościami oraz potrzebujących wsparcia,
- 3.2 Wsparcie dzieci i młodzieży zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz rodzin doświadczających trudności,
- 3.3 Kształtowanie świadomości obywatelskiej oraz wsparcie inicjatyw aktywizujących i integrujących, w tym integracja międzypokoleniowa.

Założone w LSR cele i działania mają charakter zintegrowany. Koncentrując się bowiem na rozwiązywaniu najistotniejszych problemów oraz mają największą szansę na osiągnięcie oczekiwanych zmian. Jednocześnie wykazują synergię, współdziałając w osiąganiu wyznaczonych celów oraz komplementarność poprzez wzajemne uzupełnianie się i dopełnianie.

Obszar LGD posiada liczne zasoby, które w ramach planowanych przedsięwzięć zostaną zaangażowane w proces zaspakajania najistotniejszych potrzeb społeczności wiejskiej. Zasoby kapitału ludzkiego zostaną zaktywizowane na rynku pracy poprzez podnoszenie ich kwalifikacji i wiedzy. Walory przyrodniczo-krajobrazowe (turystyczne), dziedzictwo kulturowe i historyczne, lokalne produkty oraz istniejące gospodarstwa rolne i lokalne firmy będą stanowić bazę do rozwoju przedsiębiorczości i tworzenia miejsc pracy z wykorzystaniem innowacyjnych pomysłów. Zwłaszcza w celu nr 2 wykorzystane zostaną zasoby kapitału ludzkiego - dzieci i młodzieży jak również zasoby kulturowe budujące tożsamość obszaru LGD. Zapewnienie lepszego dostępu młodemu pokoleniu do edukacji oraz rozwoju ich umiejętności i uzdolnień ma szczególny wpływ na ich możliwości intelektualne, które zaczynają kształtować się już od najmłodszych lat życia. Jednym z czynników warunkujących rozwój młodego pokolenia jest dostęp do edukacji i wiedzy, który przyczynia się z kolei do rozwoju społeczno-gospodarczego danego obszaru. Inwestowanie w podnoszenie jakości kapitału ludzkiego pozwala dokonać pozytywnych przemian, w tym wsi, rolnictwa, zwiększyć konkurencyjność i rozwój gospodarczy. Wymaga to jednak wieloletnich działań związanych z edukacją, zwiększeniem dostępności do wiedzy i informacji, rozbudową infrastruktury, która podnosi standard i jakość życia, w tym wypoczynku. Istotnym zasobem wykorzystywanym do realizacji celów LSR będzie również potencjał społeczny w postaci działających organizacji pozarządowych.

6.2 Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania

Dla zapewnienia spójności, synerгии i komplementarności LSR zaplanowano współdziałanie funduszy EFRROW i EFS+ w ramach każdego z założonych celów, stanowiących źródło ich finansowania.

Cel nr 1. Poprawa dostępu do miejsc pracy, finansowany jest z:

- EFRROW poprzez przedsięwzięcie nr 1.1 Rozwój gospodarczy w oparciu o lokalne zasoby, z możliwością wykorzystania rozwiązań innowacyjnych, oraz
- EFS+ poprzez przedsięwzięcie nr 1.2 Zwiększenie aktywności i kompetencji, w tym cyfrowych mieszkańców niezbędnych na rynku pracy.

Cel nr 2. Poprawa dostępu do edukacji, wiedzy, rozwoju zainteresowań oraz oferty spędzania czasu wolnego, finansowany jest z:

- EFRROW poprzez przedsięwzięcia nr 2.3 Wsparcie inicjatyw służących zachowaniu i pogłębianiu wiedzy na temat dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji i 2.4 Rozwój infrastruktury edukacyjnej i czasu wolnego, oraz
- EFS+ poprzez przedsięwzięcia nr 2.1 Rozwój wiedzy, zdolności oraz zainteresowań wśród dzieci i młodzieży poza edukacją formalną i 2.2 Wsparcie szkół i podnoszenie jakości edukacji.

Z kolei cel nr 3. Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych oraz osób w niekorzystnej sytuacji i potrzebujących wsparcia, finansowany jest z:

- EFRROW poprzez przedsięwzięcie nr 3.3 Kształtowanie świadomości obywatelskiej oraz wsparcie inicjatyw aktywizujących i integrujących, w tym integracja międzypokoleniowa, oraz
- EFS+ poprzez przedsięwzięcia nr 3.1 Rozwój usług społecznych na rzecz seniorów, osób z niepełnościami oraz potrzebujących wsparcia i 3.2 Wsparcie dzieci i młodzieży zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz rodzin doświadczających trudności.

6.3 Przedsięwzięcia realizowane w ramach RLKS oraz sposoby ich realizacji

W ramach RLKS oraz w ramach partnerstwa ze społecznością lokalną założono realizację wyznaczonych celów LSR poprzez następujące przedsięwzięcia:

Przedsięwzięcie 1.1 Rozwój gospodarczy w oparciu o lokalne zasoby, z możliwością wykorzystania rozwiązań innowacyjnych, realizowane w formule konkursowej (EFRROW) zakłada udzielenie wsparcia na podejmowanie i rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej oraz rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych (tworzenia lub rozwijanie gospodarstw agroturystycznych, zagród edukacyjnych, gospodarstw opiekuńczych). Przedsięwzięcie skierowane jest do mieszkańców obszaru LGD – osób fizycznych, które chcą stworzyć dla siebie miejsce pracy poprzez podjęcie działalności gospodarczej, jak również do mikro i małych firm, które chcą rozwijać swoją działalność przyczyniając się do rozwoju obszaru i tworzenia miejsc pracy. Wsparcie kierowane jest również do rolników i ich rodzin, którzy będą mogli stworzyć dla siebie miejsce pracy ze stałym źródłem dochodu poprzez świadczenie usług polegających na wynajmowaniu pokoi, sprzedaży posiłków domowych i świadczeniu innych usług związanych z pobytem turystów, organizację ich czasu wolnego, czy oferowaniu atrakcji niedostępnych poza obszarami wiejskimi, korzystając z posiadanych zasobów obszaru oraz ich gospodarstwa rolnego.

Przedsięwzięcie uwzględnia posiadane zasoby zdiagnozowane na obszarze, w tym walory przyrodniczo-krajobrazowe (atrakcyjność przyrodniczą), zasoby kulturowe oraz lokalne produkty sprzyjające działalności branży turystycznej. Działalności turystyczna na obszarze LGD będzie wspierana poprzez przyznawanie dodatkowych punktów w kryteriach wyboru operacji. Za niezbędne uznano również premiowanie w ramach lokalnych kryteriów przedsiębiorczości nakierowanej na świadczenie usług edukacyjnych i tzw. gospodarki czasu wolnego, jak również usług opiekuńczych oraz tzw. srebrnej gospodarki, co przyczyni się do realizacji wszystkich założonych celów LSR.

Kierując się zasadą zrównoważenia środowiskowego i mając na uwadze konieczność jego ochrony, w ramach przedsięwzięcia wspierane będą również działania przyjazne dla środowiska, tj. wykorzystujące odnawialne źródła energii (OZE). Ten rodzaj działań będzie również wspierany poprzez przyznawanie dodatkowych punktów w kryteriach wyboru operacji.

W ramach przedsięwzięcia za niezbędne uznano promowanie rozwiązań „innowacyjnych”, co będzie miało także odzwierciedlenie w lokalnych kryteriach wyboru (zgodnie z zapisami Rozdziału VII.7.3).

Przedsięwzięcie 1.2 Zwiększenie aktywności i kompetencji, w tym cyfrowych mieszkańców niezbędnych na rynku pracy, realizowane w formule grantowej (EFS+) zakłada wsparcie osób dorosłych o niskich umiejętnościach lub kompetencjach podstawowych, w tym cyfrowych realizowane poza systemem BUR i PSF umożliwiające wdrażanie Upskilling pathways - ścieżki poprawy umiejętności, w tym poprzez docieranie do grup docelowych. Wsparcie skierowane jest (zgodnie z programem) do grupy docelowej:

- osób wykazujących największą lukę kompetencyjną oraz posiadających największe potrzeby edukacyjne (w tym osoby starsze, osoby o niskich kwalifikacjach, osoby z niepełnościami), oraz
- osób dorosłych z niskim poziomem umiejętności podstawowych lub wykształcenia zainteresowanych podnoszeniem kompetencji podstawowych, w tym cyfrowych.

Przedsięwzięcie 2.1 Rozwój wiedzy, zdolności oraz zainteresowań wśród dzieci i młodzieży poza edukacją formalną, realizowane w formule grantowej (EFS+) zakłada wsparcie różnych form rozwijających

kompetencje, uzdolnienia, umiejętności, wiedzę oraz zainteresowania uczniów (np. poprzez zajęcia realizowane w obszarze bezpośrednio związanym z tematem rozwijanych kompetencji, umiejętności, uzdolnień i wiedzy; korepetycje, szkolenia, warsztaty, wyjazdy studyjne i szkoleniowe, półkolonie tematyczne). W wyniku przeprowadzonych konsultacji z lokalną społecznością za najistotniejsze dla obszaru LGD uznano m.in. potrzebę nabywania wiedzy i rozwijania uzdolnień informatycznych (np. robotyka), językowych (np. język angielski), technicznych (np. poprzez inspirowanie nauką, eksperymentem, doświadczeniem) oraz ekologicznych (np. ochrona środowiska, zmiany klimatu). Za ważne uznano również wspieranie zainteresowań sportowych oraz rozwijających zdolności manualne (np. plastyczne). Grupę docelową przedsięwzięcia (zgodnie z programem) stanowią: uczniowie szkół i placówek systemu oświaty, kadra dydaktyczna szkół z terenu objętego LSR.

Przedsięwzięcie 2.2 Wsparcie szkół i podnoszenie jakości edukacji, realizowane w formule grantowej (EFS+) zakłada wsparcie uczniów w nabywaniu i rozwijaniu kompetencji kluczowych, podnoszenie kwalifikacji/kompetencji zawodowych nauczycieli, pracowników dydaktycznych i kadry zarządzającej szkół, wsparcie psychologiczno-pedagogiczne uczniów i nauczycieli, włączenie rodziców w działalność szkoły, wdrażanie programów dotyczących przeciwdziałania zjawiskom patologicznym w szkole, w tym wszelkiego rodzaju dyskryminacji uczniów oraz wsparcie szkół w budowaniu świadomości uczniów i rodziców w zakresie edukacji ekologicznej. Za najistotniejsze dla obszaru LGD uznano m.in. potrzebę wsparcia uczniów w wyrównywaniu ich kompetencji kluczowych (np. zajęcia logopedyczne, wyrównawcze) oraz potrzebę wsparcia psychologiczno-pedagogicznego. Grupę docelową przedsięwzięcia (zgodnie z programem) stanowią:

- szkoły oraz placówki systemu oświaty z wyłączeniem przedszkoli,
- uczniowie szkół lub placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie ogólne,
- nauczyciele,
- otoczenie społeczno-gospodarcze szkół,
- kadra zarządzająca szkołą/ placówką systemu oświaty, oraz
- rodzice i prawni opiekunowie uczniów.

Przedsięwzięcie 2.3 Wsparcie inicjatyw służących zachowaniu i pogłębianiu wiedzy na temat dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji, realizowane w formule grantowej (EFRROW) ma na celu zachęcenie mieszkańców, zwłaszcza młodego pokolenia (środowiska młodzieżowego) do kultywowania lokalnych tradycji. W wyniku diagnozy za istotne dla obszaru LGD uznano również potrzebę aktywizacji organizacji pozarządowych działających na rzecz zachowania dziedzictwa lokalnego, poszerzenie ofert kulturowej obszaru oraz umożliwienie realizacji takich działań jak np. wspieranie działalności lokalnych zespołów ludowych, artystycznych, tworzenie zespołów instrumentalno-wokalnych, zakup strojów ludowych, tworzenie izb pamięci, organizowanie spotkań, warsztatów, imprez kulturalnych, konkursów, wydawanie publikacji.

Przedsięwzięcie 2.4 Rozwój infrastruktury edukacyjnej i czasu wolnego, realizowane w formule konkursowej (EFRROW) ma na celu poprawę dostępu oraz podniesienie jakości infrastruktury związanej z edukacją oraz wypoczynkiem i aktywnym spędzaniem czasu wolnego zwłaszcza przez dzieci i młodzież. Podejmowane działania infrastrukturalne będą uwzględniać aspekt poprawy „dostępności”, w tym dla osób ze szczególnymi potrzebami. Przedsięwzięcie odpowiada na zidentyfikowane w diagnozie problemy i potrzeby związane z niewystarczającymi nakładami na ten rodzaj infrastruktury, które powodują niedostosowanie, a nawet brak oferty dla tej grupy odbiorców. W wyniku diagnozy za najistotniejsze dla obszaru LGD uznano potrzebę realizacji takich działań jak np. wyposażenie pracowni/świetlic oraz budowę: boiska, budynku pełniącego funkcję organizacyjno-rekreacyjną przy boisku, kortu tenisowego, miasteczka rowerowego, placu zabaw. Przedsięwzięcie będzie realizowane przez JSFP, a operacje będą służyły zaspokajaniu potrzeb społeczności lokalnej.

Przedsięwzięcie 3.1 Rozwój usług społecznych na rzecz seniorów, osób z niepełnosprawnościami oraz potrzebujących wsparcia, realizowane w formule grantowej (EFS+) zakłada zwiększenia dostępności oraz zwiększenia liczby osób korzystających z usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej, w tym szczególnie w obszarze pomocy społecznej. Realizowane działania będą zgodne z założonymi w programie. W wyniku diagnozy za najistotniejsze dla obszaru LGD uznano potrzebę realizacji takich działań jak np.

wsparcie skierowane do osób potrzebujących pomocy w codziennym funkcjonowaniu oraz osób z niepełnościami poprzez sąsiedzkie usługi opiekuńcze, wsparcie rehabilitacyjne oraz wsparcie seniorów poprzez ich aktywizację w ramach tzw. „klubów seniora”. Grupami docelowymi przedsięwzięcia (zgodnie z programem) są:

- osoby potrzebujące wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, osoby starsze, osoby z niepełnościami oraz opiekunowie faktyczni w/w osób,
- otoczenie w/w osób (w zakresie jaki jest niezbędny dla udzielanego wsparcia),
- kadra pracująca na rzecz świadczenia wysokiej jakości usług społecznych w środowisku lokalnym, w tym szczególnie pracowników pomocy społecznej.

Przedsięwzięcie 3.2 Wsparcie dzieci i młodzieży zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz rodzin doświadczających trudności, realizowane w formule grantowej (EFS+) zakłada działania skierowane do dzieci i młodzieży zagrożonych wykluczeniem społecznym wymagających wsparcia oraz działania skierowane do rodzin wychowujących dzieci, w tym rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze lub doświadczających kryzysu oraz otoczenia ww. osób/rodzin, co w wyniku diagnozy problemów i potrzeb uznano za najistotniejsze w tym obszarze społecznym, proponując np. tworzenie świetlic socjoterapeutycznych dla dzieci i młodzieży. Realizowane działania oraz grupy docelowe są zgodne z założonymi w programie. Grupami docelowymi przedsięwzięcia są:

- osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osoby najbardziej potrzebujące, osoby przebywające w rodzinach oraz różnego rodzaju placówkach całodobowych,
- rodziny wychowujące dzieci, w tym rodziny przeżywające trudności opiekuńczo-wychowawcze oraz doświadczające kryzysu,
- otoczenie w/w osób (w zakresie jaki jest niezbędny dla udzielanego wsparcia),
- kadra pracująca w placówkach, kandydaci/trenerzy i opiekunowie dla osób usamodzielnianych, niezbędne do realizacji projektu w zakresie świadczenia wysokiej jakości usług na rzecz dzieci, młodzieży i rodziny.

Przedsięwzięcie 3.3 Kształtowanie świadomości obywatelskiej oraz wsparcie inicjatyw aktywizujących i integrujących, w tym integracja międzypokoleniowa, realizowane w formule grantowej (EFRROW) zakłada wzrost poziomu aktywności i integracji mieszkańców oraz poczucia tożsamości z obszarem. Przedsięwzięcie odpowiada również na zidentyfikowane w diagnozie problemy i potrzeby związane z niskim zaangażowaniem mieszkańców (szczególnie młodzieży i seniorów) w życie społeczne obszaru oraz ciągle niewystarczającą aktywność organizacji pozarządowych w tym zakresie. Przedsięwzięcie skierowane jest głównie do organizacji pozarządowych w celu pobudzenia ich działań i kompetencji (np. poprzez współpracę partnerską) oraz przeciwdziałanie wykluczeniu z życia społecznego osób w niekorzystnej sytuacji i potrzebujących wsparcia. W wyniku diagnozy za najistotniejsze dla obszaru LGD uznano potrzebę realizacji takich działań jak np. kształcenie liderów życia społecznego wśród ludzi młodych - rada młodzieżowa, szkolenia, warsztaty, imprezy, w tym międzypokoleniowe.

Sposób realizacji każdego z przedsięwzięć (konkurs/projekt grantowy) określono również w załączniku nr 1. Cele i przedsięwzięcia, do LSR.

6.4 Przypisanie wskaźników do celów i przedsięwzięć w kontekście ich adekwatności

Dla zapewnienia prawidłowej, a zarazem pełnej realizacji sprecyzowanych celów konieczne było określenie wskaźników produktu i rezultatu, które pozwolą na kontrolę procesu wdrażania strategii. Wskaźniki zawarte w lokalnej strategii rozwoju mają za zadanie mierzyć postępy w realizacji LSR, zarówno w odniesieniu do przedsięwzięć jak i samych celów strategii. Przedstawione poniżej wskaźniki są adekwatne zarówno w stosunku do celów jak i przedsięwzięć LSR. Nawiązują do specyfiki obszaru i jego silnych stron. Bazują na potencjale materialnym i niematerialnym obszaru, wykorzystują dostrzeżone szanse. Efekty wskaźników są mierzalne oraz zgodne z logiką interwencji. Są one również zgodne ze wskaźnikami określonymi dla programów, w ramach których planowane jest finansowanie LSR.

Na osiągnięcie celu nr 1 *Poprawa dostępu do miejsc pracy*, bezpośrednio wpłynie realizacja następujących wskaźników produktu i rezultatu w każdym z przedsięwzięć:

Numer i nazwa przedsięwzięcia	Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu
1.1 Rozwój gospodarczy w oparciu o lokalne zasoby, z możliwością wykorzystania rozwiązań innowacyjnych	Liczba podmiotów, które uzyskały wsparcie	Nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR
		Liczba przedsiębiorstw rolnych, w tym przedsiębiorstw zajmujących się biogospodarką, rozwiniętych dzięki wsparciu w ramach WPR
1.2 Zwiększenie aktywności i kompetencji, w tym cyfrowych mieszkańców niezbędnych na rynku pracy	Liczba osób dorosłych objętych wsparciem w zakresie umiejętności lub kompetencji podstawowych, realizowanych poza Bazą Usług Rozwojowych	Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu
	Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	
	Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	

Na osiągnięcie celu nr 2 *Poprawa dostępu do edukacji, wiedzy, rozwoju zainteresowań oraz oferty spędzania czasu wolnego*, bezpośrednio wpłynie realizacja następujących wskaźników produktu i rezultatu w każdym z przedsięwzięć:

Numer i nazwa przedsięwzięcia	Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu
2.1 Rozwój wiedzy, zdolności oraz zainteresowań wśród dzieci i młodzieży poza edukacją formalną	Liczba uczniów szkół i placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie ogólne objętych wsparciem	Liczba uczniów, którzy nabyli kwalifikacje po opuszczeniu programu
	Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	
	Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	
2.2 Wsparcie szkół i podnoszenie jakości edukacji	Liczba uczniów szkół i placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie ogólne objętych wsparciem	Liczba uczniów, którzy nabyli kwalifikacje po opuszczeniu programu
	Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	
	Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	
2.3 Wsparcie inicjatyw służących zachowaniu i pogłębianiu wiedzy na temat dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji	Liczba wspartych inicjatyw służących zachowaniu i pogłębianiu wiedzy na temat dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji	Liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego
2.4 Rozwój infrastruktury edukacyjnej oraz czasu wolnego	Liczba operacji w zakresie rozwoju infrastruktury edukacyjnej oraz czasu wolnego	Odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usługi i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR

Na osiągnięcie celu nr 3 *Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych oraz osób w niekorzystnej sytuacji i potrzebujących wsparcia*, bezpośrednio wpłynie realizacja następujących wskaźników produktu i rezultatu w każdym z przedsięwzięć:

Numer i nazwa przedsięwzięcia	Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu
3.1 Rozwój usług społecznych na rzecz seniorów, osób z niepełnosprawnościami oraz potrzebujących wsparcia	Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie	Liczba utworzonych miejsc świadczenia usług w społeczności lokalnej
	Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	
	Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	
3.2 Wsparcie dzieci i młodzieży zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz rodzin doświadczających trudności	Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie	Liczba utworzonych w programie miejsc świadczenia usług wspierania rodziny i pieczy zastępczej istniejących po zakończeniu projektu
	Liczba osób objętych usługami w zakresie wspierania rodziny i pieczy zastępczej	
	Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	
	Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	
3.3 Kształtowanie świadomości obywatelskiej oraz wsparcie inicjatyw aktywizujących i integrujących, w tym integracja międzypokoleniowa	Liczba wspartych inicjatyw służących włączeniu społecznemu	Liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego

Stan docelowy przyjętych wskaźników oszacowany został głównie na podstawie przeprowadzonej analizy potrzeb i oczekiwań przedstawicieli poszczególnych sektorów tj. jednostek sektora publicznego, przedsiębiorców, mieszkańców i organizacji pozarządowych funkcjonujących na obszarze LGD. Element ten pozwolił z jednej strony na precyzyjne zaplanowanie poszczególnych działań, natomiast z drugiej strony pozwolił na dobór wskaźników pozwalających na dokonanie pomiaru osiągnięcia poszczególnych celów. Ich ostateczny poziom jest zatem wynikiem precyzyjnej diagnozy potrzeb, oczekiwań, możliwości finansowych oraz podziału środków na poszczególne cele Strategii.

Harmonogram osiągania poszczególnych wskaźników w kolejnych latach przedstawiono w załączniku nr 2. Plan działania, do LSR.

Źródłami pozyskania danych do pomiaru wskaźników będą: umowy, ankiety, sprawozdania, dane LGD oraz inne dane, w tym ogólnodostępne, np. GUS. Określone wskaźniki będą podlegały monitorowaniu i ewaluacji w sposób i z częstotliwością opisany w rozdziale X. Monitoring i ewaluacja.

Aktualizowania stopnia osiągania przyjętych wskaźników dokonywać będą pracownicy biura na podstawie dostępnych źródeł oraz własnych raportów i analiz. Propozycje zmian i aktualizacji zaproponowane przez zespół ds. aktualizacji LSR będą dyskutowane i następnie przyjmowane przez Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia.

Rozdział VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

7.1 Charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD oraz przyjętych rozwiązań formalno-instytucjonalnych

Wewnętrzną organizację pracy LGD oraz przyjęte rozwiązania formalno-instytucjonalne reguluje w pierwszej kolejności Statut, a następnie regulaminy, w tym Regulamin Rady oraz Zarządu. Określają one strukturę organizacyjną, uprawnienia, obowiązki i odpowiedzialność każdego z organów. Dokumenty te uwzględniają zasady określone w programach (EFS+, EFRROW), z których LSR jest finansowany.

W procesie oceny i wyboru operacji w ramach wdrażania LSR uczestniczy głównie organ do tego powołany, czyli Rada LGD, ale również biuro LGD, które pełni funkcje administracyjną (przygotowanie dokumentacji naborów, uzgodnienia z Zarządem Województwa, przyjmowanie wniosków – zgodnie z przyjętą procedurą) i wspomagająca Radę na etapie oceny i wyboru operacji w zakresie jaki jest to zgodne z obowiązującymi *przepisami i wytycznymi* do poszczególnych programów, np. weryfikacja wstępna dokumentów.

Rada pracuje w oparciu o Regulamin Rady, który określa m.in.:

- a. tryb zwoływania posiedzeń Rady;
- b. sposób przeprowadzania oceny i wyboru wniosków;
- c. sposób głosowania oraz ustalania listy rankingowej;
- d. procedurę wyłączenia członka Rady z udziału w wyborze operacji w razie zaistnienia okoliczności podważających bezstronność w procesie oceny.

Rada dokonuje oceny i wyboru operacji z zastosowaniem **procedur**, których celem jest zapewnienie rzetelnego, sprawnego i przejrzystego przebiegu całego procesu aplikowania o dofinansowanie przez wnioskodawców, przy zastosowaniu *kryteriów wyboru operacji*, określających priorytety LGD wynikające z przeprowadzonej diagnozy oraz analizy problemów i potrzeb obszaru. Lokalne kryteria wyboru operacji stanowią załącznik do w/w procedur. Założeniem procedur jest również zapobieganie konfliktom interesów, zapewnienie, aby żadna grupa interesu nie kontrolowała procesu podejmowania decyzji, a także zapewnienie prawidłowego funkcjonowania instytucji tzw. „protestu”.

Zgodnie ze Statutem i Regulaminem Zarządu *uchwalanie procedur i regulaminów konkursu/wyboru operacji* w ramach wdrażania LSR należy do kompetencji Zarządu. Jak wskazuje umowa o warunkach i sposobie realizacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność procedury wyboru i oceny operacji w ramach LSR zostaną przedłożone w terminie 60 dni od dnia zawarcia umowy ramowej. Założenia do procedur zostaną przygotowane przez **zespół składający się z członków Zarządu i pracowników LGD**. Do ich opracowania wykorzystane zostaną wyniki konsultacji społecznych z etapu opracowywania LSR, doświadczenia z poprzedniej perspektywy finansowej, oraz zapisy ustaw, rozporządzeń i wytycznych obowiązujących dla danego programu w ramach którego będą realizowane określone przedsięwzięcia. Następnie procedury zostaną poddane konsultacjom z członkami Rady. Po rozpatrzeniu przez zespół wniesionych uwag i propozycji procedury finalnie zostaną przyjęte przez Zarząd LGD i upublicznione na stronie internetowej LGD.

Projekty wskazane w LSR będą wybierane i realizowane zgodnie z zasadami i warunkami obowiązującymi dla danego programu regionalnego oraz funduszu (EFS+ i EFRROW), a także promowane będą projekty wpisujące się w inicjatywę Nowy Europejski Bauhaus.

Mając na uwadze określone w LSR przedsięwzięcia i metody ich realizacji, do wyboru i oceny operacji stosowane będą procedury konkursowe oraz grantowe dla operacji realizowanych w ramach EFRROW oraz EFS+.

7.2 Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru

Kryteria wyboru zostaną określone dla wszystkich operacji wskazanych w LSR w oparciu o przeprowadzone konsultacje społeczne przy opracowywaniu LSR. Dlatego też kryteria będą powiązane z diagnozą obszaru, analizą problemów i potrzeb oraz celami i przypisanymi do nich wskaźnikami. Podstawowym celem lokalnych kryteriów jest wybór operacji, które w największym zakresie bezpośrednio przyczyniają się do osiągnięcia określonych w LSR celów poprzez osiągnięcie konkretnych wskaźników produktu i rezultatu. Prawo do ustanowienia oraz zmiany lokalnych kryteriów wyboru operacji ma Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia LGD „LIWOCZ”.

Do kryteriów wyboru określonych w LSR zastosowanie mają również dokumenty programowe dla właściwego funduszu, w ramach którego wdrażana jest LSR.

Lokalne kryteria wyboru operacji będą uchwalane oraz zmieniane w oparciu o poniższą procedurę.

1. Kryteria wyboru operacji przyjmowane są uchwałą Walnego Zebrania członków na wniosek:
 - a) Członków Rady,
 - b) Członków Zarządu,
 - c) Kierownika Biura LGD.
2. Do wniosku, o którym mowa powyżej, wnioskodawca załącza propozycję kryteriów, które:
 - a) posiadają metodologię wyliczania,
 - b) są mierzalne albo zawierają szczegółowy opis wyjaśniający sposób oceny wskazujący wymagania konieczne do spełniania danego kryterium, niebudzące wątpliwości interpretacyjnych,
 - c) posiadają dodatkowe opisy, definicje.
3. Kryteria wyboru operacji zaproponowane we wniosku, o którym mowa w pkt.2, przed posiedzeniem, na którym są przyjmowane, poddawane są konsultacjom z:
 - a) Zarządem, w przypadku złożenia wniosku przez kierownika Biura lub członków Rady,
 - b) społecznością lokalną.
4. Konsultacje ze społecznością lokalną ogłaszane są na stronie internetowej prowadzonej przez stowarzyszenie co najmniej na 7 dni przed Walnym Zebraniem Członków, na którym podejmowana jest uchwała w sprawie przyjęcia kryteriów wyboru operacji.
5. Przed podjęciem uchwały w sprawie przyjęcia kryteriów wyboru operacji Walnemu Zebraniu Członków przedstawiane są wyniki konsultacji zawierające w szczególności:
 - a) sposób i termin ogłoszenia konsultacji,
 - b) zestawienie uwag do proponowanych kryteriów ze wskazaniem zgłaszającego.
6. Podmiotom uczestniczącym w konsultacjach, o których mowa powyżej, wysyłana jest informacja o przyjętych kryteriach wyboru operacji.
7. Informacja o przyjętych kryteriach wyboru operacji publikowana jest na stronie internetowej Stowarzyszenia.

W lokalnych kryteriach wyboru uwzględnione zostaną punkty premiujące dla operacji dedykowanych grupie osób w niekorzystnej sytuacji i/lub beneficjentów należących do tych grup, oraz punkty premiujące dla innych kategorii określonych w wyniku przeprowadzonych partycypacyjnych metod opracowania LSR (wskazane w poszczególnych rozdziałach LSR), w tym: działalność w branży turystycznej, „srebrnej gospodarki”, usługi edukacyjne i czasu wolnego, wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, innowacyjność.

7.3 Innowacyjność oraz operacje realizowane w partnerstwie w kryteriach wyboru

Budowanie potencjału innowacyjnego obszaru LGD jest jednym z kluczowych czynników gwarantujących jego rozwój. Dlatego też mając na uwadze zapisy art. 31 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r., przy budowie LSR zwrócono szczególną uwagę na wsparcie innowacyjnych elementów w kontekście lokalnym, dla rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność. Za istotne uznano, aby inspirować mieszkańców do poszukiwania sposobów na wykorzystanie lokalnych zasobów, w sposób zapewniający najlepsze zaspokojenie potrzeb społeczności, a także do wprowadzania nowych usług/produktów sprzyjających poprawie jakości życia.

Oddolne podejście i współpraca w ramach trójsektorowego partnerstwa przyczyniła się do określenia w LSR definicji „innowacyjności”, która uwzględni zarówno lokalne uwarunkowania społeczne jak i gospodarcze obszaru LGD oraz możliwości zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych.

Raport końcowy pt. *System innowacji w województwie podkarpackim* (Warszawa 2020 r.), opisuje istotną kwestię dotyczącą innowacyjności w kontekście gospodarczym, którą również wykorzystano przy opracowaniu definicji „innowacyjności” dla potrzeb realizacji LSR. Mówi ona, że „(...) Biorąc pod uwagę wyniki badania przedsiębiorstw innowacyjnych można jednoznacznie stwierdzić, że niezależnie, czy mamy do czynienia z przedsiębiorstwami produkcyjnymi, czy usługowymi, w każdym przypadku wraz ze wzrostem liczby pracowników następuje wzrost udział podmiotów innowacyjnych w danej grupie przedsiębiorstw. Różnica w innowacyjności między firmami małymi (10-49 pracowników) a firmami dużymi (pow. 249 pracowników) jest ponad trzykrotna. Ponadto, w wielu przypadkach małe firmy (w tym mikroprzedsiębiorstwa) najchętniej podchodzą do innowacji przez pryzmat nowości na poziomie firmy. W tego typu podmiotach wzrost konkurencyjności poprzez efektywniejsze wykorzystanie technologii czy wiedzy rozumiany jest np. jako zakup nowych maszyn i urządzeń, które są również w posiadaniu konkurencji (...)”.

W związku z powyższym mając na uwadze lokalne uwarunkowania LGD, sformułowano definicje „innowacyjności”, która będzie stanowić jedno z kryteriów wyboru operacji dla wszystkich przedsięwzięć określonych w LSR, ze szczególnym uwzględnieniem przedsięwzięcia nr 1.1 Rozwój gospodarczy w oparciu o lokalne zasoby, z możliwością wykorzystania rozwiązań innowacyjnych, w ramach celu nr 1.

Opracowana definicja uwzględni stopień oryginalności zmian, tj.:

- kreatywne – powstają w wyniku autorskiego pomysłu, dotyczą nowych produktów, usług, procesów lub organizacji,
- imitujące – wzorowane na wcześniej powstałych produktach, usługach, procesach lub organizacji, dotyczące nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych,
- pozorne – w rzeczywistości nie są to innowacje w skali LSR, są to jedynie drobne zmiany oferujące rzekome nowości.

Przez **innowacyjność** w LSR rozumie się wprowadzenie nowego lub znacząco udoskonalonego produktu – **innowacja produktowa**, lub procesu – **innowacja procesowa**, na obszarze LGD „LIWOCZ”, tj. żaden inny podmiot funkcjonujący na obszarze LGD „LIWOCZ” (mający miejsce prowadzenia, siedzibę lub oddział na obszarze LGD „LIWOCZ”) nie oferuje tego rodzaju produktu lub nie stosuje tego rodzaju procesu, które mają być wprowadzone w ramach operacji.

W realizacji przedsięwzięć „nieprodukcyjnych” definicję innowacyjności (produktowa i procesowa) należy rozumieć również jako mającą zdecydowanie cele społeczne (w zaspokajaniu potrzeb społecznych), a odnośnikiem do analizy innowacyjności są wszystkie podmioty, w tym instytucje i organizacje działające na rzecz lokalnej społeczności oraz funkcjonujące na obszarze LGD „LIWOCZ”.

Innowacja produktowa to wprowadzenie produktu, wyrobu lub usługi, które są *nowe* lub *znacząco udoskonalone* w zakresie swoich cech lub zastosowań.

Nowy produkt: Ocena poziomu innowacyjności oparta będzie na przedstawionej analizie rynku i uzasadnieniu Wnioskodawcy, że podmioty prowadzące działalność na obszarze LGD nie oferują takiego produktu (wyrobu, usługi). Ocenie i weryfikacji zostaną poddane cechy wskazujące na czym polega nowość produktu w stosunku do produktów już występujących na rynku.

Udoskonalony produkt: Ocena dokonana będzie na podstawie przedstawionej przez Wnioskodawcę szczegółowej analizy zmian dokonanych na produkcie, prowadzących do powstania znaczącej wartości dodanej w stosunku do produktów oferowanych już na obszarze LGD „LIWOCZ”. Pod uwagę brana będzie jedynie zasadnicza zmiana na produkcie, której nie wprowadził dotąd żaden inny podmiot na obszarze LGD. Zalicza się tu znaczące udoskonalenia pod względem specyfikacji technicznych, komponentów i materiałów,

wbudowanego oprogramowania, łatwości obsługi lub innych cech funkcjonalnych. Ocenie będzie również podlegać, czy zasadnicza zmiana będzie istotna dla końcowego odbiorcy.

Innowacje produktowe nie obejmują: niewielkich zmian lub ulepszeń w stosunku do produktów już występujących, rutynowych aktualizacji/modernizacji, regularnych zmian sezonowych, dostosowywania produktu do potrzeb jednego klienta, które nie obejmuje znacząco odmiennych cech w porównaniu do produktów wyprodukowanych dla innych klientów.

Innowacja procesowa to wdrożenie nowej lub znacząco udoskonalonej metody produkcji, wytwarzania, świadczenia usług, organizacji, dostarczania lub nowego sposobu wykorzystania/zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych. Zalicza się tu znaczące zmiany w zakresie technologii, urządzeń oraz/lub oprogramowania. Innowacje w obrębie procesów mogą mieć za cel obniżenie kosztów jednostkowych produkcji lub dostawy, podniesienie jakości, produkcję bądź dostarczanie nowych lub znacząco udoskonalonych produktów.

Innowacje w obrębie procesów nie obejmują: niewielkich zmian lub ulepszeń, wzrostu zdolności produkcyjnych lub usługowych uzyskanego dzięki dodaniu systemów produkcyjnych lub logistycznych, które są bardzo podobne do tych stosowanych dotychczas w firmie lub innych podmiotów na obszarze LGD.

Innowacja może być wynikiem własnej działalności badawczo-rozwojowej, współpracy z innymi przedsiębiorstwami i instytucjami lub może być wynikiem zakupu wiedzy w postaci niematerialnej (patenty, licencje, oprogramowanie, know-how) lub materialnej (maszyny i urządzenia o podwyższonych parametrach).

Celem udowodnienia innowacyjności operacji istotne jest wskazanie jakie dokumenty lub materiały poświadczają, że zastosowane rozwiązania są innowacyjne (np. źródła pisemne, literatura, raporty, analizy lub odnośniki do stron www itp.), załączając je do wniosku. Udowodnienie innowacyjności operacji spoczywa na Wnioskodawcy.

Powyższa definicja będzie stosowana do wszystkich przedsięwzięć wdrażanych w LSR, zarówno realizujących cele społeczne, jak i gospodarcze. Będzie zachęcać do wdrażania operacji nie podejmowanych wcześniej na obszarze LGD „LIWOCZ”, prezentujących nowatorskie podejście stymulowania rozwoju, z zastosowaniem nowych pomysłów i rozwiązań istniejących poza obszarem LGD. Zaproponowane rozwiązania innowacyjne pozwalają na szerokie wykorzystanie posiadanych zasobów, tj. przyrodniczych, krajobrazowych, kulturowych, historycznych, gospodarczych ale i ludzkich. Z pewnością przyczyni się to do rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru, w tym powstawania nowych miejsc pracy.

W kryteriach wyboru operacji zostanie również uwzględniona **realizacja operacji w partnerstwie oraz projektów partnerskich**, ponieważ w opinii mieszkańców poziom współpracy pomiędzy podmiotami jest nadal niski i niewystarczający. W badaniu ankietowym (ankieta mieszkańców) 42 % osób uważa, że współpraca i partnerstwo pomiędzy podmiotami społecznymi-publicznymi i gospodarczymi jest „słabością” obszaru, a nie jego atutem. Operacje realizowane w partnerstwie oraz projekty partnerskie będą promowane poprzez przyznanie punktów podczas ich oceny. Promowana będzie w ten sposób wymiana wiedzy, doświadczenia oraz efektywniejsza realizacja poprzez zaangażowanie i współpracę różnych podmiotów, w tym z różnych sektorów.

Jednym z istotnych zadań zaplanowanych w LSR są działania informacyjne, animacyjne, doradcze oraz szkoleniowe zarówno w zakresie wdrażania innowacji jak i realizacji operacji/projektów w partnerstwie/partnerskich. Działania w tym zakresie stanowią istotny element przyczyniający się do wdrażania takiego rodzaju projektów oraz są elementem planu komunikacji ze społecznością lokalną. Jednak najskuteczniejszą metodą wdrażania koncepcji innowacyjności na obszarze LGD będzie zachęcanie beneficjentów do jej stosowania w opracowywanych przez siebie projektach, poprzez przyznawanie dodatkowych punktów przy ocenie wniosków. Metoda ta sprawdziła się w okresie wdrażania LSR na lata 2016-2022. Beneficjenci chętnie korzystali z możliwości uzyskania dodatkowych punktów w ocenie wniosków, co stanowiło skuteczną zachętę do szukania i opracowania koncepcji „innowacji” zwłaszcza w działaniach dotyczących podejmowania działalności gospodarczej i rozwoju firm.

7.4 Realizacja projektów grantowych, operacji własnych, operacji realizowanych w partnerstwie

Istotnym elementem realizacji LSR będzie wdrażanie **projektów grantowych**. W projekcie grantowym LGD udziela grantów grantobiorcom na realizację zadań służących osiągnięciu celu tego projektu przez grantobiorców.

LGD planuje realizację dwóch projektów grantowych finansowanych ze środków EFRROW (PS WPR) w ramach których zrealizowane zostanie przedsięwzięcie nr 2.3 Wsparcie inicjatyw służących zachowaniu i pogłębianiu wiedzy na temat dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji, oraz przedsięwzięcie nr 3.3 Kształtowanie świadomości obywatelskiej oraz wsparcie inicjatyw aktywizujących i integrujących, w tym integracja międzypokoleniowa.

Formuła projektów grantowych będzie stosowana do wdrażania wszystkich przedsięwzięć określonych w LSR finansowanych z EFS+ w ramach programu FEP/Priorytet 8.

W projektach grantowych cały proces naboru wniosków, ich oceny i wyboru, w tym również zawieranie umów z grantobiorcami oraz wypłata środków będzie realizowany na poziomie LGD. Wybór grantów dokonany zostanie w oparciu o zgodność z LSR oraz według lokalnych kryteriów wyboru określonych dla grantów, zgodnie z opracowanym regulaminem/procedurą oceny i wybór.

LGD przygotowuje procedury i kryteria wyboru umożliwiające wdrożenie tej formy wsparcia w ramach LSR zgodnie z odpowiednimi wytycznymi i zasadami dla programów z których granty będą finansowane.

Wartości i przewidywany harmonogram realizacji projektów grantowych został szczegółowo określony w załączniku nr 1 Cele i przedsięwzięcia oraz nr 2 Plan działania, do LSR.

Co do zasady środki LSR dedykowane są podmiotom z obszaru objętego LSR innym niż LGD. Jednak z uwagi na to, że nie wszystkie zadania ważne a nawet konieczne do wdrożenia LSR cieszą się zainteresowaniem tych podmiotów, dopuszcza się możliwość realizacji **operacji własnych (OW)** przez LGD. LGD przewiduje ewentualną realizację operacji własnych, zwłaszcza w przypadku zaistnienia zagrożenia nieosiągnięciem wskaźników, mimo ogłaszanych naborów. Wówczas zakłada się wystąpienie do zarządu województwa o wyrażenie zgody na realizację działań w formie operacji własnej. Z zakresu operacji własnych wyklucza się przedsięwzięcie nr 1.1 *Rozwój gospodarczy w oparciu o lokalne zasoby, z możliwością wykorzystania rozwiązań innowacyjnych*, mając na uwadze, że operacja własna ma przynosić korzyść społeczności lokalnej, dlatego będzie realizować cele publiczne oraz niekomercyjne.

Strategia zakłada, że **operacje w partnerstwie** (realizowane przez partnerów z obszaru jednej LSR) i **projekty partnerskie** (realizowane przez partnerów z obszarów wykraczających poza jedną LSR) będą wybierane w ramach Wdrażania LSR. W danym konkursie do ich wyboru stosowane będą te same kryteria wyboru operacji co w przypadku pozostałych operacji, z dodatkową preferencją dla operacji w partnerstwie/projektów partnerskich. LGD nie przewiduje konkursów dedykowanych wyłącznie projektom partnerskim lub operacjom w partnerstwie, jak również nie przewiduje się konkursów na uzyskanie wsparcia na przygotowanie projektu partnerskiego. W ramach zachęcania do partnerstwa i jego promocji operacje te będą promowane poprzez przyznanie punktów podczas ich oceny. Promowana będzie w ten sposób wymiana wiedzy, doświadczenia oraz efektywniejsza realizacja poprzez zaangażowanie i współpracę różnych podmiotów, w tym z różnych sektorów. Realizacja operacji w partnerstwie/projektów partnerskich nie będzie ograniczona w żadnym z zaplanowanych w LSR przedsięwzięć i możliwa w każdym z nich. Jedynym ograniczeniem mogą być zasady określone w programie dla danego beneficjenta i w danym zakresie wsparcia, np. podejmowanie jednoosobowej działalności gospodarczej.

Rozdział VIII Plan działania

Plan działania jest ściśle powiązany z określonymi celami i wskaźnikami ich osiągnięcia. Zaplanowane przedsięwzięcia zostały skonsultowane z przedstawicielami poszczególnych sektorów tj. jednostek sektora publicznego, przedsiębiorców, mieszkańców i organizacji pozarządowych funkcjonujących na obszarze LGD. Pozwoliło to na precyzyjne określenie planowanych do osiągnięcia efektów poszczególnych działań oraz czasu ich wykonania.

Realizacja działań w ramach LSR, została zaplanowana w ujęciu rocznym na dzień 31 grudnia, narastająco w latach:

- do 31.12.2024 r.
- do 31.12.2025 r.
- do 31.12.2026 r.
- do 31.12.2027 r.
- do 31.12.2028 r.
- do 31.12.2029 r.

Większość operacji planowanych do realizacji, została zaplanowana do 2027 r. w sposób umożliwiający minimalizowanie ryzyka związanego z osiągnięciem wskaźników przyjętych jako miary sukcesu wdrażania LSR.

W planie działania przedstawiono wszystkie planowane do realizacji przedsięwzięcia oraz podano czas ich realizacji, zaplanowano kwotę oraz zakres działania w ramach PS WPR oraz FEW.

Plan działania przedstawiający szczegółową realizację poszczególnych wskaźników, przedsięwzięć i celów w określonym czasie, ujęty w formie tabelarycznej stanowi **załączniku nr 2 do LSR**.

Rozdział IX Plan finansowy LSR

LGD zakłada realizację Strategii Rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność w formule wielofunduszowej, wykorzystującą środki programów:

- Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023 – 2027 (I 13.1. – LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS)),
- Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021 – 2027 (Priorytet 8 – Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność), oraz

dwa źródła finansowania jakim są Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+), co pozwoli na sfinansowanie działań określonych w Strategii.

Kwota budżetu określona została na podstawie Regulaminu konkursu – załącznik nr 4 Sposób ustalania wysokości dostępnych środków przeznaczonych na realizację LSR. Łączna wysokość wsparcia określona została na poziomie 3 379 670,55 €. Kwotę tą stanowią środki zaplanowane na Wdrażanie LSR w wysokości 2 741 994 €, oraz środki zaplanowane na Zarządzanie LSR w wysokości 637 676,55 €.

Planowana wysokość środków na Wdrażanie LSR i Zarządzanie LSR w ramach poszczególnych funduszy oraz środki ogółem **przedstawia załącznik nr 3. Budżet LSR**, do strategii. Z kolei harmonogram wykorzystania i osiągnięcia określonego stopnia realizacji budżetu w poszczególnych latach **przedstawia załącznik nr 4. Plan wykorzystania budżetu LSR**.

Budżet został skonstruowany w taki sposób, aby każdy z zakładanych celów mógł być zrealizowany za pomocą zakresów wsparcia określonych w w/w programach.

Na cel nr 1. Poprawa dostępu do miejsc pracy, zaplanowano blisko 23 % środków przeznaczonych na wdrażanie LSR, tj. na przedsięwzięcie (P) 1.1 – 20 %, a na P.1.2 – prawie 3 %.

Na cel nr 2. Poprawa dostępu do edukacji, wiedzy, rozwoju zainteresowań oraz oferty spędzania czasu wolnego, przeznaczono prawie 57 % planowanego budżetu, tj. na P.2.1 – 13,3 %, na P.2.2 – 3,3 %, na P.2.3 – 3,6 %, a na P.2.4 – 36,5 %. Przedsięwzięcie 2.4 – Rozwój infrastruktury edukacyjnej oraz czasu wolnego – jest skierowane do JSFP, a zaplanowana alokacja środków jest niższa niż limit w PS WPR, który wynosi 40 % środków na wdrażanie LSR.

Z kolei na cel nr 3. Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych oraz osób w niekorzystnej sytuacji i potrzebujących wsparcia zaplanowano ponad 20 % środków wdrażania LSR, tj. na P.3.1 – 13,3 %, na P.3.2 – 3,4 %, a na P.3.3 – 3,6 %.

W ramach Zarządzania LSR będą realizowane zadania zawarte w *Planie komunikacji* ze społecznością lokalną oraz ponoszone koszty bieżące.

Rozdział X Monitoring i ewaluacja

Podstawą skutecznego wdrażania strategii jest dysponowanie wiedzą na temat postępów w zakresie realizacji wskazanych w niej działań oraz zdolność do reagowania na pojawiające się różnice pomiędzy przyjętymi założeniami, a uzyskiwanymi efektami. Zgodnie z tym założeniem, sprawozdawczość z realizacji LSR będzie prowadzona systematycznie w układzie rocznym. Będzie zintegrowana z obowiązkiem przygotowywania corocznych sprawozdań. Obejmuje on podsumowanie działalności w roku poprzednim, w szczególności realizację celów, przedsięwzięć i wskaźników. Ważnym elementem sprawozdawczości są informacje uzyskiwane z prowadzonego monitoringu oraz ewaluacji wdrażania LSR.

Monitoring będzie procesem systematycznego zbierania i analizowania ilościowych i jakościowych informacji na temat wdrażanej Strategii Rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność w aspekcie finansowym i rzeczowym. Pozwala on na określenie, czy LSR jest wdrażana prawidłowo, a jej realizacja przebiega zgodnie z założeniami i czy sposób funkcjonowania stowarzyszenia przebiega w sposób gwarantujący wypełnienie wszystkich nałożonych na nie zadań. Monitorowanie służy dostarczeniu informacji, na podstawie których Zarząd, Rada, Komisja Rewizyjna i członkowie LGD mogą systematycznie uzyskiwać informacje o występowaniu rozbieżności w realizacji planów i osiąganiu celów, dlatego stanowi część bieżącego procesu zarządzania LSR. Dzięki temu LGD dba o swoją stabilną sytuację finansową i podejmuje działania interwencyjne w przypadku rozbieżności lub niepowodzeń w realizacji LSR.

W celu prowadzenia monitoringu wykorzystywane będą następujące **sposoby gromadzenia danych**:

- analiza dokumentów merytorycznych i finansowych dostępnych w biurze,
- analiza ankiet monitorujących beneficjentów realizujących operacje i sprawozdań grantobiorców z realizacji zadań,
- gromadzenie danych do wskaźników produktu, rezultatu, oddziaływania oraz danych z GUS,
- dokumentacja dotycząca posiedzeń Rady i wyboru operacji,
- gromadzenie danych dotyczących wydatkowanie środków na wdrażanie LSR (informacje z instytucji wdrażającej) oraz środków na koszty bieżące i animację.

Dane do monitoringu będą pozyskiwane m.in. z takich **dokumentów** jak: listy obecności, ankiety, w tym ewaluacyjne i monitorujące, oświadczenia Beneficjentów, sprawozdania, wnioski, w tym wnioski o dofinansowanie i płatność.

Organem odpowiedzialnym za prowadzenie monitoringu jest Zarząd LGD i Biuro LGD. Zarząd może zlecić wykonanie niektórych zadań ekspertom zewnętrznym. Za gromadzenie danych odpowiada biuro LGD.

W celu prawidłowej realizacji LSR, LGD przyjęła zasady dokonywania monitoringu, które przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 24. Zasady monitoringu LSR.

Zakres badania	Wykonawca	Sposób wykonania badania	Czas badania	Ocena
Elementy podlegające monitorowaniu				
Działalność biura i pracowników LGD oraz Zarządu	Zarząd LGD (ocena własna)	Badanie poziomu satysfakcji	Czas pomiaru: Na bieżąco – co rok	Ocena pracy pracowników, sposobu przekazywania istotnych informacji, jakości świadczonego doradztwa
Wskaźniki realizacji LSR	Biuro LGD (ocena własna)	Ankieta monitorująca; Sprawozdanie z realizacji zadania; Dane LGD	Okres objęty pomiarem: poprzedni rok	Stopień realizacji wskaźników określonych w LSR

Eksperti prowadzący szkolenia	Biuro LGD (ocena własna)	Ankiety otrzymane od osób uczestniczących w szkoleniu		Ocena jakości świadczonych usług szkoleniowych
Budżet	Biuro LGD (ocena własna)	Dane LGD		Stopień wykorzystania budżetu
Harmonogram ogłaszanych konkursów	Biuro LGD (ocena własna)	Rejestr ogłoszonych konkursów		Zgodność ogłaszania konkursów z harmonogramem konkursów LSR, ocena zainteresowania konkursami
Zainteresowanie stroną internetową LGD	Biuro LGD (ocena własna)	Liczba osób odwiedzających stronę – dane od administratora www		Skuteczność przekazywania/ uzyskiwania informacji na temat działalności LGD

Źródło: Opracowanie własne

Ewaluacja to systematyczne badanie wartości albo cech konkretnego programu, planu, działania z punktu widzenia przyjętych kryteriów, w celu jego usprawnienia, rozwoju lub lepszego zrozumienia. Jednym z głównych celów ewaluacji jest ocena rzeczywistych lub spodziewanych efektów realizacji danej interwencji publicznej. Ewaluacja jest zatem próbą znalezienia odpowiedzi na pytanie czy nasze działania przyniosły efekty. W ramach ewaluacji dokonana więc zostanie ocena skuteczności, efektywności i oddziaływania LSR w stosunku do założeń. Ewaluacja będzie realizowana:

- **Mind term on** – obejmująca ewaluacje w zakresie analizy funkcjonowania LGD (koszty bieżące i animacja), oraz analizy wdrażania LSR, odbywać się będzie raz do roku, w I półroczu roku następnego po roku ocenianym, począwszy od 2025 r.
- **Ex post** - dotyczy oceny działań w minionym okresie z perspektywy ich realizacji, odnosi się do lat 2023-2029. Dzięki ewaluacji będzie można zweryfikować osiągnięcia wskaźników, celów i przedsięwzięć opisanych we wcześniejszych rozdziałach.
- **Ocena jakości partnerstwa i sprawności funkcjonowania LGD.** Ewaluacja będzie dotyczyć funkcjonowania biura, funkcjonowania organów LGD, efektywności stosowanych procedur, przepływu informacji, sprawności podejmowania decyzji.

Organem odpowiedzialnym za prowadzenie ewaluacji będzie Zarząd. Zarząd może zlecić wykonanie niektórych zadań ekspertom zewnętrznym. Za gromadzenie danych do ewaluacji odpowiada biuro LGD. Wnioski z ewaluacji zostaną zebrane w Raporcie. Wyniki ewaluacji będą służyć poprawie jakości i poziomu wdrażania LSR, w tym wykorzystania budżetu. Wnioski, z przeprowadzonych badań ewaluacyjnych będą wykorzystywane w celu dokonywania zmian w obszarach, które wykazywać będą braki lub niski poziom realizacji. Będą służyły także jako podstawa do zmiany lub aktualizacji Strategii Rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność, Kryteriów Wyboru Operacji, procedur, sposobu funkcjonowania poszczególnych organów LGD oraz biura. Ponadto mogą wskazywać na konieczność dokonania zmian w harmonogramie realizacji LSR lub budżecie.

W celu prawidłowej realizacji LSR, LGD przyjęła zasady dokonywania ewaluacji określone w poniższej tabeli. Zawierają one informacje na temat planowanego zakresu realizacji działań ewaluacyjnych, osób lub organów odpowiedzialnych na prowadzenie ewaluacji, sposobów wykonywania badań ewaluacyjnych, czasu ich trwania oraz propozycję oceny poszczególnych elementów.

Tabela 25. Zasady ewaluacji LSR.

Zakres badania	Wykonawca	Sposób wykonania badania	Czas badania	Ocena
Ewaluacja funkcjonowania LGD				
Działalność biura i pracowników LGD	Zarząd LGD (ocena własna)	Opinia kierownika biura nt. podległego personelu Ankiety monitorujące otrzymane od osób uczestniczących w szkoleniu i korzystających z doradztwa	Czas pomiaru: I półrocze roku następującego po roku ocenianym; Okres objęty pomiarem: cały rok kalendarzowy	Ocena pracy pracowników, sposobu przekazywania istotnych informacji, jakości świadczonego doradztwa
Działalność organów LGD		Opinia Zarządu wyrażona w ankietach wypełnianych przez Członków Zarządu; Dane LGD		Ocena funkcjonowania (uczestnictwo w szkoleniach i posiedzeniach organu, przestrzeganie regulaminów, stosowanie procedur)
Realizacja Planu Komunikacyjnego i aktywizacja społeczności lokalnej		Ankiety otrzymane w ramach badania poziomu satysfakcji		Ocena skuteczności prowadzonych działań komunikacyjnych i animacyjnych
Ewaluacja wdrażania LSR				
Cele i wskaźniki określone w LSR	Zarząd (ocena własna) lub zewnętrzni eksperci	Dane LGD; Ankieta monitorująca; Sprawozdania z realizacji zadań	Czas pomiaru: I półrocze roku następującego po roku ocenianym; Okres objęty pomiarem: cały rok kalendarzowy	Ocena celowości i trafności założeń realizowanych w ramach LSR. Określenie stopnia realizacji poszczególnych celów
Procedury związane z wyborem operacji	Zarząd LGD (ocena własna)	Opinie członków Rady		Ocena jakości stosowanych procedur
Lokalne Kryteria Wyboru	Zarząd LGD (ocena własna)	Ankieta monitorująca, Opinia Rady		Ocena jakości stosowanych Lokalnych Kryteriów Wyboru
Budżet	Zarząd LGD (ocena własna)	Dane LGD		Ocena zgodności i wysokości wydatkowania środków finansowych z budżetu na poszczególne działania
Harmonogram rzeczowo-finansowy	Zarząd LGD (ocena własna)	Dane LGD		Ocena zgodności ogłaszanych i realizowanych projektów z harmonogramem określonym w LSR

Źródło: Opracowanie własne

Wnioski z ewaluacji i monitoringu będą zasilać sprawozdanie Zarządu, sporządzane za miniony rok, przed sprawozdawczym Walnym Zebraniem Członków, które powinno zawierać co najmniej:

- wykaz zrealizowanych operacji w ramach wdrażania LSR oraz działań dotyczących kosztów bieżących i aktywizacji wraz z informacją o efektach i finansach;
- opis uzyskanych efektów w porównaniu z założeniami;
- analizę dotyczącą wpływu przedsięwzięć na osiągnięcie celów LSR.

Rozdział XI Wykaz wykorzystywanej literatury

1. Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023 – 2027
2. Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021 – 2027 (Załącznik nr 1 do Uchwały Nr 445/9205/22 Zarządu Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 20 grudnia 2022 r.)
3. Barometr zawodów. Raport podsumowujący badanie w województwie podkarpackim, Kraków 2023
4. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (Warszawa, wrzesień 2019)
5. Strategia rozwoju województwa – podkarpackie 2030, Rzeszów, wrzesień 2020.
6. Strategii Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich w Województwie Podkarpackim do 2030 r. (21 październik 2019 r.)
7. Strategia Rozwoju Ponadlokalnego „Dorzecze Wisłoki” na lata 2022 – 2030 (projekt, w opracowaniu)
8. Regionalna Strategia Innowacji Województwa Podkarpackiego na lata 2021 – 2030 (Rzeszów, 2022)
9. Strategia rozwoju powiatu dębickiego na lata 2015 – 2025 (Kraków, październik 2015)
10. Strategia Rozwoju Powiatu Jasielskiego na lata 2016 – 2022 (Jasło, 28 stycznia 2016 r.)
11. Strategia Rozwoju Gminy Brzostek na lata 2021 – 2030, Brzostek 2022 (marzec 2023 r.)
12. Strategia Rozwoju Gminy Brzyska do 2030 roku (Kraków – Brzyska 2022 r.)
13. Strategia Rozwoju Gminy Jodłowa na lata 2021 – 2030 (Jodłowa, 2021 r.)
14. Strategia Rozwoju Gminy Pilzno na lata 2017 – 2027 (7 września 2017 r.)
15. Strategia Rozwoju Gminy Skołyszyn do 2030 roku (Kraków – Skołyszyn, 2022 r.)
16. Raport o Stanie Gminy Pilzno za 2021 rok (Zarządzenie nr 82/2022 z dnia 26.05.2022 r.)
17. Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Brzostek na lata 2021 – 2030 (Bydgoszcz 2021 r.)
18. Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii w Gminie Brzostek na lata 2023 – 2024 (Załącznik do Uchwały Nr LIV/451/22 Rady Miejskiej w Brzostku z dnia 22 grudnia 2022)
19. Raport o Stanie Gminy Brzostek za 2021 (Brzostek, 2022)
20. Raport o stanie powiatu jasielskiego za 2021 rok (Jasło, maj 2022 r.)
21. Ewaluacja zewnętrzna lokalnej strategii rozwoju Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „LIWOCZ” (Warszawa, grudzień 2022 r.)
22. Analiza statystyczna „Kształcenie dorosłych 2016”, Główny Urząd Statystyczny, Gdańsk 2018
23. Strony internetowe:
 - Barometr zawodów. Prognoza zapotrzebowania na pracowników w powiecie jasielskim i dębickim: <https://barometrzwodow.pl>
 - GUS Bank Danych Lokalnych: <https://bdl.stat.gov.pl>
 - <https://sanok.naszemiasto.pl/10-najbiedniejszych-gmin-na-podkarpaciu-tu-sanajmniejse/ga/c3-9278443/zd/80918257> /Artykuł: 10 najbiedniejszych gmin na Podkarpaciu. Tu są najmniejsze dochody z podatków [RANKING]

STOWARZYSZENIE
LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA
„LIWOCZ”

38-212 Brzyska 11A

REGON 180362373 NIP 6852263070

Rzeszów, dnia 09.01.2024r.

PREZES ZARZĄDU
Krzysztof Gwoźdź
Grzegorz Kudłacz

WICEPREZES ZARZĄDU
Michał Rolnicki
Michał Rolnicki

Rozdział XII Załączniki do LSR

12.1 Załącznik nr 1. Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcie w ramach celu 1: Poprawa dostępu do miejsc pracy	Grupy docelowe	Sposób realizacji
550 000,00	P.1.1 Rozwój gospodarzy w oparciu o lokalne zasoby, z możliwością wykorzystania rozwiązań innowacyjnych	Mieszkańcy, przedsiębiorcy, rolnicy	Konkurs
80 000,00	P.1.2 Zwiększenie aktywności i kompetencji w tym cyfrowych mieszkańców niezbędnych na rynku pracy	Mieszkańcy (zgodnie z FEP 2021 – 2027)	Projekt grantowy
Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcie w ramach celu 2: Poprawa dostępu do edukacji, wiedzy, rozwoju zainteresowań oraz oferty spędzania czasu wolnego	Grupy docelowe	Sposób realizacji
365 000,00	P.2.1 Rozwój wiedzy, zdolności oraz zainteresowań wśród dzieci i młodzieży poza edukacją formalną	Uczniowie szkół, kadra dydaktyczna (zgodnie z FEP 2021 – 2027)	Projekt grantowy
90 000,00	P.2.2 Wsparcie szkół i podnoszenie jakości edukacji	Szkoły, uczniowie, nauczyciele, kadra zarządzająca, rodzice, prawni opiekunowie (zgodnie z FEP 2021 – 2027)	Projekt grantowy
100 000,00	P.2.3 Wsparcie inicjatyw służących zachowaniu i pogłębianiu wiedzy na temat dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji	Mieszkańcy, w tym dzieci i młodzież	Projekt grantowy
1 000 000,00	P.2.4 Rozwój infrastruktury edukacyjnej i czasu wolnego	Mieszkańcy, w tym dzieci i młodzież	Konkurs
Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcie w ramach celu 3: Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych oraz osób w niekorzystnej sytuacji i potrzebujących wsparcia	Grupy docelowe	Sposób realizacji
365 000,00	P.3.1 Rozwój usług społecznych na rzecz seniorów, osób z niepełnosprawnościami oraz potrzebujących wsparcia	Mieszkańcy, w tym seniorzy oraz osoby z niepełnosprawnościami (zgodnie z FEP 2021 – 2027)	Projekt grantowy
91 994,00	P.3.2 Wsparcie dzieci i młodzieży zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz rodzin doświadczających trudności	Mieszkańcy, w tym dzieci i młodzież (zgodnie z FEP 2021 – 2027)	Projekt grantowy
100 000,00	P.3.3 Kształtowanie świadomości obywatelskiej oraz wsparcie inicjatyw aktywizujących i integrujących, w tym integracja międzypokoleniowa	Mieszkańcy, w tym dzieci i młodzież, seniorzy oraz osoby z niepełnosprawnościami	Projekt grantowy

12.2 Załącznik nr 2. Plan działania

CEL	Lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
		Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	
C 1	Poprawa dostępu do miejsc pracy													
P 1.1	Wp 1.1 Liczba podmiotów które uzyskały wsparcie	0 szt.	0	2 szt.	20	4 szt.	40	6 szt.	60	8 szt.	80	10 szt.	100	PS WPR
	Wp 1.2.1 Liczba osób dorosłych objętych wsparciem w zakresie umiejętności lub kompetencji podstawowych, realizowanych poza Bazą Usług Rozwojowych	0 osób	0	0 osób	0	20 osób	25	60 osób	75	80 osób	100	80 osób	100	
P 1.2	Wp 1.2.2 Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	0 osób	0	0 osób	0	20 osób	25	60 osób	75	80 osób	100	80 osób	100	FEW
	Wp 1.2.3 Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	0 szt.	0	0 szt.	0	1 szt.	100	1 szt.	100	1 szt.	100	1 szt.	100	
Wr 1.1.1	Nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR	0 szt.		0 szt.		2 szt.		4 szt.		7 szt.		10 szt.		PS WPR
Wr 1.1.2	Liczba przedsiębiorstw rolnych, w tym przedsiębiorstw zajmujących się biogospodarką, rozwiniętych dzięki wsparciu w ramach WPR	0 szt.		0 szt.		0 szt.		1 szt.		1 szt.		1 szt.		
Wr 1.2	Liczba osób które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu	0 osób		0 osób		15 osób		45 osób		60 osób		60 osób		FEW

CEL	Lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program		
		Wartość z jednostką miary	% realizacji	Wartość z jednostką miary	% realizacji	Wartość z jednostką miary	% realizacji	Wartość z jednostką miary	% realizacji	Wartość z jednostką miary	% realizacji	Wartość z jednostką miary	% realizacji			
C 2	Nazwa wskaźnika	Poprawa dostępu do edukacji, wiedzy, rozwoju zainteresowań oraz oferty spędzania czasu wolnego														
		P 2.1	Wp 2.1.1 Liczba uczniów szkół i placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie ogólne objętych wsparciem	50 osób	8	150 osób	23	250 osób	38	350 osób	54	500 osób	77	650 osób	100	FEW
			Wp 2.1.2 Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	50 osób	8	150 osób	23	250 osób	38	350 osób	54	500 osób	77	650 osób	100	FEW
P 2.2	Wp 2.1.3 Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	1 szt.	54	1 szt.	54	1 szt.	54	1 szt.	100	1 szt.	100	1 szt.	100	FEW		
	Wp 2.2.1 Liczba uczniów szkół i placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie ogólne objętych wsparciem	0 osób	0	0 osób	0	50 osób	33	100 osób	67	150 osób	100	150 osób	100	FEW		
P 2.3	Wp 2.2.2 Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	0 osób	0	0 osób	0	50 osób	33	100 osób	67	150 osób	100	150 osób	100	FEW		
	Wp 2.2.3 Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	0 szt.	0	0 szt.	0	1 szt.	100	1 szt.	100	1 szt.	100	1 szt.	100	PS WPR		
P 2.4	Wp 2.3 Liczba wspartych inicjatyw służących zachowaniu i pogłębieniu wiedzy na temat dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji	0 szt.	0	5 szt.	100	5 szt.	100	5 szt.	100	5 szt.	100	5 szt.	100	PS WPR		
	Wp 2.4 Liczba operacji w zakresie rozwoju infrastruktury edukacyjnej oraz czasu wolnego	0 szt.	0	5 szt.	100	5 szt.	100	5 szt.	100	5 szt.	100	5 szt.	100	PS WPR		
Wr 2.1	Liczba uczniów którzy nabyli kwalifikacje po opuszczeniu programu	38 osób		113 osób		188 osób		263 osoby		375 osób		488 osób		FEW		
Wr 2.2	Liczba uczniów którzy nabyli kwalifikacje po opuszczeniu programu	0 osób		0 osób		38 osób		75 osób		113 osób		113 osób		FEW		
Wr 2.3	Liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0 osób		0 osób		250 osób		250 osób		250 osób		250 osób		PS WPR		
Wr 2.4	Odsetek ludności wiejskiej korzystających z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR	0 osób		0 osób		1000 osób		1000 osób		1000 osób		1000 osób		PS WPR		

CEL	Lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
		Wartość z jednostką miary	% realizacji	Wartość z jednostką miary	% realizacji	Wartość z jednostką miary	% realizacji	Wartość z jednostką miary	% realizacji	Wartość z jednostką miary	% realizacji	Wartość z jednostką miary	% realizacji	
C 3	Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych oraz osób w niekorzystnej sytuacji i potrzebujących wsparcia													
P 3.1	Wp 3.1.1 Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie	0 osób	0	0 osób	0	15 osób	50	15 osób	50	30 osób	100	30 osób	100	FEW
	Wp 3.1.2 Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	0 osób	0	0 osób	0	15 osób	50	15 osób	50	30 osób	100	30 osób	100	
	Wp 3.1.3 Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	0 szt.	0	1 szt.	50	1 szt.	50	1 szt.	100	1 szt.	100	1 szt.	100	
P 3.2	Wp 3.2.1 Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie	0 osób	0	0 osób	0	2 osoby	100	2 osoby	100	2 osoby	100	2 osoby	100	FEW
	Wp 3.2.2 Liczba osób objętych usługami w zakresie wspierania rodziny i pieczy zastępczej	0 osób	0	0 osób	0	25 osób	100	25 osób	100	25 osób	100	25 osób	100	
	Wp 3.2.3 Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	0 osób	0	0 osób	0	25 osób	100	25 osób	100	25 osób	100	25 osób	100	
P 3.3	Wp 3.2.4 Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	0 szt.	0	1 szt.	100	1 szt.	100	1 szt.	100	1 szt.	100	1 szt.	100	PS WPR
Wr 3.1	Wp 3.3 Liczba wspartych inicjatyw służących włączeniu społecznemu	0 szt.	0	0 szt.	0	5 szt.	100	5 szt.	100	5 szt.	100	5 szt.	100	FEW
Wr 3.2	Liczba utworzonych miejsc świadczenia usług w społeczności lokalnej	0 szt.	0	0 szt.	0	15 szt.	100	15 szt.	100	30 szt.	100	30 szt.	100	FEW
Wr 3.3	Liczba utworzonych w programie miejsc świadczenia usług wspierania rodziny i pieczy zastępczej istniejących po zakończeniu projektu	0 szt.	0	0 szt.	0	2 szt.	100	2 szt.	100	2 szt.	100	2 szt.	100	FEW
Wr 3.3	Liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0 osób	0	0 osób	0	100 osób	100	500 osób	100	500 osób	100	500 osób	100	PS WPR

12.3 Załącznik nr 3. Budżet LSR

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	Program/Fundusz			Środki ogółem
	PS WPR	EFRR*	EFS+*	(EUR)
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	1.750.000,00	0,00	991.994,00	2.741.994,00
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	412.500,00	0,00	225.176,55	637.676,55
Razem:	2.162.500,00	0,00	1.217.170,55	3.379.670,55
* Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa o wartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW.				
** W wierszu odpowiadającym danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0”.				

12.4 Załącznik nr 4. Plan wykorzystania budżetu LSR

Fundusz		Środki zakontraktowane (w Euro) do:													
		31.12.2024		31.12.2025		30.06.2026		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
		Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFROW		0,00	0	1 200 000,00	69	1 400 000,00	80	1 500 000,00	86	1 600 000,00	91	1 700 000,00	97	1 750 000,00	100
EF5+		200 000,00	20	474 494,00	48			644 494,00	65	991 994,00	100	991 994,00	100	991 994,00	100
EFRR		0,00	0	0,00	0			0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0
Razem:		200 000,00	7	1 674 494,00	61			2 144 494,00	78	2 591 994,00	95	2 691 994,00	98	2 741 994,00	100

